

BRU
GGE

OPEN
MONUMENTEN
DAG

OPEN MONUMENTENDAG 2015

zaterdag 12 september
zondag 13 september

STAD BRUGGE OPEN MONUMENTENDAG 2015

ZATERDAG 12 SEPTEMBER 2015
ZONDAG 13 SEPTEMBER 2015

Woord Vooraf

Al ruim 27 jaar blijft Open Monumentendag één van de belangrijkste culturele evenementen in Vlaanderen. Brugge alleen al trekt elk jaar duizenden trouwe en geïnteresseerde bezoekers tijdens het Open Monumentenweekend. Het zijn vaak Bruggelingen zelf die een weekend lang genieten van nieuwe ontdekkingen.

Landelijke coördinator, Herita, werkt sinds dit jaar niet meer met een vastomlijnd thema. Een beetje naar het voorbeeld van Brugge kiest men nu voor een zestal categorieën van open te stellen gebouwen.

Brugge heeft immers als erfgoedstad bij uitstek een zekere traditie in een bredere programmatie voor het Open Monumentenweekend. Naast monumenten binnen het thema heeft men sinds jaar en dag een aanbod van interessante restauratiewerven en herbestemmingsprojecten en men laat niet na de 'erfgoedliefhebber' van morgen te koesteren met een speciale gezinsactiviteit.

Brugge gaat ook op haar oude elan verder en neemt het Europees jaar van Industrieel Erfgoed en Techniek mee op in het OMD-vaandel. Naast een achttal industriële sites worden tal van gegidste activiteiten aan dit thema gewijd. Traditiegetrouw besteden we dus aandacht aan herbestemming en weten we daarenboven een aantal verborgen parels open te zetten. Ook erfgoedzorg komt aan bod met lopende en voltooide restauraties, terwijl nieuw onderzoek een ruimere blik werpt op de kennis van ons erfgoed.

Op 12 en 13 september kunt u een weekend lang genieten van bezoeken aan een 20-tal opengestelde monumenten of deelnemen aan een tiental activiteiten. Deelnemen aan deze 27ste editie geeft u een exclusieve en gevarieerde kijk op de onvermoede rijkdom van het Brugse erfgoed en de nooit aflatende zorg ervoor zowel van de stad zelf als van de particuliere eigenaar.

Wij danken heel oprecht de deelnemende eigenaars, de erfgoedpartners in Brugge, de vrijwilligers en de eigen medewerkers van de Dienst Monumentenzorg. We hopen op 'monumentale' hoogdagen en een massale deelname van ieder die Brugge een warm hart toedraagt!

Franky Demon
Schepen voor Ruimtelijke Ordening,
Monumentenzorg, Huisvesting,
Jeugd en Brugge studentenstad

Renaat Landuyt
Burgemeester

INLEIDING

Open Monumentendag Vlaanderen is in 2015 aan zijn 27ste editie toe. Intussen is het uitgegroeid tot één van dé culturele hoogtepunten in Vlaanderen. Elk jaar openen op de tweede zondag van september honderden monumenten gratis hun deuren en trekt het evenement ruim een half miljoen bezoekers van alle leeftijden.

Net als bij de twee voorgaande edities heeft de landelijke organisatie van Open Monumentendag Vlaanderen, Herita, geen strikte inhoudelijke leidraad vooropgesteld. Ook in 2015 werkt men met andere woorden niet meer met een inhoudelijk thema, maar tracht men accenten in het programma te leggen aan de hand van een zestal vrij uit te werken catego-

rieën. Landelijk gezien was het aanbod op Open Monumentendag immers altijd heel divers. Net die diversiteit maakt volgens Herita de aantrekkingskracht van het evenement en dient als uitgangspunt voor de indeling in de volgende categorieën:

- Verborgen parel: exclusief maar onbekend erfgoed dat niet vaak wordt opengesteld;
 - Klassieker: erfgoed dat iedereen kent en dat de nieuwsgierigheid blijft wekken;
 - Vergeet-me-nietje: klein erfgoed, erg aanwezig in het straatbeeld, maar toch onbekend en weinig bekeken.
- Bij deze 3 categorieën zijn er afhanke-

lijk van de openstelling of activiteit de volgende opties mogelijk:

- Herbestemming en/of restauratie: een bestaand gebouw krijgt een nieuwe invulling, aangepast aan het hedendaagse gebruik, maar met respect voor de karakteristieke eigenschappen en uitstraling van het gebouw;
- Voor families: openstellingen en activiteiten waar iets bijzonders en specifiek wordt georganiseerd voor families met kinderen, de erfgoedzorgers van morgen;
- Europees thema in 2015: de rode draad voor het Europese OMD-programma in 2015 is industrieel en technisch erfgoed.

In tegenstelling tot de kleinere gemeentes waar de nieuwe richtlijnen hopelijk niet tot verschraling leiden, heeft de stad Brugge reeds lang de traditie om tijdens het Open Monumentenweekend via een breed gamma aan opengestelde monumenten de werking en het voordeel van de Monumentenzorg op lange termijn én in praktijk aan het brede publiek voor te stellen. Tot de klassiekers rekenen we dit jaar het roemrijke Provinciaal Hof. Daarnaast bieden we een blik achter de schermen van de restauraties van de meest iconische gebouwen van de stad, het Gruuthuse en de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Naast enkele minder gekende sites als het vroegere kloosterdomein van Engelendale in Ver-Assebroek, de intrigerende geschiede-

nis van het kerkhof van Sint-Kruis of de fresco's van Luc Peire in dezelfde deelgemeente, is het overgrote deel van het OMD-programma gericht op de relictten van het industrieel verleden van de stad. Ondanks het feit dat de mechanische revolutie, zeker in vergelijking met de rest van België, grotendeels aan Brugge voorbij ging, trachten we het Europees thema op verschillende wijzen naar te brengen. Zo proberen we een deel van het industrieel verleden te ontstoffen met het verhaal van de drie opeenvolgende spoorwegstations van Brugge, maar evenzo met de introductie van een ongekende parel als de goed verstopte vroegere borstelfabriek van Delhaize. Via fietstochten gaan we na in hoeverre die vroegere bedrijvigheid nog overblijfselen of littekens heeft nagelaten in de binnenstad. De zucht naar een homogeen, recreatief stadsbeeld blijkt in elk geval de katalysator tot het ruimen van dat industrieel verleden. Andere gidsbeurten behandelen de ontwikkelingen rond de Handelskom en het latere zeekanaal en de invloed ervan op het noordelijk deel van de stad. Aan de andere kant trachten we vertrekkend van de omgeving van het Minnewater, het eeuwenlange waterbeheer en haar invloed op het welslagen van de handel uit de doeken te doen.

Een van de hoogtepunten van deze OMD wordt zeker de openstelling van de vroegere elektriciteitscentrale van het metaalbedrijf Brugeoise, ooit hét embleem van de industriële vitaliteit

van de stad. Zelfs een van onze monumenten in actualiteit sluit aan op het industriële thema en behandelt de omvorming van een uitgebrande molenromp tot een woning voor een jong gezin.

Natuurlijk zijn we verheugd om daarnaast onbekende parels als Peperstraat 71 en het huis van kunstenaar Louis Reckelbus aan de bezoekers te mogen tonen. Let wel, in overeenstemming met hun omvang zal het aantal plaatsen tot deze intieme ruimtes beperkt zijn.

Eind vorig jaar werd de Belgische beiaardcultuur als immaterieel erfgoed erkend, een reden te meer om minder of zelfs onbekende, automatische klokspelen en beiaarden in Brugge via een kleine tentoonstelling in het Hof van Gistel aan het publiek te tonen. In de hoofdzetel van het Stedelijk Conservatorium maken we onder andere kennis met de 18de-eeuwse bouwprincipes van dit voormalige stadspaleis. Intrigerend is zeker de onbekende parel aan de Spiegelrei, reeds lang een gemeenschapsschool, maar net als haar tweede vesting op de Vrijdagsmarkt teruggaand tot de 18de-eeuwse colleges van de Engelse Jezuïeten!

Diverse opengestelde locaties zullen bovendien opgeluisterd worden op de tonen van leerlingen van het Stedelijk Conservatorium. Wij kijken alvast uit naar het concert van een 60-tal hoornblazers in de pas gerestaureerde kiosk in het Koningin Astridpark.

Naar jaarlijkse traditie hebben we speciale aandacht voor jonge gezinnen. In een tijd eigen aan een maastroom van vluchtige beelden staan we stil bij het prille begin ervan, met name de vroege cinema. Via de klassieke wachtrij naar slechts één bioscoopzaal springen we terug naar de tijd waar enkel piano cadans in de haaperende beelden bracht. Waarlijk een blikopener op het leven van voor het digitale tijdperk, toen beelden mechanisch versnelden.

Alles bijeengenomen hebben we voor deze editie van Open Monumentendag getracht een zo goed mogelijk programma samen te stellen die onroerend erfgoed en haar waarden centraal stelt. We hopen dat het evenement het draagvlak blijvend kan verbreden.

1. BLEKERSSTRAAT 2, CAFÉ VLISSINGHE IN FEESTSTEMMING

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 18u00**

Café Vlissinghe viert dit jaar zijn 500ste Jaardag.

Reden genoeg om de herberg met Open Monumentendag 2015 extra in de kijker te zetten. De aandacht is meer dan verdiend. Café Vlissinghe is zowel omwille van de site en de materiële en immateriële getuigen deel van de geschiedenis van Brugge. Het is daarenboven vandaag nog steeds

een bruisende ontmoetingsplek voor jong en oud.

Het boek dat Edouard Trips in 1986 schreef *Café Vlissinghe. Een eeuwen-oude Brugse herberg* brengt de geschiedenis van het huis uitgebreid in beeld. Samen met Julien De Groote, medewerker in het Stadsarchief werd het archief secuur uitgeplozen. Het opnieuw consulteren van de door hem onderzochte bronnen brachten bitter weinig nieuwe gegevens aan het licht. Stadsarchivaris Jan D'hondt vond Claeis Andries als eigenaar in 1555 (Trips gaf Joos Van Damme in 1580 als oudst bekende eigenaar). Renteboeken bewaard in het OCMW-archief brengen mogelijk nog namen van oudere eigenaars aan het licht. Wordt dus vervolgd.

Claeis Andries bleek speldenmaker van beroep en was heel actief op de Brugse vastgoedmarkt. Hij bezat samen met zijn vrouw Anna Schee tal van huizen.

Het boek van Trips resumeerde ook al tal van onmisbare verhalen die kleur en leven geven aan de verschillende eigenaars en herbergiers. Het consulteren waard. De plek is daarenboven 'mooi' genoeg om de bezoeker op 12 en 13 september 2015 naar de Blekersstraat te lokken. Vlissinghe Revisited!

Het huidige gebouw wordt (bouw) historisch in de 16de en 17de eeuw gedateerd. Het linker langshuis oogt

wat jonger dan het rechter, waar het inkomportaal en de keuken zich bevinden. De gedeeltelijk 'blinde' straatgevel is een zeldzaam voorbeeld in de binnenstad. Achter het rechterdeel bevindt zich aan de tuinkant, een tweelaagse, dwarse aanbouw die uit de 16de eeuw dateert.

16de-eeuwse archiefteksten maken melding van houten voorgevels. Het huidige eigendom is zonder twijfel ontstaan door samenvoeging van twee huizen, maar oorspronkelijk stonden vier huizen op het perceel.

De panden zijn twee bouwlagen hoog en afgedekt met zadeldaken (rechts afgeknot). De daken zijn in 1991 hersteld en dit verliep niet zonder problemen en discussies. Uiteindelijk werd het standpunt van de stad grotendeels gevolgd en is de oude herberg met recuperatie blauwe dakpannen afgedekt omwille van de zachtere vorm, de patine, de kleur en de schilderachtigheid van oude pannen. Een deel van het oude gebinte en de dakkepers gingen toen definitief verloren.

Vanuit de inkom bereikt men via een trapje naast de keldertoegang en een oude houten deur, de verrassende gelagzaal van de herberg. Boven de deur aan de kant van de gelagzaal, zit een schilderij met zicht op vissershaven Vlissinghe, dat verwijst naar de naam van de herberg (en een illustratie vormt van een van de vele theorieën over de naam van het gebouw). De gelagzaal ligt hoger door de eronder be-

waard gebleven kelder. Die wordt vandaag nog steeds als bieropslagplaats gebruikt en is twee beuken diep en twee travéeën lang. De gewelven komen samen om een witstenen zuiltje, afgewerkt met haakkapitelen (16de eeuw of ouder?). De kelder is ook vanuit de tuin bereikbaar.

Net als in de inkom, is in de gelagzaal de oude balkenzoldering met moer- en kinderbalken bewaard gebleven. De balksleutels zijn afgewerkt met een eenvoudig kwartrond profiel. De barokke, zwartmarmeren voluteschouw is pas in de 19de eeuw toegevoegd.

In 1855 kocht brouwer Jacques De Meulemeester-Mulier (1804-1881), eigenaar van brouwerij Den Arend aan de Sint-Annarei, het eeuwenoude café, samen met twee aanpalende huisjes. Hij koopt het van de weduwe van Jan-Baptist Berger (1790 -1854), uitbater van de herberg vanaf 1822 na zijn huwelijk met de meer dan 20 jaar oudere waardin Maria Sneeckers.

Dadelijk na de aankoop in juli 1855 komt de schrijnwerkersfamilie Cools er wonen: grootvader Franciscus (°1771), vader Joannes (°1816), moe-

der Marie, twee zonen en vijf dochters. Franciscus en Joannes zijn succesvolle meester-timmerlieden die actief waren in Brugge. Franciscus of Frans zou de neoclassicistische kapel aan het hof Bladelin hebben gebouwd. De familie blijft drie jaar in Vlissinghe wonen. Hebben Frans en Joannes iets met de aankleding in Vlaamse stijl van Vlissinghe te maken? Of werkten ze in de brouwerij voor het uitvoeren van herstellingen zoals E. Trips veronderstelde? Bij de aankoop in 1855 stond de herberg omschreven als *"bestaende beneden in estaminet (hoogkamer), platte kamer, schoone keuken, ruime kelder, grooten hof met bolbaen en boei; boven drie kamers en drie zolders (...)"*.

Op 4 oktober 1858 is Louis Samson (°Brugge, 1832) de eerste actieve herbergier met De Meulemeester als eigenaar. Hij baat Vlissinghe uit samen met zijn Oostendse vrouw Angélique

3 - BRUGES. — Café « Vlissinghe ». — La Cour.

Willem. Ze wonen er met hun beide ouderparen en zeven kinderen. Samson zal een succesvolle gaaiholdermaatschappij in het leven roepen (de bolbaan bestond er al vroeger). Hij kiest in 1866 echter voor een loopbaan als postbode en de Gentenaar Jean Schillewaert wordt de nieuwe waard.

In 1869 komt de leiding van de brouwerij Den Arend in handen van Léon De Meulemeester-Verstraete (1841-1922). Ook de herberg wordt zijn verantwoordelijkheid. Een citaat in het boek van Adolf Duclos (1910) *Bruges, histoire et souvenirs* lijkt van Léon De Meulemeester de initiatiefnemer van het huidige uitzicht van het estaminet maken: *"il y a quarante ans on a songé de faire de ce cabaret(...), un 'bierhuus' dans le genre ancien. La salle d'estaminet est très intéressante, avec son ancien gîte; son comptoir dans*

lequel on a utilisé des panneaux sculptés du XVIe siècle; ses chaises du XVIIe siècle, le portrait du Baas Theunis et de sa femme, décédés en 1605, le même jour, âgés l'un et l'autre de plus de cent ans ! La cour est très pittoresque" (p.557). Is dat zo ? Of was de verfraaiing in Vlaamse stijl al in opdracht van Jacques De Meulemeester door de familie Cools uitgevoerd met Vlaamse eiken tafels en stoelen?

In ieder geval waait rond 1870 een nieuwe wind in Brugge. Restauratie en toerisme komen hoog in het stadsvaandel te staan als middelen om Brugge terug op de kaart te krijgen en de armoede te bestrijden. Léon De Meulemeester was daar niet ongevoelig voor en had bovendien oog voor de Brugse kunstmiddens. Hij zag de jonge (en oudere) talentvolle kunstenaars in Brugge wel als een interes-

Bruges. Café Flessinghe.

sant cliënteel naast de opkomende burgerij. Léon was getrouwd met de welstellende Virginie Verstraete van de stokerij Verstraete (de vroegere Gistfabriek) wat verder aan de Lange-rei. Bier en jenever waren zeker verkrijgbaar in café Vlissinghe!

Vader Jacques was en bleef de trouwste stamgast in zijn eigen café. Rondom hem verzamelden zich een resem trouwe klanten met als bijnaam *'Les Vlissinghois'*. Ze boden hem als eerbetoon op zijn 75ste jaardag een portret geschilderd door Alfred Joostens aan.

De muren hangen ook vandaag nog vol met volkskundige verzamelobjecten die een bewijs zijn van het rijke verenigingsleven dat mede door de bolbaan ontstond. A. Joostens schilderde in 1880 de bolders, tal van stamgas-ten en de toenmalige waardin Judith

Delarue in de tuin. De schilder zelf is eveneens schetsend afgebeeld.

Koetsiers brachten al in de 19de eeuw toeristen graag naar Café Vlissinghe dat ze omschreven als *'Rubens House'* en het aangeboden decor met buzestove in de barokke haard en tapkast met oude houten paneeltjes paste uitstekend bij het toeristische imago dat men in Brugge toen wou creëren.

Het artistiek genootschap *'De Kunst Genegen'* (dat mee als doel had het opbouwen van de kunstroem onze geboortestad) kreeg van de familie De Meulemeester de kans om hier, in het bijgebouw in de tuin, een verenigingslokaal in te richten 'in oude stijl' en gekend als *'t Muzeetje'*. *'Kunstgenegen'* was in 1894 gesticht door oud-leerlingen en sympathisanten van de Brugse Academie zoals Victor De Loose, Louis

Van Hollebeke en notaris Gabriel Thomas. De groep vergaderde vanaf 1897 in café Vlissinghe. Al wie naam had op het Brugse kunstplatform was lid van de vereniging (Hendik en Gustaaf Pickery, Flori Van Acker, Jef Van de Fackere, Charles Poupert, Louis Delacenserie, Edmond Van Hove, Louis D'helft, Victor De Loose,...) en ook actief voor de realisatie van de jaarlijkse tentoonstellingen in de orgelzaal of de foyer van de stadsschouwburg.

't Muzeetje werd als een gezellige Vlaamse zitkamer ingericht met een gotische haard. Op de schouw en de lambriseringen prijken tal van moraliserende spreuken.

Kunstwetenschapper Stefan Huyghebaert die rond de geschiedenis van

de Brugse academie werkte, situeert 'Kunstgenegen' in de meer liberale bourgeois-kringen en verwijst daarbij graag naar de sfeer van het grafisch werk voor briefhoofden, uitnodigingen, menu's,... ontworpen voor de kring door Jules Fonteyne (1878-1964). 'Kunstgenegen' organiseerde vaak succesvolle kamermuziekavonden en voordrachten in het *cabaret artistique Vlissinghe*. Wellicht betekende W.O. I het einde van de vereniging.

Het bezoek op Open Monumentendag eindigt ongetwijfeld in de tuin van café Vlissinghe, die immers 'incontournable' is en sinds mensenheugenis een verlengde vormt van het herberggebeuren door het gezellige terras (en de bolbaan die in ere zal worden

hersteld). Een blik op de achtergevel van het gebouw met de rechthoekige vensters met de roodgeschilderde ramen met kleine roedenverdelingen en de houten erker boven de keldertoe-gang maken het schilderachtige beeld compleet. Vaak werd gesuggereerd dat dit ooit de voorgevel van het huis was. Volgens alle geconsulteerde archiefbronnen was de ingang steeds in de Blekersstraat gesitueerd.

Brigitte Beernaert

2. DIJVER 17, RESTAURATIE VAN HET HOF VAN GRUUTHUSE

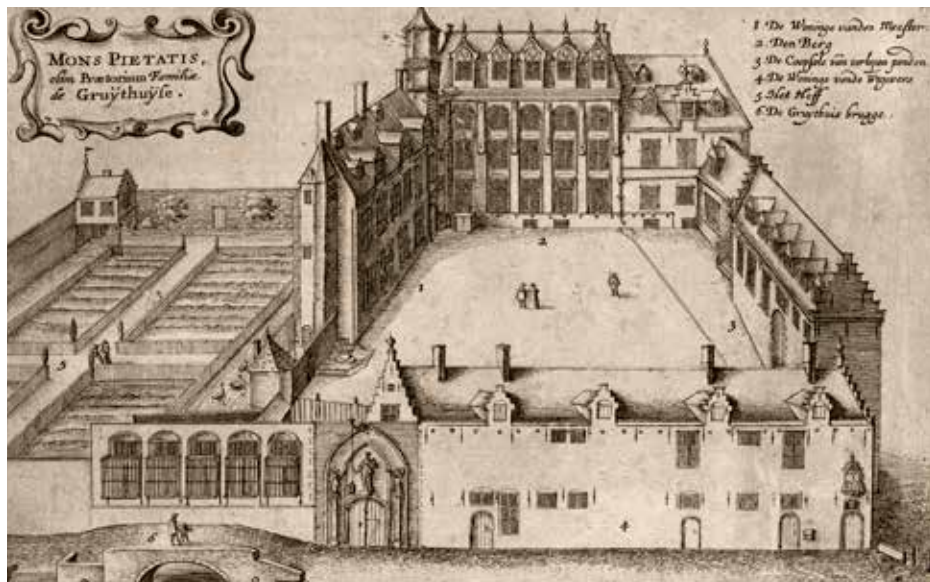
**MONUMENT IN DE
ACTUALITEIT**

UITSLUITEND OP RESERVATIE (zie p. 197)

Het was Jan IV Van der Aa, telg van een rijke patriciërsfamilie, die omstreeks 1425 de opdracht gaf tot het bouwen van het Gruuthuse op de plek waar in de 13de eeuw vermoedelijk al een opslagplaats voor gruit stond. Jan IV liet een ruim woonhuis optrekken langs de Reie, de huidige oostelijke vleugel. De vleugel over de Reie (huidige Arentshuis) en de zuidelijke vleugel werd in de tweede helft van de 15de eeuw gebouwd in opdracht van zijn zoon, Lodewijk Van Gruuthuse. Hij gaf bovendien de opdracht tot het bouwen van de bidkapel of 'oratorium' die het huis verbindt met het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Lodewijk van Gruuthuse liet daarnaast, aan de Gruuthusestraat, een galerij, stallingen en dienstruimten bouwen. Dankzij

het plan van Marcus Gheeraerts kunnen we ons een voorstelling maken van het paleis, zij het een kleine honderd jaar later.

Bij de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk op het eind van de 15de eeuw koos de familie de zijde van de Franse kroon en weken de van Gruuthuses uit naar Frankrijk. Het stadspaleis kwam leeg te staan en geraakte in verval. Pas in 1596 verkocht de achterkleindochter van Lodewijk, Catherina van Brugghe, het voormalige paleis aan de Spaanse koning Filips III. De volgende Spaanse koning schonk het op zijn beurt in 1623 aan Wenceslas Cobergher (1557-1634) om er een Berg van Barmhartigheid in onder te brengen. De omvorming tot pandjeshuis had tal van verbouwingen tot gevolg waardoor ook het interieur sterk werd gewijzigd. Bovendien werd

het complex uitgebreid met een westelijke vleugel. Een ets van Sanderus (1641-1644) biedt ons een eigentijdse blik op het complex. Het pand en zijn functie bleven relatief ongewijzigd tot de aankoop ervan door het Brugse stadsbestuur in 1874.

De motor achter de aankoop was de in 1865 opgerichte *Société Archéologique de Bruges*. De vereniging die onder meer Gezelle, Waele, Dobbeleere en Verschelde tot haar leden rekende, stelde zich tot doel een oudheidkundige verzameling van Brugse en Vlaamse objecten aan te leggen. De verzameling breidde zich echter dusdanig uit dat de kleine tentoonstellingsruimte in het belfort al gauw te krap werd. De *Société* drong daarop bij het stadsbestuur aan om een gepaster onderkomen. Het was burgemeester Boyoval die in 1873 opperde het *musée artistique et archéologique* in het voormalige hof van Gruuthuse onder te brengen. Voor 52.000 fr. kon het gekocht worden van de *Commission des Hospices civiles*.

Stadsarchitect Louis Delacenserie werd aangesteld om de restauratie van het Gruuthuse in goede banen te leiden. Eind november 1879 startte men de (zachte) restauratiewerken aan de oudste gevel langs de Reie. De volgende werken waren echter ingrijpend en bestonden erin het hof terug te brengen naar zijn vermeende, laatgotische oorsprong. Voor de reconstructie baseerde Delacenserie zich op de bestaande iconografie

en bepaalde sporen in het pand zelf. Gezien de omvang van de werken dienden zijn plannen te worden voorgelegd aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten. Pas in 1883, drie jaar na datum en na een estafette van opmerkingen en toelichtingen, kreeg Delacenserie fiat van de KCM en kon de restauratie van het paleis starten.

Een van de kopzorgen van Delacenserie betrof de restauratie van het hoofdgebouw. Uit de vergelijking van de ets van Marcus Gheeraerds en deze van Sanderus bleek namelijk dat er in die tussentijd een verdieping was toegevoegd. Het verklaarde onder meer de vreemde proporties van de vensters van de koergevel. Om de kostprijs te drukken meende Delacenserie dat het eenvoudiger was de vleugel te slopen en nieuw op te bouwen. Gelukkigwerwijs floot de Koninklijke Commissie voor Monumenten hem onmiddellijk terug.

Waar enerzijds latere toevoegingen als storend werden verwijderd, aarzelde Delacenserie anderzijds niet het uitzicht van het Gruuthuse te verrijken op basis van enkele bouwsporen. Zo leidde de vondst van een balustradefragment tot het bekronen van alle vleugels met dergelijke borstweringen. De aanduiding van de hoofdingang op Marcus Gheeraerds plan leidde tot een pralerig, neogotisch portaal inclusief ruitersbeeld naar analogie van dat van het kasteel van Blois.

Begin 1888 waren de werken aan de hoofdvleugels voltooid. Helaas bleef het fraaie gerestaureerde stadspaleis grotendeels verscholen achter de bouwvallige huisjes in de Gruuthusestraat. In 1900 besloot men dan ook de huisjes - in se onderdeel van een laat 15de-eeuwse vleugel - te ruimen voor de bouw van een meer passende toegangspoort, een conciërgewoning en een omheiningsmuur.

De straatgevel van het nieuwe poortgebouw kreeg een bas-reliëf uit de Philipstockstraat. Het fries maakte naar verluidt ooit deel uit van het Gruuthusehof en werd in 1900 door de eigenaar voor 500 fr. aan de stad verkocht.

Tussen 1909 en 1910 werd de site zoals we ze nu kennen voltooid met de bouw van het voormalige Steenmuseum langs de pas verbrede Gruuthusestraat.

Over de vroegere interieuraankleding is weinig bekend. In de keuken staat de authentieke schouw. Verder zijn er enkele houten friezen met de spreuk *Plus est en vous*, de vurende bombarde en de verbonden letters L en M, net als twee balksleutels met de verbonden letters, uiteraard de gave 15de-eeuwse bidkapel en mogelijk enkele met het devies beschilderde spantbenen. Net als bij de reconstructie van de gevels trachtte Delacenserie ook voor het interieur aanknopingspunten te vinden in bewaarde (interieur)frag-

menten en iconografische bronnen. Dankzij een studie van Bruggeling Joseph Van Praet wist Delacenserie dat er in Parijs handschriften bewaard werden die ooit aan Lodewijk van Gruuthuse toebehoorden en dat daar miniaturen in voorkwamen die gezegd de eigenaar in zijn Brugse stadspaleis voorstelde. Delacenserie vroeg tweemaal toelating om naar Parijs af te reizen, de miniaturen in te zien en eventuele kopieën te maken met het oog op de inrichting van het Gruuthuse. Helaas is niet geweten of hij die tocht effectief heeft ondernomen. In elk geval heeft de architect zich ten

volle kunnen toeleggen op de creatie van een zo gotisch mogelijk interieur. De neogotische aankleding kan dan ook gezien worden als een staalkaart van zijn kennis van de lokale bouwkunst en haar toepassingen. Anderzijds is origineel materiaal uit andere middeleeuwse huizen via de Société in het Gruuthuse terecht gekomen. We denken dan bijvoorbeeld aan de fraaie zandstenen schouw met mijtervormige bekroning en de thans verwijderde stenen fragmenten die vroeger in het Steenmuseum waren ondergebracht.

De restauratie

Het blijft niet onopgemerkt dat in het Gruuthuse grote restauratiewerken aan de gang zijn. De omvangrijke stelling op een van de meest karakteristieke locaties van Brugge springt onmiddellijk in het oog.

Binnenin het gebouw zijn de werken dan ook ingrijpend. We geven u graag een blik achter de schermen aan de hand van een aantal specifieke uitvoeringspunten met name de 'grote reserve', de bidkapel en het belvédère.

De restauratieopties die geformuleerd zijn in overleg tussen het Stadsbestuur en Architectenbureau Van Acker & Partners, zijn maximaal gekaderd binnen de historische context en de aanpak van stadarchitect Delacenserie die aan het eind van de 19de eeuw zijn stempel drukte op dit stadspaleis.

Nu veel afwerkingsmaterialen gedemonteerd zijn, is het interessant om de 19de-eeuwse oplossingen te begrijpen en te evalueren ten aanzien van onze hedendaagse normen. Tegelijk is veel onzichtbare schade aan het licht gekomen waar telkens een pasklare oplossing moet voor geboden worden zonder het historisch kader te schaden.

De Grote Reserve

De Grote Reserve is de grootste zolder van het museum en situeert zich in de hoofd vleugel. De zolder krijgt in de toekomst een publiek toegankelijke bestemming en dient bijgevolg zo maximaal mogelijk te voldoen aan alle hedendaagse eisen, wat geen evidentie is. Graag gaan we dieper in op de opbouw van de vloer van deze zolder.

Vroegere waterinfiltraties van verschillende aard hebben aantasting veroorzaakt aan de spantvoeten en de houten ondervloer. Daarom heeft men de dekvloer met keramische tegels op een legbed van kleiaarde gedemonteerd.

Na demontage kon men vaststellen dat de aantasting zich had verdergezet in een deel van de onderliggende spreidsels en in een aantal dragende kinder- en strijkbalken van de vloerroostering. Vermits deze elementen zichtbaar zijn in het interieur van de onderliggende museumzalen, vraagt de vervanging een hoge afwerkingsgraad.

De spantvoeten werden hersteld door middel van verschoeiing. Gezien de ernstige aantasting van het kernhout startte de aanzet van de verschoeiing op een aanzienlijke hoogte. Wegens de algemene slechte bouwphysische staat in de ruimte en om geen sluimerende of verborgen aantastingen over het hoofd te zien, werd beslist om niet-destructieve houtkwaliteitsmetingen uit te voeren met geluidstomograaf. De metingen toonden aan dat er nog één extra spantvoet moet worden aangepakt.

Tijdens de vervanging van de muurplaten van de buitengevels bleek de ernstige ontwikkeling van houtrot zich ook te hebben verdergezet in de erop steunende keperstenen. Stuksgewijs verschoeien van een groot aantal van deze kleine kepersecties was dan ook noodzakelijk.

Gezien de aard van deze ontmantelingswerken aan de vloer van de grote reserve is Brandweer Brugge vragende partij om de brandweerstand van de vloer te verbeteren (streefwaarde 'nieuwe vloeren' REI 60, wat betekent dat de brandstabiliteit 60 minuten moet bedragen)

Het zwakke punt van de vloerroostering bevindt zich bijgevolg in de stalen profielen omkast met hout tot imitatie moerbalken. Deze profielen werden door Delacenserie in het gebouw geïntroduceerd, een gebruikelijke 19de-eeuwse oplossing.

Zonder bijkomende ingrepen halen deze profielen slechts een brandstabiliteit van een 15-tal minuten.

Teneinde de globale brandstabiliteit van de stalen profielen te verbeteren, besliste men om de onbeschermde bovenflens en het bovengedeelte van het lijf in de zone van de opleg van de kinderbalken uit te bekleden met stoomverharde silicaatplaten.

Als we het uitvoeringsdetail van architect Delacenserie bestuderen, kunnen we vermoeden dat hij reeds (onbewust) rekening hield met een zekere bescherming van het lijf van het profiel door zijdelingse houten blokken in te werken die opwarming van het profiel zouden verhinderen.

Na demontage van de zijdelingse afwerkplanken bleek echter de uitvulspie tussen de onderplank van de moerbalkomkasting en het vulblok in het profiel niet aanwezig te zijn.

De onderflens van het staalprofiel zou bijgevolg bij een brandaanslag via de onderzijde daarom alsnog versneld kunnen opwarmen, waardoor er vervroegd sterkteverlies en instabiliteit van de vloerconstructie zou kunnen optreden. Het is bijgevolg noodzakelijk om de open spie ter hoogte van de onderflens te vullen met houten passtukken. Restkie- ren tot 5mm werden brandwerend opgespoten.

Zo kan uiteindelijk een brandstabiliteit worden gehaald van 60 minuten.

Bij herstelwerken aan de door vocht aangetaste draagstructuur werd eveneens kubisch houtrot geconstateerd ter hoogte van de opleg van enkele vulblokken in de buitengevel. Bij de wegname voor vervanging bleken de aangetaste constructiedelen ook zwamdraden te vertonen op de balkzijde in contact met het staalprofiel.

Ook op de binnenzijde van een zijdelingse omkastingsplank werden zwamdraden aangetroffen.

Om verdere ontwikkeling en toekomstige heropflakking van de zwamaantasting te voorkomen, diende alle aangetast hout te worden verwijderd. Eventuele verdere verspreiding van de huiszwamaantasting via het metselwerk kon enkel worden ingedijkt door een curatieve en preventieve dieptebehandeling van het metselwerk met bestrijdingsmiddel, na afkappen van de pleisterwerken in de aangetaste zones en een veiligheidszone.

Bidkapel

De bidkapel, ongetwijfeld de historisch best bewaarde ruimte van het Gruuthuse, wordt tijdens deze restauratie eveneens grondig aangepakt. Niemand had bij aanvang van de werken echter kunnen vermoeden dat de ontmantelingswerken zo doorgedreven en noodzakelijk zouden zijn.

Bij proefdemontage van de lambriserings van de bidkapel, bleek de achterliggende bevestigingsstructuur van houten nagellatten, ingewerkt in het metselwerk, zeer sterk te zijn aangetast. Integrale vervanging van de bevestigingslatten was bijgevolg noodzakelijk.

Gezien de geconstateerde graad van aantasting aan de lambrisering en de weinig stabiel aanvoelende plankenvloer, heeft de bouwheer de aannemer gevraagd eveneens een proefdemonstratie uit te voeren op de plankenvloer, ter evaluatie van de onderliggende roostering. De roosterbalken bleken vrij te zijn opgelegd op een gewelfvulling in aarde, waardoor er verregaande aantasting was opgetreden. Gezien de gebrekkige stabiliteit van de constructie, is voor volgende aanpak geopteerd:

- De plankenvloer integraal demonteren;
- De aarde van de uitvulling uitscheppen;
- De aangetaste balken van de roostering vervangen, aan beide zijden opgelegd op een in de muur bevestigde strijk balk;
- De gewelfoksels uit akoestische en thermische overwegingen opvullen met een inerte korrelvulling;
- De plankenvloer voor zover mogelijk terug te plaatsen, dan wel te vernieuwen, rekening houdend met de ongelijkheid van de formaten en het visuele aspect binnen het waardevolle historische kader.

Bij demontage van de lambriseringsplanken werden plaatselijk zwamdraden geconstateerd op de achterzijde van de planken. Onderzoek door een specialist zwambehandeling bevestigde dat het een aantasting door huiszwam betreft; een aantasting die zich in gunstige omstandigheden via het metselwerk kon verspreiden naar andere houtdelen in het gebouw.

Na demontage van de plankenvloer bleek de draagbalk onder de bidbank bovendien 'kubisch houtrot' te vertonen; een degradatieproces dat eveneens zijn oorzaak vindt in een aantasting door huiszwam.

Een curatieve en preventieve behandeling van het houtwerk en het metselwerk was aldus noodzakelijk om de aantasting in te dijken. Een dieptebehandeling door injectie van bestrijdingsmiddel via ingeboorde injectienippels is daartoe de aangewezen werkwijze.

Restauratie belvédère

In tegenstelling tot de twee voorgaande onderdelen binnen het museum, is de belvédère wel van op het publiek domein zichtbaar.

De materiaalsamenstelling en de constructiewijze van de dragende structuur van deze hooggelegen belvédère waren bij opmaak van het aanbestedingsdossier onbekend. In de aanneming werd daarom een onderzoek met hoogtewerker opgenomen, teneinde de kwaliteit en de aanhechting van de loodbekleding, evenals de aard en de bouwfysische staat van de onderstructuur te kunnen onderzoeken.

Deze eerste inspectie heeft uitgewezen dat het een betonstructuur betreft, waar op regelmatige plaatsen houten nagelblokjes zijn ingestort voor bevestiging van het lood. Er werd geconstateerd dat de nagelblokjes grotendeels zijn weggerot, waardoor de aanhechting van het lood momenteel sterk te wensen overlaat; vroeger waren reeds herstellingen uitgevoerd met silicone. Afname, vernieuwing en herbevestiging van een loden bekleding blijkt dan ook aan de orde.

Een dergelijke ingrijpende herbekleding kan echter uitsluitend op een gezonde ondergrond worden uitgevoerd. Het bestuur heeft dan ook beslist om een uitgebreid betononderzoek te laten uitvoeren teneinde de constructiewijze én de bouwfysische toestand van de betonnen structuur te achterhalen.

Pas na evaluatie van de toestand van het beton kan de integrale restauratiestrategie bepaald worden. Het is echter nu reeds duidelijk dat de balustrade van de belvédère op een degelijke manier moet herbevestigd worden en dat het lood integraal moet vernieuwd worden, wat uiteraard omvangrijke meerwerken zijn.

Mieke Goegebeur, Architectenbureau Van Acker en Partners

Geraadpleegde bronnen

Open Monumentendagen. Erfgoed, vroeger, nu en in de toekomst, Brugge, 2014, pp. 56-68.

DEVLIEGHER L., *De huizen van Brugge*, 1975, pp. 58-67.

DE NOLF R., 'Gruuthuse: van stadspaleis tot stedelijk museum', in: *Museumbulletin*, jg. 28, 1, 2008, pp. 4-9.

3. HEILIGE-GEESTSTRAAT 3, HUIS 'DE BONTE KOE' OF DE WONING VAN FILIBERT HUYSSSENS

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 12u30
en van 13u30 tot 18u00**

Het beeldbepalende huis op de hoek van de Heilige-Geeststraat met de Pijpersstraat is gebouwd in opdracht van Filibert Huyssens, kanunnik van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en dit tussen 1640 en 1656.

Filibert Huyssens (+31 januari 1656) was de zoon van meester-metselaar Jacques Huyssens en de broer van de befaamde en talentvolle lekenbroeder-architect Pieter Huyssens (1577-1637) die in Brugge de Sint-Walburgakerk (1619) bouwde. Pieter Huyssens

is verder gekend als architect van onder meer de kerk van Saint-Loup in Namen en de St.-Carolus Borromeuskerk in Antwerpen, gebouwd in opdracht van de jezuïeten. Vader Jacques Huyssens was een Brugse meester-metselaar die onder andere de bouwwerf leidde van het jezuïetenklooster in de Boomgaardstraat. Ook grootvader Jan, was meester-metselaar. Bouwen en ontwerpen zat in de genen van de Brugse familie Huyssens.

Ongetwijfeld gaf Filibert opdracht aan een van zijn familieleden om dit prestigieuze huis, recht tegenover het Hof van Pittem, te ontwerpen en te bouwen. Mogelijk was hij er zelf bij betrokken. Het huis ligt tussen de twee belangrijkste kerken in de stad. Ook de bouwplaats speelde een rol. 'De Bonte Koe' is het huis met de "jongst" bewaarde traptoren in Brugge. De meeste traptorens dateren immers uit de 15de en 16de eeuw.

Het hoekhuis, afgeboord met een natuurstenen hoekketting, is twee bouwlagen hoog en afgedekt met een zadeldak. De hoge trapgevel is links geflankeerd door twee trapgeveltjes (zo afgewerkt in 1911) en is vijf traveeën breed. De zijgevel in de Pijpersstraat is een bakstenen langsgewel. Tegen de achtergevel (uitzonderlijk eveneens afgewerkt met een trapgevel) staat een vierzijdige traptoren (185cm x185 cm) afgedekt met een tentdak, daarin zitten nog fragmenten van een houten spiltrap.

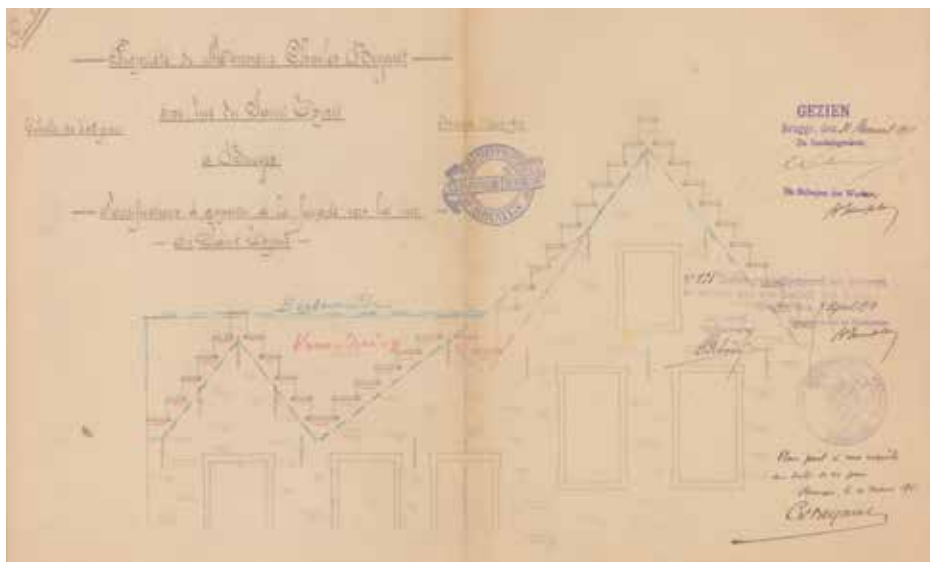
De gevelhoek is opvallend afgewerkt met een barokke beeldnis met Maria en kind.

Het huis is onderkelderd en zowel de zolderingen met moer- en kinderbalen als het eikenhouten dakgebinte zijn bewaard gebleven. Daarnaast zijn 18de-eeuwse salonstofferingen (met o.m. een 18de-eeuwse grijsmarmen schouw in rococostijl) te ontdekken. In een opkamer zit een monumentaal schouwelement met twee grijsmarmen zuilen met versierde kapitelen en een schouwboezem afgewerkt met eikenhouten houtsnijwerk, waarin een toch kwaliteitsvolle 19de-eeuwse kopie van het Johannesretabel van Hans Memling zit ingepast, uitgevoerd door Louis Beyaert.

In de Pijpersstraat is een eenlaagse nieuwbouwvleugel uit de jaren 1970

aangebouwd, ontworpen door architect Vivian Desmet, ter vervanging van een ouder huisje. Een getuige van zijn tijd.

In de interessante boedelbeschrijving van Filibert Huyssens, bewaard in het Stadsarchief van Brugge, vernemen we iets meer over het huis en de bezittingen van de kanunnik. Een verdere analyse is zeker aangewezen. 'De Bonte Koe' wordt erin omschreven als een *huijs mette achterhuijsen ende andere toebehoorten nijewelinx bijden overleden opghemaectt, staende ande oostzijde van de groot heilig gheeststraete (...)metter twee huijsekens daarmede gaende in de pijperstraet als van oude tijden(...) daerinne de overledene is gerecht bij successie van wijlent jacob huijsens zijnen vader.*

Het huis kwam echter slechts gedeeltelijk uit familiebezit, want 'De Bonte Koe' zelf werd aangekocht door Filibert in 1640 (het huidige huis is dus gebouwd op een perceel, ontstaan door samenvoeging van oudere huizen). Filibert Huyssens woonde er tot aan zijn dood en is in de Onze-Lieve-Vrouwekerk begraven in de kapel van de Zilvermeden. De grafsteen werd gehouwen door meester-steenhouwer Joos Wittebroot.

Zijn dienstmeid Janneke Ryckaert erfde 25 ponden, een bed, gordijnen, dekens en de opbrengst van hout, boter, tarwe, meel, brood en wijn in het huis. Zij mocht bovendien de rest van haar leven in het huis *achter mijn groot huis* blijven wonen (een wens die gerespecteerd werd door de erfgenamen). Anna Vander Haeghe, de dochter van een vroeger overleden dienstmeid krijgt eveneens 25 pond en een kistje dat in zijn huis bewaard werd en waar nog 10 pond in zit.

Zijn beelden en schilderijen worden verdeeld onder zijn mete- en petekinderen: een Mariabeeld met twee deuren, een Onze-Lieve-Vrouwebeeld, een beeld van Sint-Ignatius en van Sint-Xaverius (dé heiligen van de jezuïeten), ... en ook vrienden krijgen een aandenken onder de vorm van beelden, schilderijen of boeken. Zijn erfgenamen zijn de families Huyssens (twee broers en twee zussen en hun kinderen), Boudens en Col(l)ins.

'De Bonte Koe' wordt op 12 juli 1656

door de erfgenamen verkocht aan Bavo Verlaere en Marie de Schoolmeestere uit Lissewege, samen met drie huisjes in de Pijpersstraat (wel met de uitdrukkelijke eis dat dienstmeid Janneke Ryckaert in het middelste huis moet blijven wonen). Opmerkelijk is ook de vermelding van een *steene figure van Onze Lieve Vrouw* die in een salon ophangt aan de muur. Zou dit het beeld zijn dat terecht kwam aan de buitengevel? Bavo Verlaere werd lid van de gilde van de makelaars.

In 1663 zijn Pieter Storme en zijn vrouw Clara Vande Walle de nieuwe eigenaars en bewoners. Pieter is reedenaar of advocaat van het Proossche, een man van stand dus. Hij stierf in 1685, maar 'De Bonte Koe' wordt pas in 1695 verkocht aan Marcus Huwijn en Johanna Neydts, die er zelf komen wonen. De familie Huwijn is welstellend en actief in de Brugse magistratuur maar ook in de handel met Spanje. Ze bezit verschillende huizen in Brugge. Volgens de boedelbeschrijving van Marcus Huwijn hingen in het huis in de Heilige-Geeststraat wandtapijten die na zijn dood verkocht worden aan markies de Grimaldy net zoals het behangsel in zijdedamast uit Beaune. Marcus was lid van meerdere christelijke gilden zoals het Heilig Sacrament, de Drievuldigheid en Onze-Lieve-Vrouw van het Scapulier. Zijn witmarmeren grafzerk is bewaard gebleven in de Sint-Salvatorskathedraal in de kapel van Loreto. De begrafenis gebeurde met de nodige pracht en praal en het *spannen van de rauwe* in het huis en in de kerk. De lijkkoets werd vergezeld met 50 jongens van de Bogardeschool die flambeeuwen droegen.

'De Bonte Koe' kwam in 1709 in handen van Joannes Vanden Bogaerde. De familie Vanden Bogaerde houdt het zestig jaar in haar bezit. Zij is mogelijk de opdrachtgever van de 18de-eeuwse stofferingen in het huis. Op 27 mei 1769 wordt het doorverkocht door Jonkheer Donaas Vanden Bogaerde aan Anthone Rogiers. Voorlo-

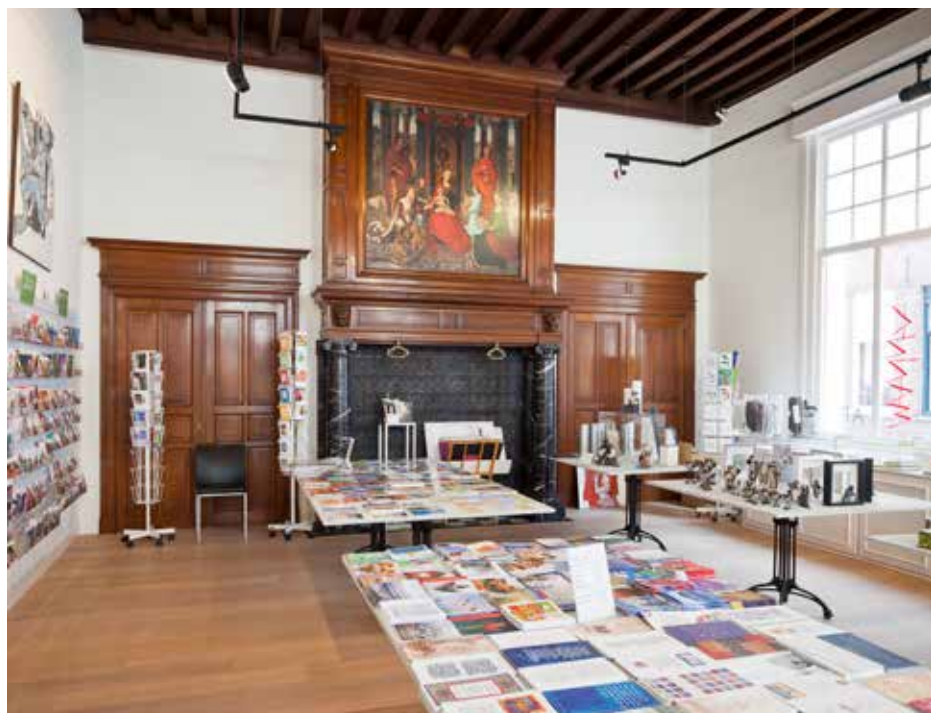
pig zijn weinig gegevens over Anthone Rogiers bekend. Hij woonde er in elk geval nog in 1792 met zijn broers, dochter Marie en twee dienstmeiden, Angeline Petit en Marie Fonteyne. Dan is hij rentenier. In de eerste helft van de 19de eeuw wonen heel vaak priesters in het huis en het komt via een erfenis in 1883 in het bezit van de vicaris-generaal van het bisdom Pieter De Brabandere en later van zijn nichtje Stephanie De Brabandere. Pieter De Brabandere wordt de 21ste bisschop van Bruggge (1828-1895). In 1910 wordt het eigendom van Charles Beyaert (1848-1922), *éditeur pontifical*

en onder meer stichtend lid van de solidariteit van Onze-Lieve-Vrouw der Zeven Weeën in de kathedraal. Charles Beyaert is sterk betrokken bij de toenmalige Katholieke Partij in Brugge. De ligging van het huis tegenover het bisdom en in de buurt van de kathedraal is daarbij gunstig. Charles Beyaert is zelf de zoon van de boekhandelaar-uitgever Louis Beyaert (1817-1876) en vader van kunstschilder Louis Beyaert, de schilder van het werk in de opkamer. Architect Alphonse De Pauw verbouwt in opdracht van de familie Beyaert de gevels van 'De Bonte Koe' en doet aanpassingen in het interieur.

De voorheen wit gekaleide gevel wordt opnieuw in ruwe baksteen gezet en de bestaande langsgevel, links van de hoge trapgevel wordt afgewerkt met twee kleine trapgevels. Foto's geven een beeld van de vroegere toestand.

De in Brugge nog goed gekende volgende eigenaar vanaf 1928 is de familie Coucke. Een van de laatste eigenaars was Pierre Coucke (1929-1980) die als gynaecoloog heel wat Bruggelingen op de wereld hielp. Zijn kabinet was gesitueerd in de opkamer met het zogenaamde Memlingretabel. Zijn vader was dr. Marc Coucke.

Uitgeverij Muurkranten kocht in het voorjaar van 2001 een historisch pand in de Brugse binnenstad. Eind oktober 2001 werd er een nieuw project rond religieuze kunst opgestart. Religieus dient hierbij in de ruimste betekenis van het woord opgevat te worden: het gaat van expliciet christelijke iconografie tot kunst waarin spiritualiteit en zinsvragen aangeraakt en verwerkt worden.

Het project kreeg de naam Manna omdat deze term een eenduidige betekenis heeft en in de meeste Europese talen voorkomt. Manna wil een gastvrij huis zijn voor Bruggelingen en toeristen, een woning met mooie dingen, zomaar aangeboden, waar men gesterkt buitenkomt. De tentoonstelling met werk uit verschillende disciplines wordt regelmatig aangevuld en vernieuwd.

Brigitte Beernaert & Bernard Schotte

**4. PROFESSOR DR. J.
SEBRECHTSSTRAAT 1,
KAPEL VAN DE VOORMALIGE
MINNEWATERKLINIEK**

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 12u30
en van 13u30 tot 18u00**

Vrij en begeleid bezoek

In 1892 werd dit majestatische gebouw als *gasthuis voor hulpbehoevende en ongeneeslijke vrouwen* geopend. Haar geschiedenis is verbonden met de Zusters van Liefde die sinds 1820 in Brugge actief waren. Twee zusters van de oorspronkelijke congregatie (Lovendegem, 1803) namen hier de taak op zich om oude, zieke en hulpbehoevende vrouwen te verzorgen. Aanvankelijk huurden ze het huis Oude Burg 21, maar vrij snel konden ze het voormalige kartuizerinnenklooster in de gelijknamige straat gebruiken (thans politiekantoor). Het vroegere klooster

kwam via schenking in het bezit van de Commissie Burgerlijke Godshuizen (voorloper van huidige OCMW). De nood bleef echter groot en de gebouwen in de Kartuizerinnenstraat bleken al gauw te klein. In 1849, bijvoorbeeld, werden er 100 vrouwen verzorgd door slechts 16 religieuzen. Jarenlang zocht men een nieuwe, meer geschikte locatie.

De oplossing kwam er pas in 1880 toen de Commissie besliste om een nieuw complex te bouwen voor de Zusters van Liefde en hun caritatieve instelling. Stadsarchitect Louis Delacenseerie kreeg de opdracht het gasthuis te ontwerpen. Binnen het vooropgestelde budget van 800 000 frank diende de nieuwe verpleeginrichting 132 zieke vrouwen en 72 kinderen onder te brengen en voorzag ook huisvesting aan 16

betalende vrouwen, de zogenaamde *pensionnaires*. Ook de bouwplaats lag vast: een vroegere bleekweide achter het Begijnhof van ruim 2 hectare. Het nieuwe gebouw verrees vanaf 1886 parallel aan de zogenaamde *doorgang van het begyn hof*, een bestaande weg die in 1890 werd verbreed en later de toepasselijke naam 'Gasthuisstraat' kreeg.

De nieuwe verzorgingsinstelling werd gebouwd volgens de toen gangbare hospitaaltypologie van een langgerekt hoofdgebouw waarop haaks een aantal ziekenzalen zijn ingeplant. Vergelijkbare sites zijn bijvoorbeeld het toen pas voltooide Burgerlijk Hospitaal te Gent van Adolphe Pauli (1880) of de rationalistische hospitaalluitbreiding van Sint-Jan, hier te Brugge, door architect Alleweireldt (1856-1864). Eigen aan zijn pittoreske neogotische stijl vormt Delacenserie de gevels door een spel van langs- en haakse topgevels en verspringende bouwhoogtes. De langgerekte en noordelijk georiënteerde hoofdgevel wordt door de terugspringende toegangspartij opgedeeld in twee langsvleugels: oostelijk waren de kloostervertrekken ondergebracht, centraal de onthaalfaciliteiten met dwars erop de kapel en in de westelijke vleugel waren diensten en hospitaalaanhorigheden ondergebracht met loodrecht erop vier ziekenzalen. Het oorspronkelijk opzet voorzag een kinderafdeling en een oogkliniek, maar nog tijdens de bouw kwam men hierop terug.

Het volledige trapeziumvormige terrein werd ommuurd en tegen de oostelijke muur voorzien van dienstgebouwen met conciërgerie. De fraaie directeurswoning werd aan de overzijde, op het einde van de straat gebouwd. Met de bouw van het imposante pand op de hoek met Oostmeers werd het complex voltooid en in 1892 plechtig gewijd als Sint-Antoniusgesticht door bisschop Faict.

Het nieuwe gasthuis kon uiteindelijk 213 vrouwen onderdak geven. 35 woonden op kamers, 128 verbleven in de ziekenzalen en nog 50 konden op de zolder ondergebracht worden.

38. - BRUGES. - L'Hospice

Meestal was er een gemiddelde van 145 patiënten.

Een gedwongen verhuizing op het eind van de Eerste Wereldoorlog en de tal van praktische moeilijkheden in de naoorlogse jaren leidde er toe dat de Zusters van Liefde Brugge in 1933 verlieten.

Door toedoen van dr. Joseph Sebrechts, die reeds lang pleitte voor een heelkundige afdeling, werd het gasthuis in 1935 bij het Sint-Janshospitaal gevoegd. Het Sint-Janshospitaal kampte immers met overbevolking en de ingebruikname van het gasthuis leek de meest logische oplossing. De bejaarde bewoners werden naar andere tehuisen overgebracht. Om beide gebouwen met elkaar te verbinden werd in 1937-1938 speciaal een weg

rond het Begijnhof en een viaduct over het Wevershof en de Zonnekemeers gebouwd.

De uitbreiding en omvorming van de kliniek gebeurde naar ontwerp van architect H. Bovée en werd uitgevoerd door de aannemers A. en O. Verbeke. De nieuwe aanbouwen in modernistische stijl zijn nog steeds goed herkenbaar en contrasteren sterk met de neogotische architectuur. Kort na de herinrichting van het gebouw werd het tijdens de Tweede Wereldoorlog als militair hospitaal opgeëist door achtereenvolgend het Belgische, het Duitse en het Britse leger. Pas vanaf 1947 kon de heelkundige afdeling van Sint-Jan er volwaardig functioneren.

Amper een jaar later overleed dr. Sebrechts en kort erna besliste het Col-

lege van Burgemeester en Schepenen, als erbetoon en ter nagedachtenis van zijn inzet, de naam Gasthuisstraat te wijzigen in Professor Dr. J. Sebrechtsstraat.

Na de bouw van het nieuwe Sint-Janshospitaal of AZ Sint-Jan aan Ruddershove in 1977 werd de Minnewaterkliniek omgevormd tot rust- en verzorgingstehuis voor 152 zorgbehoevende bejaarden en lijkt de draad met het verleden terug opgenomen. De gebouwen werden aan de tuinzijde nogmaals uitgebreid en dit opnieuw in een andere stijl naar het ontwerp van architect L. Vermeersch. De palliatieve dienst, die er later onderdak vond, is ondertussen verhuisd naar de Campus SFX in de Spanjaardstraat en is sindsdien ingenomen door een wachtpost van de huisartsen.

Bij het vormgeven van het gasthuis liet Louis Delacenserie zich duidelijk inspireren door de Brugse gotische architectuur. De 175 meter lange gevel steunt op een doorlopende hardstenen sokkel en bestaat verder uit rode baksteen met elementen in contrasterende witte natuursteen en leien zadeldaken. Naast het verspringend volume- en dakenspel, verrijkte de architect het gevelritme door de toepassing van de verschillende types Brugse traveeën, vaak altemnerend bekroond door volwaardige trap- of tuitgevels en dakvensters met een getrapte top, en door verticale accenten als versierde schoorstenen en arkel-tjes. In zijn onnavolgbare verwerking

van rond- en spitsboogvormige openingen, verfijnd baksteenmaaswerk in de boogvelden, boogfriezen en andere neogotische elementen wist Delacenserie wederom zijn kennis van de baksteengotiek ten toon te spreiden.

De meeste aandacht ging hierbij uit naar de inkompartij met op de bene-

denverdieping een spitsbogengalerij, er boven ranke spitsboogvensters die het zusterkoor van de achterliggende kapel verlichten, en drielichten en een klein roosvenster in de fantasierijke puntgevel met flankerende hoektorentjes. Het centrale bas-reliëf in witte natuursteen stelt de tronende Maria met kind voor en wordt geflankeerd door twee beeldnissen met de beelden van Sint-Donaas en de heilige Jozef. Het beeldhouwwerk is van de hand van Pieter De Wispelaere, die zijn atelier had in de nabijgelegen Westmeers.

De kapel, die men kan bezoeken tijdens OMD, was opgevat als een totaalconcept. Alle ambachtslieden en leveranciers zijn bekend. Pieter De Wispelaere beeldhouwde het altaar in witte natuursteen en de doksaalafsluiting met het fraaie maaswerk. De altaartrappen en het wijwatervat werden geleverd door marmerbedrijf J. en A. Campers. De muren waren oorspronkelijk met een damastschildering afgewerkt, de vloertegels kwamen van de firma Boch, de communiebank was van de hand van Jules Fonteyne en J. Goossens, en Charles Beyaert uit de Mariastraat creëerde de kruisweg. Het orgel ten slotte werd geleverd door A. Hooghuys. De kapel van drie traveeën wordt afgedekt met een fraai houten spitstongewelf met trekbalken. In het koor steunen de schalken op consoles met voorstelling van de vier evangelisten. Het doksaal of het zusterkoor boven de ingang van de kapel is toegankelijk via de ardui-

nen spiltrap. Het wordt overkluisd door een balkenplafond op korbelen en heeft verder een opengewerkte neogotische balustrade.

Sinds 2000 wordt het beschermde complex fasegewijs gerestaureerd. Na de daken en gevels (2000-2006) werd recent de kapel opgefrist en haar glas-in-loodramen hersteld.

Geraadpleegde bronnen

BEERNAERT B., 'De voormalige Minnewaterklooster, nu Rust- en Zorghuis', in: *Zorg, Open Monumentendag Brugge*, 2009.

GILTE S., VANWALLEGHEM A. & VAN VLAENDEREN, 'Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Brugge, Middeleeuwse stadsuitbreiding', in: *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 18NB Noord*, Brussel – Turnhout, 2004.

5. KONINGIN ASTRIDPARK, DE KIOSK

MONUMENT IN DE ACTUALITEIT

Hoornevenement slotconcert Play-In (zie activiteiten)

De geschiedenis van dit fraaie stadspark gaat terug tot de 13de eeuw toen minderbroeders hier samen met hun klooster een grote tuin aanlegden. Meer dan 500 jaar bleef deze open ruimte verborgen achter hoge kloostermuren. In de Franse Tijd, op het eind van de 18de eeuw, werd het klooster opgegeven en gesloopt en kwam de kloostertuin in privé bezit. Toen reeds leidde dit tot heel wat ongenoegen en betreurde men dat de stad de tuin niet had aangekocht.

In 1836 plande de stad de vroegere kloostertuin om te vormen tot openbaar park, of minstens tot een *promenade*. Pas in 1850 werd het terrein aangekocht. De Stad betaalde 50 000 fr. voor 3 hectare grond. Een deel van de grond werd gereserveerd voor de uitbreiding van de reeds bestaande gevangenis van het Pandreitje, terwijl men op de kruising van Gentpoortstraat met de Schaarstraat een nieuwe parochiekerk voorzag (de Magdalenakerk, 1851-1853).

Eugidius Rosseels

De Leuvense tuinarchitect Egidius Rosseels verwerft in de loop van de 19de eeuw internationale bekendheid als ontwerper van parken in Engelse landschapsstijl. Hij werd dan ook herhaaldelijk bekroond op internationale tentoonstellingen, onder andere in Brussel (1848), Gent (1849) en op de wereldtentoonstelling van Parijs in 1878. Rosseels was werkzaam in België, Zuid-Nederland, Rijnland en in Noord-Frankrijk. Hij kreeg opdrachten van voornamelijk de adel, kapitaalkrachtige burgers en openbare besturen.

Daarnaast had hij in Leuven ook kweekvelden en serres voor heesters, sierbomen en exclusieve planten.

Vanaf de jaren 1860 werkt hij samen met zijn zoon en opvolger, Pierre Rosseels. Ook zijn kleinzoon, Liévin, zette het beroep van tuinarchitect verder

Ondanks een voorbereidende studie van stadsarchitect Jean-Bruno Rudd verkoos men de gevierde landschapsarchitect Egidius Rosseels (1800-1877) om het park vorm te geven in Engelse landschapsstijl. Om binnen de vrij kleine oppervlakte de landschapsillusie op te roepen maakte hij gebruik van hoogteverschillen, grasperken met boomgroepen en een centrale vijver als spiegelvlak. De dichte randbeplanting langs de straatzijden moest de ligging in het stadscentrum doen vergeten. Het grillig verloop van de paden, zonder enig recht stuk, bood daarenboven telkens andere perspectieven op de pittoreske aanleg. Blijkbaar was men erg opgetogen over het uitzicht want in 1853 vertrouwde men de aanleg van de Gentpoortvest eveneens aan Rosseels toe.

Oorspronkelijk was het park enkel voorbehouden als ontmoetingsplaats voor de gegoede burgers van de stad. Een streng reglement beteugelde verder spelen en rijdend verkeer.

In de loop der tijd is de naam van het park meermaals gewijzigd. De oudste naam verwees naar de vroegere eigenaars, met name het *Hof der Recolletten*. Na 1856 verscheen de naam *Botanischen Hof of Den Publieken Hof* of zelfs, naar Brussels voorbeeld, de *Warande*. In 1906 werd de naam *Jardin Botanique* officieel vastgelegd. Na de dood van Koningin Astrid, in 1935, besliste het stadsbestuur het park als eerbetoon naar de Vorstin te noemen. Slechts één jaar later werd al een bronzen beeld van de Koningin in het park geplaatst. Beeldhouwer Alfons De Wispelare, een leerling van Gustave Pickery, voerde de opdracht uit voor 17 000 fr.

Zoals de oorspronkelijke naam aangaf bevat het park tal van merkwaardige bomen. We vinden er platanen (onder andere een fraaie oosterse platan), bruine beuk, treurwilg, es, hemelboom, honingboom, tulpenboom, witte esdoorn, zomerlinde en magnolia.

Meest opvallend is de hoogbejaarde groene trompetboom die ondersteund neervlijt naar het gras. Met zijn omtrek van 3,68 meter behoort dit exemplaar tot één van de dikste in zijn soort. Tussen de kerk en het speelplein staan dan weer uitzonderlijk hoge wilgen.

In 1950 werd het park met bloemenborders verrijkt. Het bronzen kunstwerk 'Man met de zeeslak' van Godfried De Vreese was afkomstig van de Brusselse Kunstberg, maar werd in 1956 in de vijver geplaatst. Het beeld diende te verdwijnen voor de bouw van de Koninklijke Bibliotheek.

Het meer dan anderhalve eeuw oude park vraagt steeds speciale aandacht. Zowel het intens gebruik als de volle wasdom van de bomen maken het beheer ervan geen eenvoudige zaak. Naast boomverjonging is het in stand houden en het herstel van de plantenrijkdom een prioriteit. Dit 19de-eeuwse, beschermde park is in 1987 en in 2002 onder de hoede van de stedelijke Groendienst hersteld en opgeknapt.

De kiosk

Op het parkontwerp van Egidius Rosseels van 1851 was al de inplanting van een kiosk voorzien. Mogelijk stond er in 1852 een houten, tijdelijke kiosk. Pas op 9 januari 1858 echter kreeg toenmalig stadsarchitect Jean-Brunon Rudd (1792-1870) de opdracht een vaste kiosk te ontwerpen. Zijn ontwerp is om onbekende redenen niet uitgevoerd. In april van datzelfde jaar nam het stadsbestuur echter contact op met het *Atelier de Sculpture L. Le Soinne et J. Witmeur* in Jupille bij Luik, een gespecialiseerde ijzergietery. Op hun advies kiest de Brugse delegatie voor een kopie van een kiosk, die zij eerder in opdracht van de harmonie in Verviers hadden gemaakt. Op 21 augustus 1858 stemde de Brugse gemeenteraad in met de aanstelling van de gieterij en gaf met de opdracht *“pour la fourniture du kiosque à établir au jardin public, d’après le plan fourni par les industriels (...) nous espérons que le Parc Public sera doté d’un kiosque en fer réunissant toutes les conditions voulues de solidité et d’élégance”*. In januari 1859 werd de blauwstenen, achtzijdige onderbouw van de kiosk aanbesteed aan aannemer François De Vestel voor 4 911 fr. In oktober 1859 was de kiosk afgewerkt. De kostprijs bedroeg 9 616 fr. en het totale gewicht van de gietijzeren delen was 17 032 kg.

Op de kleurstelling na is de Brugse muziekkiosk inderdaad identiek aan deze van Verviers. Ze bestaat uit een metalen structuur op een sokkel uit

metselwerk, langs de buitenzijde bekleed met blauwe hardsteen. Het dak is afgewerkt met hout en afgedekt met een zinken dakbedekking. De decoratieve elementen zijn uit gietijzer en verwijzen naar de Ottomaanse architectuur.

In 1995 werd de toen groen geschilderde kiosk opnieuw geschilderd in het kleurenpalet van voor de restauratiewerken. Gezien deze kleuren slechts een interpretatie waren van de teruggevonden ontwerptekeningen van kunstschilder Tulpinck, werd voor aanvang van de restauratiewerken uit 2014-2015 beslist om stratigrafisch te zoeken naar de authentieke kleuren. Dit onderzoek leverde helaas niet veel bruikbare resultaten op. Slechts enkele originele kleuren werden teruggevonden doch onvoldoende om alle oorspronkelijke kleuren exact te kunnen bepalen. In overleg met dienst Monumentenzorg van de Stad werden de huidige toegepaste kleuren vastgelegd op basis van de teruggevonden kleuren van het kleuronderzoek en de ontwerptekeningen van Tulpinck.

De restauratiewerken gingen van start op 21 mei 2014. Na grondige inspectie werd al snel duidelijk dat de kiosk, zoals reeds werd vastgesteld bij de opmaak van het dossier, in zeer slechte staat was. Tijdens de restauratie werden alle metalen en houten verbindingen van de hoofdstructuur hersteld of vernieuwd. Ook de houten beplankingen werden waar nodig vervangen naar de oorspronkelijke vormgeving. De zinken dakbedekking werd volle-

dig vernieuwd met uitzondering van deze van de topbekroning, die nog in goede staat verkeert. Alle gietijzeren onderdelen werden volledig gestraald en behandeld met een antiroest-behandeling op basis een speciale zinkcoating. De schilderlaag die aanwezig was op de blauwe hardsteen werd volledig verwijderd. Beschadigingen werden hersteld met herstelmortel specifiek voor blauwe hardsteen. De gehele sokkel werd beschermd met antigrffiti. De onveilige, bestaande trap werd verwijderd en vervangen door een nieuwe trap in blauwe hardsteen naar analogie met de kiosk van Verviers. De betonrot aan de onderzijde van het platform van de kiosk werd hersteld met betonherstelmortel. Ook de afwatering van het platform was niet meer optimaal. De vloer werd volledig verwijderd en voorzien van een waterdichtingslaag. Een nieuwe vloer uit blauwe hardsteen met hetzelfde vloerpatroon werd geplaatst. Gezien de elektriciteit geheel verouderd was werd deze ook volledig vernieuwd. Aan de bovenzijde van elke kolom bevindt er zich een nieuwe spot.

De kiosk triomfeert nu terug als een feestelijk monument in het Astridpark en weet met haar nieuwe uitstraling opnieuw jong en oud te bekoren.

Geraadpleegde bronnen

BEERNAERT B., e.a., 'De Kiosk en het park', in: *Muziek Woord Beeld, Open Monumentendag Brugge*, 2012.

CORNILLY J., Kiosken in Vlaanderen, in *In de steigers*, V, 1998, nr. 2, p. 45.

6. KRUISVEST, DE SINT-JANSHUYSMOLEN

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 17u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 12u30
en van 13u30 tot 17u00**

Begeleid bezoek

Windmolens zijn waarschijnlijk ontwikkeld in het voormalige graafschap Vlaanderen. Watermolens en rosmolens waren toen al langer in gebruik. De bevolkingsexplosie in de Vlaamse steden, vanaf de 12de eeuw, gaf aanleiding tot het zoeken naar innovaties om graan sneller en efficiënter te malen. Op dat moment was graan immers de grondstof van voeding. Een windmolen met een verticaal

gevlucht leek de beste oplossing. De oudste bronvermelding van een windmolen bij ons dateert uit 1183. 13de-eeuwse documenten vermelden vaker windmolens. Het winderige Noordzeeklimaat leende zich prima tot dit type van molen. Abdijen en adellijke families speelden een pioniersrol bij het bouwen ervan, want hierdoor versterkten ze hun machtsposities. Ook de molenterminologie is een uitgesproken Vlaamse zaak. In het Zuid-Nederlands is de woordenschat voor de talrijke molenonderdelen bijzonder groot. Windmolens zouden vanuit Vlaanderen verder zijn verspreid naar Zuid-Engeland omstreeks 1200, naar Nederland in 1240, naar Duitsland in 1297 en naar Frankrijk op het einde van de 13de eeuw.

Brugge kende al zeker in de 13de eeuw windmolens. Zo diende men bij de aanleg van de tweede stadsomwalling in 1297-1298 zeven bestaande molenwallen te slechten en aan de vesten herop te richten. Over het algemeen zien we in de 13de eeuw overal in Vlaanderen molens als paddenstoelen uit de grond rijzen. Op het stadsplan van Marcus Gerards uit 1562 staan maar liefst 25 staakmolens afgebeeld. Van vele van deze molens is de naam gekend. In het begin van de 19de eeuw telden de vesten 30 molens. Door de opkomst en het succes van de stoommachines verdwenen de molens systematisch. Tot 1880 waren er nog 1963 windmolens in België. Vooral tijdens de Eerste Wereldoorlog werden molens gesloopt omdat ze te vaak als

observatiepost of voor het doorseinen van berichten werden gebruikt. Van- daag zouden in Vlaanderen nog ruim 150 windmolens zijn bewaard. Daar- van staan er zes in Brugge.

De molenwal van de Sint-Janshuysmolen was één van de zeven molenwallen die op het eind van de 13de eeuw bij de aanleg van de nieuwe stadsomwalling werd opgeworpen. Vanaf 1580 vinden we de *"muelen ghenaeemt St Janshuys staende thenden de Langhe Rollewech"* terug in het register van het Sint-Janszestendeel als zijnde de tweede molen gaande van de Kruis- naar de Speypoort en *"mitsgaerdes eene huys staende ande noordzyde vande langhe rollewech"*. In 1594 liet Pieter Van Zee-

brouck d'Oude de molen over aan Pie- ter Van Zeebrouck de jonge. Bij deze overgang werd de molen omschreven als zijnde onlangs vernieuwd. In 1744 waaide de aloude molen om. In 1769 werd de molenwal verkocht aan het ambacht van de bakkers. Ze richtten er een jaar later de huidige staakmolen op. Sindsdien werd de koren- molen ook wel de bakkersmolen genoemd of de Sint-Aubertusmolen, naar hun patroonheilige. Ook de eeuwen na- dien bleef de molen in handen van Brugse bakkers. In 1914 kocht de Stad Brugge de molen van de laatste actieve Brugse windmolenaar, Henri Gevaert. Hij woonde op de hoek van de Camersstraat met de Peterselie- straat en baatte er tevens de herberg 'Sint-

Sebastiaan' uit. In tegenstelling tot de afgelopen decennia besloot de stad de molen nu niet te slopen, maar net als de pas heropgerichte 'Bonne Chiere' behield men de molen als sieraard. Door de stilstand geraakte de molen echter snel in verval. Een eerste restauratie(poging) dateert van 1939, maar werd gestaakt door het uitbreken van W.O. II. In 1957 werd de molen binnen en buiten weer gangbaar gezet, om pas in 1964, na een halve eeuw stilstand, terug in gebruik te stellen. Het was de eerste keer in ons land dat een molen na jarenlange stilstand omwille van cultureel-historische redenen en op permanente basis weer in werking werd gesteld.

De molen bestaat uit twee delen: het staande werk (het gebouw) en het gaande of draaiende werk (de mechanische inrichting met wielen, schijflopen, assen en werktuigen). De vier teerlingen (in Brabantse kalkzandsteen en baksteen) zijn gemetseld op de molenwal. In noorderlijk en zuidelijke richting liggen ze hoger. Boven de teerlingen liggen houten blokken waarop kruiselings boven elkaar balken, de kruisplaten, rusten. Het molenhuis draait op en rond een zware staak die recht gehouden wordt door schuine schoorstukken die op kruisplaten rusten. Op de kop van de staak draait een zware steenbalk waar op de uiteinden van de steenlijsten rusten. Het molenhuis met stijlen, balken en weegbarden is daaraan opgehangen. De wanden van het molenhuis zijn met hout bekleed. De kant die

naar de windrichting wordt gekeerd is de windveeg. De wand met de ingang naar de molen is de voorweeg. De ingang is gesitueerd ter hoogte van de maalzolder. De voorweeg en de bekapping zijn bekleed met eiken leien. De onderste trede van de trap, waaronder de staart loopt, is met twee stijlen (de papen) verbonden. Aan het uiteinde van de staart hangen loopschoren die schuin tegen de grond steunen om de molen uit de wind te houden. Het kruiwerk met het wiel zijn er aan bevestigd. Door het opwinden van de ketting wordt de molen in de juiste positie voor de wind gebracht. In de molen zijn inschriften te ontdekken met namen van de molenaars. De oudste dateert uit 1788: "FSK/1788". Anderen zijn "A. Roose/1790, Frans/Verriest/1805" en "J.V./ 1809". Op de ijzerbalk staat de bouwdatum "1770" ingegrift. De Sint-Janshuismolen is maalvaardig. Het interieur en de werking van deze 18de-eeuwse molen spreken tot ieders verbeelding.

Geraadpleegde bronnen

SAB, Zestendelen, Sint-Jans, nr. 700.
BEERNAERT B., e.a., 'Kruisvest, De Sint-Jansmolen', in: *De 4 elementen, Open Monumentendag Brugge*, 2010.
DENEWET L., Sint-Janshuismolen, in: www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=854
Alle info over het Belgisch Molenbestand: www.molenechos.org

**7. KUIPERSSTRAAT 23,
CINEMA ZWART HUIS,
THANS CINEMA LIBERTY**

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag van 10u00 tot 13u30
en van 16u00 tot 18u00**

Doorlopende vertoning van drietal kortfilms

OMDjunior op zondagnamiddag (zie Activiteiten)

Het zogenaamde Zwart Huis is één van de weinige, gaaf bewaarde koopmanswoningen uit de 15de eeuw. Het L-vormig gebouw bestaat uit een monumentaal diephuis met links een lagere vleugel waarin een poort steekt. De opbouw is kenmerkend voor de Bourgondische periode en vergelijk-

baar met patriciërswoningen als het hof van Bladelin in de Naaldenstraat of het hof van Watervliet in de Oude Burg. Het hoofdvolume heeft een half verzonken kelderverdieping, een verhoogde begane grond, een verdieping en een hoge zolder onder een scherp zadeldak. Het dak is amper zichtbaar vanaf de openbare weg doordat het wordt afgeschermd door een hogere voorgevel die zelfs om de hoeken doorloopt. Deze zogenaamde schermgevels trof men in het 15de-eeuwse Brugge vaak aan bij natiehuizen of grote handelspanden. De bakstenen gevel behoort trouwens met zijn 19 meter tot de hoogste in zijn soort. Oorspronkelijk was de gevel nog iets hoger en met kantelen afgewerkt zoals die nu nog resten ter hoogte van de daknok. Het geheel rust op een sokkel bekleed met Doornikse steen. Alle vensters zijn per travee gevat in een doorlopende, geprofileerde rondboognis. Maaswerk in de vorm van gekoppelde spitsbogen en driepassen siert de boogvelden. De vensters hebben nog hun oorspronkelijke kruisverdeling. De rondboognissen zetten aan op een natuurstenen waterlijst die over de lagere toegangsvleugel is doorgetrokken en de Tudorboog van de ingangspoort volgt. De omlijsting van de poort is versierd met gotische bladmotieven en een kruisbloem. Opmerkelijk en zeldzaam zijn de bewaarde rijen oogijzers die we op het hoofdvolume aantreffen. Door de ogen werden stokken gestoken vermoedelijk om doeken (ter versiering of ter verluchting?) aan te hangen.

In de 15de eeuw droeg het pand de huisnaam De Pensee, een volksnaam of oude naam voor een driekleurig viooltje. De vroege bewonersgeschiedenis werd onderzocht door Bernard Schotte en Brigitte Beernaert en is terug te vinden in hun OMD-boekje van 1998. Een paar jaar voordien, in 1991, had men de gevels van het pand zacht gerestaureerd. Achter een dikke roetlaag werd toen een 18de-eeuwse, lichtgrijze verflaag ontdekt. De oxidatie van het loodwit in die verf is mogelijk verantwoordelijk voor haar populaire naam 'Zwart Huis'.

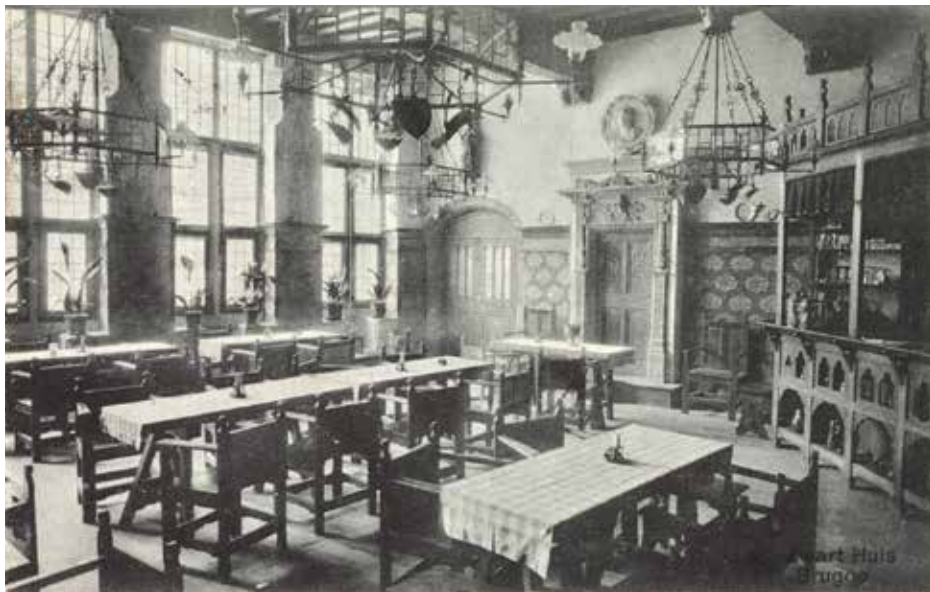
Het scheelde weinig of dit 15de-eeuws bouwkundig hoogtepunt kenden we enkel uit afbeeldingen. In 1813 vroegen de toenmalige eigenaars Henry en Bernard Coucke, broers en lijnwaadverkopers, aan het stadsbestuur om de gevel ongeveer vijf meter te verlagen en naar de mode van de tijd te wijzigen naar een gepleisterde lijstgevel. Vergunning verleend of niet, dit euvel werd ons gelukkig bespaard.

Ingrijpende verbouwingen vinden pas een eeuw later plaats. In 1906 kocht het samenwerkend vennootschap 'Willen is kunnen' het Zwart Huis. De liberale beweging was immers al lang op zoek naar een eigen lokaal waar de verschillende Brugse verenigingen hun onderkomen konden krijgen. De progressieve Frans Retsin, de eerste voorzitter van 'Willen is Kunnen', kon in juni 1907 plechtig het Liberaal Huis openen. Intussen was het interieur in de lijn van de bestaande historische

gevel opgesmukt tot een vermeend 'Vlaams interieur'. Naast een vestibule met gotische haard en smeedijzeren lichter kwam men via een trap in een Vlaamse herberg, een soort bierstube met een aankleding in neo-Vlaamse renaissance. Erachter bevond zich de zogenaamde gotische zaal die als leeszaal werd gebruikt, onder meer voor de bibliotheek van het Willemfonds. Ook de *Associaton Libérale*, de voornaamste geldschietster, en het Van Gheluwe's Genootschap namen hun intrek in het nieuwe huis.

Van de interieuraankleding is geen bouwaanvraag terug te vinden, maar de gelijktijdige aanvraag voor de uit-

breiding van het sanitair blok waren getekend door ingenieur-architect Oscar Dumon. Deze en latere opdrachten laten ons vermoeden dat hij ook de interieurs in Vlaamse stijl heeft ontworpen.

Naast een luisterrijke omgeving voor prestigieuze feesten van de Franstalige, hogere burgerij van de *Association Libérale* gebruikten de andere verenigingen het huis in functie van de Vlaamse culturele en maatschappelijke ontvoogding via het inrichten van volksvoordachten, avondcursussen, 'Hooger Onderwijs voor het Volk' en 'Liederavonden'.

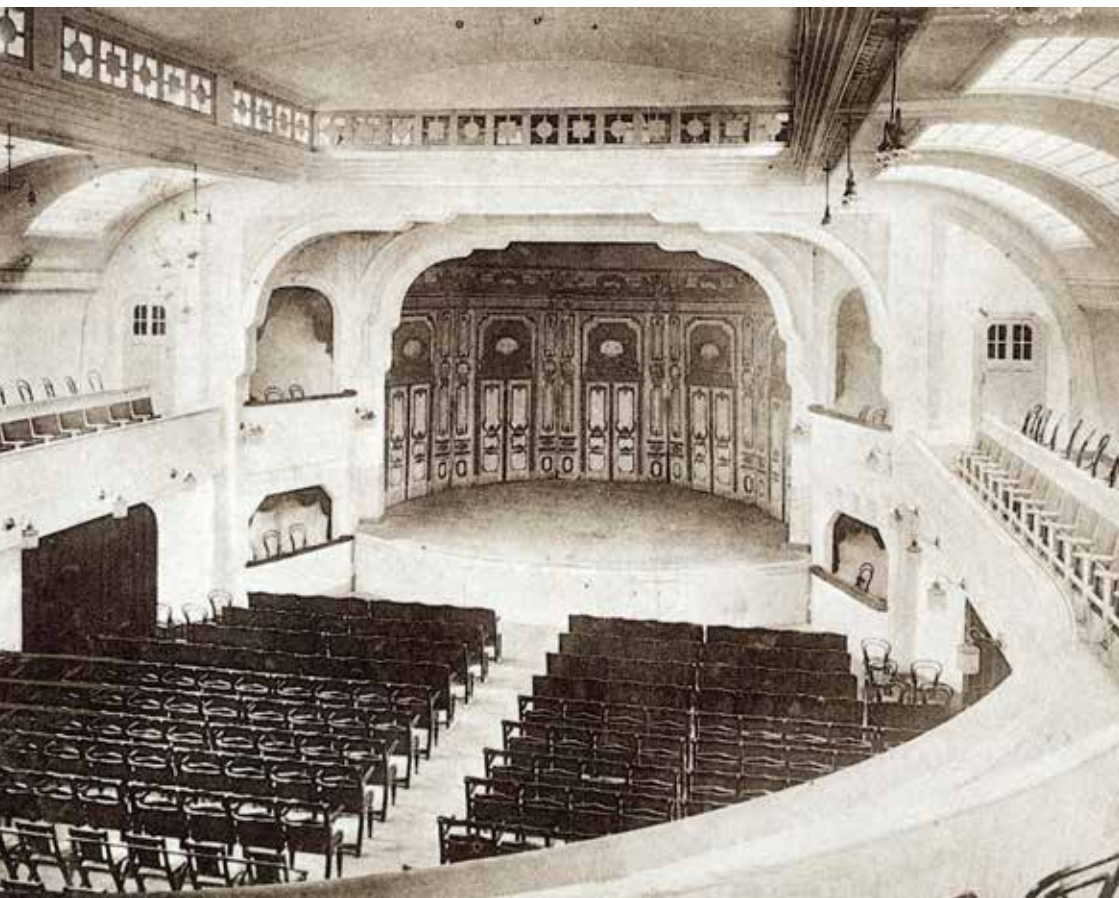
Een jaar na de opening vroeg men het stadsbestuur de toestemming voor de *"bouw van een groote feestzaal die wij voornemens in (sic) gips te doen bouwen in den hof van onzen eigendom het Zwart Huis"*. Tot dan toe had het pand im-

mers nog steeds een uitgestrekte tuin met onder meer bergplaatsen, paardenstallingen en een secundaire toegang via de Naaldenstraat. Zeker dat laatste zorgde ervoor dat het perceel zich perfect leende voor een feestzaal conform de toenmalige veiligheidsvoorschriften. De ontwerpplannen zijn getekend door ingenieur-architect Oscar Dumon en geven aannemer Ed. Debourgh uit de Predikherenrei 15 als uitvoerder aan. De plannen tonen ons het grondplan van een schouwburg. De publieksruimte bestaat 17 bij 17 m en is voorzien van een hoefijzervormig balkon. De zaal had 544 zitplaatsen, balkonplaatsen inbegrepen. Het voor-toneel werd aan weerszijden geflankeerd door loges. Het toneel zelf mat 15,88 op 8,65 m en achter de 15 meter hoge toneeltoren, waren boven de nooduitgang in de Naaldenstraat onder meer de artiestenloges voorzien. Atypisch voor een schouwburg, maar

noodzakelijk voor een polyvalente zaal werd de ruimte van bovenaf rijkelijk verlicht door beglaasde vensterpartijen. De rijen klapstoelen stonden bovendien op een vlakke vloer en konden indien gewenst snel in de opslagplaats onder de toneelscène worden geplaatst. Voor de vormgeving van de zaal koos men duidelijk voor een eigentijdse stijl wars van enige verwijzing naar een historische stijl.

Pas in augustus 1908 kan het stadsbestuur de zaal als *"regelmatige schouwburg laten aannemen"*. Het omstandig verslag van de toezienaar van

stadswerken stelt dat de zaal volledig conform de ingediende plannen is gebouwd en dat ze *"nu pas begonnen zijn met het plaatsen van zitsels en stoelen"*, *"schermen zijn er nog al veel en verschillende rolgordynen"*. Hij oordeelde dat de ruimte voldoende verlucht kon worden door de ramen in het gewelf. Omwille van (brand)veiligheid waren alle trappen en de draagstructuur in *béton armée* uitgevoerd en kan het gehele gebouw en in het bijzonder de nooduitgangen met gas worden verlicht.

Voor de eerste filmvoorstellingen in het Zwart Huis moet men tien jaar wachten. In 1909 opende de *Cinéma Théâtre Pathé Frères* op de Markt. Het enorme succes kende snel navolging en leidde tot meerdere kleine zaaltjes in de buurt van de kazernes of het station. De eerste grote bioscoop opende in 1911 in de *Vieux Bruges*, de katholieke tegenhanger van het Zwart Huis. Net na de oorlog, op 10 maart 1919, vroeg 'Willen is kunnen' aan het stadsbestuur om in hun zaal in de Kuipersstraat films te mogen spelen. De vergunning werd verleend. Binnen de verzuilde maatschappij had de liberale familie sindsdien hun eigen bioscoop met specifieke programmatie. Later, in de jaren 1950, werd de zaal ingrijpend verbouwd. De armen van het balkon werden gesloopt, de scène verdween voor een nieuw podium en een groot deel van het oorspronkelijk

concept verdween achter een nieuwe structuur met akoestische bekleding. Ook de foyer kreeg toen de fiftieslook zoals we die vandaag nog grotendeels kunnen herkennen. Het Zwart Huis bleef eigendom van 'Willen is Kunnen' tot 1964. Later werd de bioscoopzaal uitgebaat door nv Frobera, een onderdeel van het toen machtige Antwerpse Rex-concern. Ten gevolge van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen trad echter schaalverkleining in. Net als vele andere Belgische cinema's kon de zaal van het Zwart Huis niet meer gevuld worden voor één film. 'Multiplexen' was het nieuwe codewoord en de bestaande zaal werd omgeturnd tot drie kleinere zaaltjes met respectievelijk 209, 148 en 80 plaatsen. In 1983 opende de bioscoop onder grote belangstelling als "Gulden Vlies".

Na faillissement van het Rex-concern in 1993 staat het een tijd leeg tot Patrick De Clerck de zaak over nam. De drie zaaltjes werden opnieuw één zaal voor 364 toeschouwers. Tijdens de verbouwing legde de uitbater delen van het oorspronkelijke plafond van de feestzaal weer bloot en behield deze in het nieuwe bioscoopinterieur. In februari 1998 werd de bioscoop geopend

onder de naam 'Liberty'. Ondanks de modernste technieken (o.a. digitale projectie) kan de zaal thans moeilijk overleven. Met festivals en cross-overprojecten hoopt men de laatste historische bioscoop van Brugge - en bij uitbreiding de Brugse filmcultuur - te behoeden van de ondergang.

Oscar Dumon (Brugge, 1878 – Luik?)

Oscar Dumon werd in 1878 geboren als jongste zoon van Edouard Dumon en Louise Verriest. Vader had een meubelzaak gespecialiseerd in biljarten en hotelinrichting en -uitrusting. De familie woonde aanvankelijk in de Wollestraat en de Steenstraat. In 1889 werd Edouard Dumon eigenaar van de vroegere tuin van de Carmelitessen tussen de Vlamingdam, Blok- en Klaverstraat en nam hij de uitbating van twee tuinbouwbedrijven over.

Oscar Dumon groeide op in een liberaal gezind gezin. Hij volgde humaniora aan het Koninklijk Atheneum van Brugge en studeerde vanaf 1896 aan de Gentse universiteit. In 1900-1901 promoveerde hij tot ingenieur-architect. Tijdens zijn studenten jaren was hij onder meer voorzitter van het vrijzinnige, Vlaamsgezinde studentengenootschap 't *Zal Wel Gaan* en in 1899 voorzitter van een *Nederlandsch Congres* dat gewijd was aan de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Net als zijn ouders en zijn broer Emile was hij ook lid van het Brugse Willemsfonds. Na zijn studiejaren startte hij in Brugge zijn loopbaan als architect. De bouw van het ouderlijk huis 'Die Guldene Sporen' aan de Vlamingdam (nr. 45) vormde een van zijn vroegste opdrachten (1896). Een belangrijke opdracht was zeer zeker de verbouwing van het Zwart Huis en de bijhorende feestzaal voor de Brugse liberalen (1906-1907). In opdracht van zijn ouders bouwt hij in 1909 het 'Huis Lanceloot Blondeel' langs de huidige Koningin Elisabethlaan en toen nog aan de rand van hun tuinbouwgebied. Rond dezelfde periode is hij in actief in badplaatsen als Westende, Den Haan en Middelkerke. Naast kustvilla's ontwierp hij onder meer het bekende Grand Hotel Belle Vue (1912) in Den Haan. Een van zijn laatst gekende ontwerpen betreft de voorgevel in Beaux-Artsstijl van Steenstraat 34 en dateert uit 1921. Na het faillissement van tuinbouwbedrijf Dumon in 1932 verhuist architect Dumon naar Luik. In hetzelfde jaar wordt door de voormalige tuinbouwgronden de Elf Julistraat aangelegd die in de daaropvolgende jaren wordt dichtgebouwd met huizen in (baksteen)modernistische stijl.

Geraadpleegde bronnen

D'HONDT B., 'Geschiedenis van het Brugse Willemfonds (1872-2000)', in: *De Charme van de rede. Huldeboek Albert Claes*, Gent, 2004, pp 163-218.

RAU J., 'De Brugse bioscopen', in: *Brugge die Scone*, 1990, pp.12-15.

VAN DEN ABEELE A., *Ingenieur-architect Oscar Dumon*, 2015 (in voorbereiding).

SAB, Bouwaanvragen, 930/1982, 97/1997.

8. MARIASTRAAT, DE BINNEN- RESTAURATIE VAN DE ONZE-LIEVE-VROUWEKERK

**MONUMENT IN DE
ACTUALITEIT**

ENKEL OP RESERVATIE

De gotische Onze-Lieve-Vrouwekerk werd als driebeukige kruiskerk met polygonaal koor opgetrokken in de 13de eeuw. De westgevel en het schip werden in de eerste helft van de 13de eeuw gebouwd in Doornikse stijl met gebruik van Doornikse kalksteen voor het parament van de westgevel, flankkeertorens als gevelbegrenzing, de toepassing van het drielichtvenster en het triforium. In 1270-1280 werd gestart met het koor in een klassieke Franse gotische stijl, geïnspireerd op het koor van de kathedraal van Doornik. Rond het koor werden een koor-

omgang en kranskapellen gebouwd. Het koor wordt aan de buitenkant ondersteund door een sierlijk uitgewerkt steunberen- en luchtbogenstelsel. In de bouwcampagne van 1270-1340 werd ook de meer dan 120 meter hoge bakstenen toren opgetrokken.

In de 14de en 15de eeuw werden de noord- en zuidbeuk bijgebouwd, zodat de Onze-Lieve-Vrouwekerk nu een vijfbeukige kerk is. Omstreeks 1465 werd tegen de noordmuur van de toren het paradijsportaal gebouwd in Brabantse gotiek

.

In 1762 werd het oorspronkelijke hou-

ten tongewelf in het schip en het koor vervangen door een vierdelig stenen kruisribgewelf.

Op het eind van de 19de eeuw was de kerk opnieuw aan restauratie toe. Tussen 1900 en 1906 werd onder leiding van de twee stadsarchitecten Louis Delacenserie en Charles De Wulf het oorspronkelijke uitzicht van het schip en het vermeende oorspronkelijke uitzicht van de westgevel hersteld.

Ook nu zijn sinds geruime tijd restauratiewerken bezig, dit naar ontwerp van het Brugse architectenbureau L.M.S. Vermeersch. In 2000-2001 werd de torenspits gerestaureerd. In 2001 werden tijdens de exterieurrestauratie ook de gevels van de sacristie, de oost- en de noordgevel ontmost, gereinigd en waar nodig hervoegd. Op sommige plaatsen moest de natuursteen worden vervangen. Ook de vensters en de glas-in-loodramen werden hersteld.

De westgevel bevond zich in erg kritische toestand, wellicht te wijten aan het veelvuldig gebruik van ijzer tijdens de restauratie van Delacenserie. Het ijzer werd gebruikt om de nieuwe blauwe hardsteen te verankeren in het parament en door het roestproces ontstonden heel wat scheuren en barsten. De zo typische flankeertorentjes moesten quasi volledig heropgebouwd worden. De torenromp zelf werd gerestaureerd in 2008-2011.

In 2014 is dan de hoognodige interi-

eurrestauratie aangevat. De kerk bevond zich in sterk vervuilde toestand met een dik pakket stof- en roetafzetting op alle oppervlakken, barsten in wanden en gewelven, aantasting van houten meubilair door schimmels en houtborende insecten,...

De interieurrestauratie is opgesplitst in verschillende fases. De huidige fase 5A speelt zich af in het hoogkoor, de kooromgang, zijkapellen, oude sacristie en dwarsbeuk. Hier zijn diverse percelen voorzien: de ruwbouwwerken, pleisterwerken en afwerking; de polychromie en schildering op de muren, de houten, stenen en metalen inrichting.

In een volgende fase 5B worden de noordelijke zijbeuken, middenbeuk, kruiskapel en paradijsportaal en in fase 5C de zuidelijke zijbeuken, kapel Madonna met kind en de sacristie aangepakt.

In de recentste fase (2014-2015) werden de muren en gewelven in de kooromgang en de muren in het hoogkoor tot aan het triforium gereinigd en herschilderd. Enkel de kalktoplaag op de muren werd verwijderd gezien de slechte en onstabiele toestand ervan.

De oliegebonden en synthetische verf lagen op de sokkels en de onderste zones van de muren werden wel volledig verwijderd. In deze zones ontbreekt immers het historisch lagenpakket zoals hoger op de muren wel te vinden is. Het zichtbaar metselwerk en de natuursteen ter hoogte van het triforium werden enkel gereinigd en plaatselijk hersteld en/of hervoeegd.

Het pleisterwerk van de 18de-eeuwse gewelven ter hoogte van het schip en het koor was in de 19de eeuw reeds afgekapt tijdens de restauratiecampagne van Charles De Wulf. Na het plaatsen van de stelling bleek dat in deze fase ook een baksteenimitatieschildering was aangebracht op het gehele gewelf; een sisypuswerk waarbij elke baksteen werd geaccentueerd door middel van een contourschildering in verschillende tinten rood. Na uitgebreid overleg werd beslist om het gewelf niet opnieuw te gaan bepleisteren maar enkel voorzichtig te reinigen

zodat ook de fase De Wulf herkenbaar en leesbaar zou blijven.

De gewelven in de kooromgang waren de 19de-eeuwse ontleisteringwoede wel ongevarend doorgekomen. Tijdens het vooronderzoek werd op het gewelf in de kooromgang ter hoogte van de bidkapel van Gruuthuse, een gotische schildering ontdekt. Deze schildering is in huidige fase verder vrij gelegd en gefixeerd, samen met de aansluitende scheiboog met het hoogkoor. Onder een dik pakket monochrome kalkwitsellagen kwam een voorstelling van Onze-Lieve-Vrouw met Kind en drie flankerende engelen met medaillon te voorschijn. Deze gewelfschildering werden hoogstwaarschijnlijk aangebracht gelijktijdig met de constructie van de bidtribune van

Gruuthuse circa 1465-1472. In dezelfde laag als de figuratieve schildering werd een vage weergave van het jaartal "1469" ontdekt, wat dus perfect correspondeert. Deze gewelfschilderingen vormen één van de belangrijkste getuigen van de Brugse laatgotische muurschilderkunst.

Ook de twee neogotische kapellen waren oorspronkelijk gedecoreerd met waardevolle schilderingen. In de Debaenstkapel was deze neogotische

schildering in de tweede helft van de 20ste eeuw oversaust met een dikke laag blauwe verf. Deze laag is nu onder meer door middel van compressen met solventen verwijderd. De onderliggende schildering is nog vrij intact wat de restauratie vereenvoudigt.

In de Sacramentskapel zijn de rijke neogotische muurschilderingen die in 1861-1863 werden uitgevoerd naar ontwerp van Jean-Baptiste Béthune,

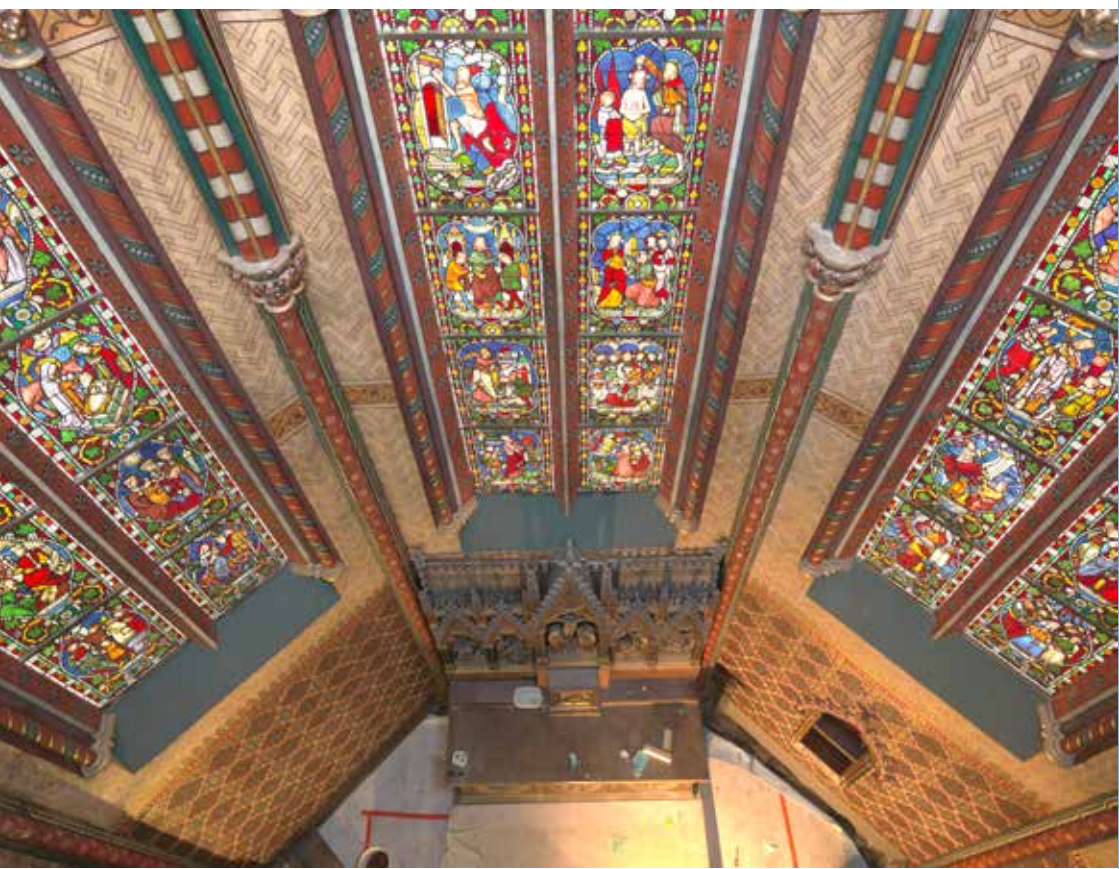
gereinigd en gefixeerd zodat hun oorspronkelijke glans en uitstraling terug leesbaar is.

Op het doksaal is de polychromie, een grijswitte marmerimitatie, gereinigd en geretoucheerd.

De vaste, houten inrichting, het koor-gestoelte en de biechtstoelen, werden behandeld tegen parasieten en zwammen en de esthetische onvolmaaktheden werden hersteld waar mogelijk. De vaste stenen en metalen inrichting werd voornamelijk gereinigd en voorzien van een bescherm laag. De gietijzeren kandelaars zullen in de toekomst opnieuw gebruikt worden voor verlichting. Hiervoor worden de kandelaars deels gedemonteerd, hersteld, behandeld tegen roest en opnieuw gemonteerd. De ontbrekende kandelaars en/of onderdelen worden gekopieerd naar oorspronkelijk model.

De totale kostprijs bedraagt 1.538.607,98 € incl. btw. waarvoor de stad Brugge als bouwheer een restauratiepremie van 1.344.212,30 € incl. btw ontvangt van de Vlaamse Overheid. De voltooiingsdatum van deze werken wordt voorzien eind 2015. Daarna kunnen de volgende fases, fase 5B en 5C als ook de orgelrestauratie van start gaan!

Sofie Baert
erfgoedconsulent

**9. MARIASTRAAT 38,
ZUSTERKLOOSTER VAN
SINT-JANSHOSPITAAL**

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en zondag 13 september
van 10u00 tot 12u30
en van 13u30 tot 18u00**

Begeleid bezoek

Het Oud Sint-Jan is ongetwijfeld één van de belangrijkste middeleeuwse hospitaalsites van Europa. Net als de andere hospitalen heeft het in de Middeleeuwen gefungeerd als passantenhuis voor pelgrims, kooplui, zwervers én voor zieken. Onderdak verlenen was immers één van de werken van barmhartigheid. Al zeker sinds de 12de eeuw stonden naast broeders, ook zusters in voor de verzorging van de zieken in het Sint-Janshospitaal. De eerste leefregel voor de broeders en zusters van het hospitaal kwam in 1188 tot stand en vormt daarmee één

van de oudste reglementen van Europa. Aanvankelijk waren er meer broeders dan zusters (samen een 25-tal). De kloosterlingen vormden in aanvang geen kloosterorde in de strikte zin van het woord maar stonden onder de voogdij van het Stadsbestuur. De meester en meesteres werden telkens voor één jaar door de Stad aangesteld. In 1459 wijzigde de instelling. De broeders en zusters namen, net als de meeste hospitaalgemeenschappen, de orderegel van Sint-Augustinus aan en vielen sindsdien onder de bevoegdheid van de bisschop. Het Stadsbestuur poogde evenwel toezicht te houden op het materiële reilen en zeilen van het Sint-Janshospitaal via een speciaal daartoe aangestelde voogd.

Tegen het eind van de 16de eeuw kwam een eind aan het gemengd karakter van de hospitaalgemeenschap en stonden enkel hospitaalzusters in voor het beheer van de instelling. Elisabeth Rouffelet was de eerste Mevrouw die zonder mannelijk personeel de instelling leidde vanaf 1616. Oorspronkelijk verbleven de zusters in het hospitaalgebouw zelf, waar ze boven de oudste ziekenzaal woonvertrekken hadden ingericht. Pas in de 16de eeuw startten ze met de bouw van hun eigen kloostergebouw. Na hun meer dan 800-jarige aanwezigheid verlieten de laatste hospitaalzusters het complex in 2005. Sindsdien is het Toerismehuis Sint-Jan er ondergebracht.

Het zusterklooster ligt langs de Reie, juist achter de monumentale ziekenzalen. Het is fasegewijs tot stand gekomen. De bouw van het oudste gebouw, dat rechtstreeks aan de zuidelijke ziekenzaal paalt, startte in 1539 en diende oorspronkelijk enkel de keuken en de refter te herbergen. Over de bouw zijn we goed geïnformeerd dankzij de talrijke notities die vanaf 1540 in de rekeningen van de toenmalige *meester-bursier* Joos Hugheman terug te vinden zijn. Zo lezen we in 1544 dat het gebouw bijna afgewerkt was: *“betaelt jan boone met zijn medeghezelle scallydeckers...van tnieuwe zusterhuus de vuersten te belegghen met nieuwe scayllen”*. Het dak lag er met andere woorden op.

Het bakstenen gebouw op rechthoekig grondplan heeft twee bouwlagen

en een zadeldak. De gevels op de binnenkoer zijn opmerkelijk sober uitgevoerd, zeker in vergelijking met de meer zichtbare Reiegevel. Ondanks ongelukkige 19de-eeuwse ingrepen zijn de vijf oorspronkelijke traveeën van de gevel aan de binnenkoer nog herkenbaar. Alle vensters op de benedenverdieping zijn voorzien van traliewerk. De buitenste vensters vertonen nog sporen van de oorspronkelijke vensternissen (op de verdieping tenietgedaan door de 19de-eeuwse vensters), terwijl de twee middelste vensters met een fraaie accoladevormige nis zijn bekroond. De ingang daarentegen is een vrij late toevoeging. In de

oksel van de zuidelijke ziekenzaal en de oudste kloostervleugel ligt de veelzijdige traptoren, die uit 1540 dateert. Langs de Reie bestaat de gevel uit een monumentale trapgevel uitlopend op een brede schoorsteen en gedateerd met de jaarsteen "1539". De opvallende doorlopende nis in deze kopse gevel lijkt met haar spitsboog en driepasmaaswerk de stilistische overgang te willen verzorgen tussen de zuidelijke ziekenzaal en de 'moderne' vormtotaal van de kloostervleugel. De gekoppelde spitsboognissen van de vensterborstwering loopt gedeeltelijk verder in traveeën van de langgevel die hier evenwel door segmentboognissen worden geritmeerd. Net als aan de binnenkoerzijde heeft de Reiegevel ook twee dakvensters met getrapte top en driepas in hun spitsboognis. De meeste vensters zijn ook hier in de loop van de eeuwen aan de noden aangepast.

In het verlengde van het eerste gebouw moet kort nadien een tweede

vleugel zijn gebouwd. Zeker in 1560 is die in gebruik. Ook dit bakstenen gebouw heeft een rechthoekig grondplan en is ongeveer even groot als het oudste. Wars van enige decoratie zijn de vensters aan de Reiezijde onregelmatig uitgelijnd en heeft het dak klimmende dakkapellen. Haar gevel aan de binnenkoer is slechts gedeeltelijk zichtbaar omdat in het begin van de 17de eeuw een derde - het kleinste - volume er voor wordt gebouwd. De laatste uitbreiding dateert dan weer uit 1685. Deze constructie is hoger dan de voorgaande. De laatbarokke stijl is afleesbaar in de vormgeving en hoogte van de vensters en voornamelijk in de fraai omlijste, centrale poort met haar bekronende nis met voluten en engelenkoppen en het beeld van de H. Augustinus.

Het interieur van het voormalige zusterklooster is bijzonder waardevol en rijk aan kunstwerken.

De benedenverdieping van de oudste vleugel bestaat uit vier kamers. De vermaardste is ondergebracht in de vroegere refter en is sinds de 18de eeuw een ontvangstkamer in rijkelijke Lodewijk XV-stijl. De vloer bestaat uit een geometrisch patroon van witte en donkere natuurstenen plavuizen. Tegen de oostmuur staat de rood-grijs geaderde marmeren schoorsteenmantel in Lodewijk XV-stijl met een schoorsteenboezem met gestucte

rocailllemotieven. De fraaie kamerhoge, eiken lambrisering bevat panelen van de talentvolle Brugse schilder Mathias de Visch (1702-1765). Ze zijn door de zusters in 1755 besteld en stellen taferelen uit het Oude en Nieuwe Testament voor. In 1792 lieten de zusters de lambrisering in imitatie-mahoniehout schilderen door kunst schilder Joannes Beerblock.

Mathias de Visch (1702-1765)

De Visch is geboren in 1702 in Reninge maar komt in de leer bij de Brugse schilder Jozef Van den Kerckhove (1667-1724), de medestichter van de Brugse Academie. De Visch is zoals vele kunstenaars aangetrokken tot Italië en verblijft tussen 1723 en 1732, na een kort oponthoud in Parijs, in Venetië in het atelier van Piazzetta en wellicht ook in Rome. Van Italië brengt hij een grote verzameling afbeeldingen mee en organiseert hij thuis avonden voor vrienden, kunstenaars en kunstliefhebbers. Naast de oprichter van een eigen kunstschool was hij de drijvende kracht achter de heroprichting van de Brugse Academie in 1738. De Visch wordt er ook directeur of 'principaal'. De Visch is voornamelijk gekend voor zijn schetsen van het dagelijks leven en als schilder van stadsgezichten, historieschilderijen en portretten.

Naast de ontvangstkamer bevindt zich de vroegere keuken. Oorspronkelijk was deze groter, maar de inbreng van de gang in de 18de eeuw heeft de ruimte tot de huidige proporties herleidt. Sindsdien functioneerde het als refter. De monumentale schouw met twee zware zandstenen rechtstanden is nog in renaissancestijl en beheerst de ruimte. Het merendeel van de keuken wordt overkraagd door een balkenlaag. Ongeveer een derde van de kamer is afgesplitst door twee korfbogen en is overwelfd met baksteen op kruisribben. Voorheen was deze ruim

te volledig afgesloten en vormde dit de provisiekamer. Muren en schouw van de refter zijn met zogenaamde 'Delftse' tegels bekleed. Er zijn witte tegels, mangaankleurige tegels maar ook blauw-witte met voorstellingen uit het Oude en Nieuwe Testament en kinderspelen.

Ook de gang is volledig met tegels bezet. Vermoedelijk zijn dergelijke 'Delftse' tegels lokaal geproduceerd, mogelijk zelfs door de faiencefabriek van Pulinckx, die aan het Minnewater lag en functioneerde tussen 1750 en 1763. De zusters van Sint-Jan bestelden immers bij hem ook kandelaars in gleiswerk, die opgehangen waren in de refter.

De gang leidt naar de tweede 16de-eeuwse vleugel. De eerste ruimte is overwelfd met een fraai graatgewelf met centraal een medaillon met rocaillmotief. Hierin staat de datum "1749". De betegelde ruimte heeft onder meer een tableau met een Calvarieafbeelding, naast kaders met allerlei mogelijke voorstellingen.

Het daarop volgende salon is in een Lodewijk XVI-stijl aangekleed. De schouw heeft een grijsmarmeren schoorsteenmantel en een boezem met in stuc een ovaal medaillon aan strikken met de voorstelling van het Lam Gods met kelk en kruisbanier. Ook de kamerhoge lambrisering met pilasters, paneeldeuren onder supraporta's met vaasmotief (in stuc!) is in classicistische stijl uitgevoerd.

Verder in de gang zit een bakstenen Tudordeurtje met erboven een met pijlen doorboord hart, symbool van H. Augustinus. De achterliggende kamer bewaart er een schouw in Lodewijk XV-stijl.

De laatste te bezichtigen ruimte bevindt zich in de vleugel uit 1685. Deze voormalige kapittelzaal werd al in het begin van de 19de eeuw door de zusters als Memlingmuseum ingericht. De balkenzoldering rust op geschilderde natuurstenen consoles onder andere versierd met een schild met datum "1685", onbekende blazoenen met helm, het monogram van Memling, het wapen van Sint-Jans en met een gekroonde Brugse B. In de lambrijsing van de schouwmantel is een schilderij ingewerkt met afbeelding van de H. Familie toegeschreven aan Jacob Van Oost de Oude (1601-1671). De rest van de zoldering, de schouw op marmeren zuilen, de eiken lambrijsing, de deur met fraai tochtportaal en de parketvloer vormen een neobaroque creatie van Louis Delacenserie van circa 1890.

Geraadpleegde bron

BEERNAERT B., e.a., 'Mariastraat 38, het Toerismehuis Sint-Jan', in: *Import Export, Open Monumentendag Brugge*, 2006.

10. MARKT 3, HET PROVINCIAAL HOF

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 18u00**

Vrij bezoek en begeleid bezoek mogelijk

**Exclusieve rondleidingen met een
monumentenwachter,
ENKEL OP RESERVATIE**

Hier op de plaats van het Provinciaal Hof stond van 1285 tot 1789 de Waterhalle, een indrukwekkend gebouw in baksteen en natuursteen, schraags over de Kraanrei. Koopwaar werd eronderdoor in kleine boten aangevoerd, gelost en gestapeld. Kort na de sloop van de Waterhalle werd de rei over-

welfd en werd een classicistisch gebouw opgetrokken naar het ontwerp van succesvol aannemer en architect Hubert Dumortier.

In het centrale deel van dit bouwwerk richtte het provinciebestuur in 1850 een raadzaal in. In 1878 verwoestte een brand nagenoeg het volledige complex en dit tot een soort 'voldoening' van de voorstanders van de Vlaamse bouwstijl: *"tous les amis de notre antique art national ont appris avec une vive satisfaction (au point de vue artistique bien entendu) l'incendie de l'affreuse construction qui sous le nom de Palais du Gouvernement provincial, gâtait si déplorablement l'effet pittoresque de la Grande Place de Bruges (...)"* (Le Bien Public, 7 maart 1878).

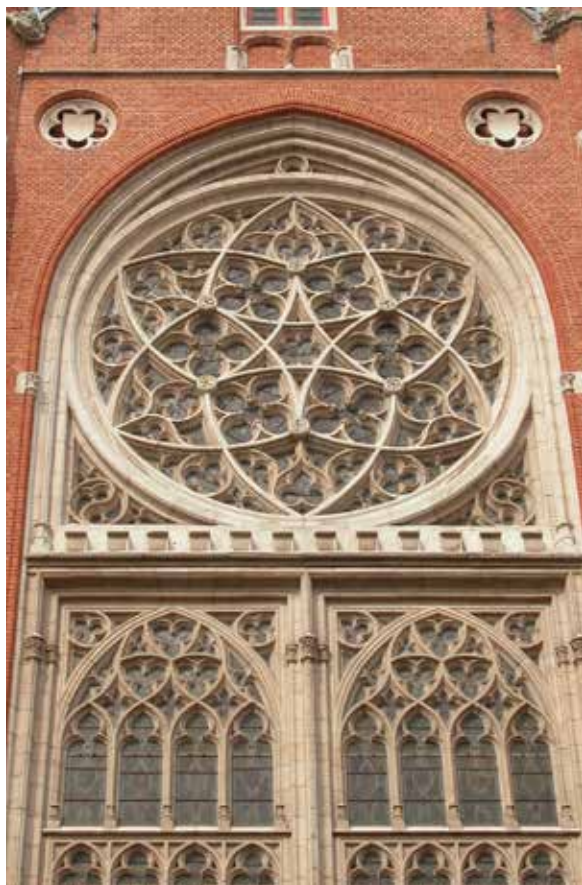

De Franse stijl van het 18de-eeuwse gebouw vond geen genade in de ogen van de toenmalige kunstliefhebbers. Smaken evolueren.

Er werd aangedrongen om een nieuw gebouw op te richten in een 15de-eeuwse, gotische stijl. In 1880 werd een akkoord bereikt om de volledige oostkant van de Markt - toch ruim 100 meter - te bebouwen en dit niet alleen met een Provinciaal Hof maar ook met kantoren voor de administratie van Bruggen en Wegen en lokalen voor de Post en Telegraaf.

Alleen een Brugse architect werd bekwaam en talentvol genoeg geacht om een gebouw van die schaal in een Brugse gotische stijl te realiseren. Stadsarchitect Louis Delacenserie (1838-1909) en provinciaal architect René Buyck (1850-1923) kregen van gouverneur Theodore Heyvaert de opdracht om de plannen voor het Provinciaal Hof en het Postgebouw te tekenen. Louis Delacenserie was toen bezig met de bouw van de Rijksnormaalschool aan de Sint-Jorisstraat. Talrijke ontwerpen werden in even talrijke commissies van tafel geveegd en het duurde tot 1887 voor de Koninklijke Commissie voor Monumenten het ontwerp goedkeurde. De bouwwerken sloep ten jaren aan. In 1892 moest de Provincieraad haar intrek nemen in een onvoltooid complex. Het duurde tot 1909 voor de werken in het interieur waren voltooid en tot 1921 voor de drie linkertraveeën waren gebouwd.

De gevelarchitectuur van dit imposante gebouw is beeldbepalend voor het Brugse marktplein. Het gebouw heeft een drie bouwlagen hoge middenvleugel van drie traveeën en twee lagere zijvleugels van twee bouwlagen respectievelijk drie en vier traveeën. Dwars op het voorgebouw staat nog een monumentale achtervleugel. De voorgevel is met Franse kalkzandsteen van Euville bekleed. De inkom wordt beklemtoond door de monumentale trap met open borstwering en de twee gebeeldhouwde leeuwen en lantaarns. De vensters op de beneden- en bovenverdieping zijn gevat

in spitsboognissen met maaswerk in de boogvelden. Hoektorentjes, dakkapellen, hogels, pinakels en een opengewerkte balustrade als gevelbeëindiging maken het gotische beeld compleet. Zowel de stadhuisgevel als de gevel van het huis van de heren van Gruuthuse zijn duidelijk als inspiratiebron gebruikt door de architecten. De koperen Sint-Michiel die de centrale punt van de voorgevel bekroont, werd in 1904 gemaakt door de Brugse kunstschilder Edward De Vooght (1828-1922) naar een ontwerp van beeldhouwer Gustaaf Pickery (1862-1921). De vergulde L, centraal onder de vorstkam, verwijst naar Koning Leopold II. Ernaast bevinden zich de wapenschilden van Vlaanderen en Oud-Vlaanderen.

Louis Delacenserie en zijn medewerkers ontwierpen ook de meubels. Voor de grote raadzaal werden in 1909 drie meubelmakers-schrijnwerkers aangeduid om de tientallen zetels, stoelen, banken en tafels in eikenhout te maken: Leon Mus uit de Noordzandstraat en Hippolyte Dewispelaere uit de Westmeers te Brugge en Kortrijkzaan Jozef Lelan-Declerck uit de Vanden Peereboomlaan. Voor de benedenzaal hadden René Daled (Wijngaardstraat) en Frans Devriendt (Zilverstraat) uit Brugge ook meubelen geleverd. De meubelbekleding gebeurde dan voornamelijk door het huis Abrams (Academiestraat 1) en later bij Jos Van Heede-Van Wesemael (Steenstraat). Nog voor de eeuwwisseling waren de opdrachten voor

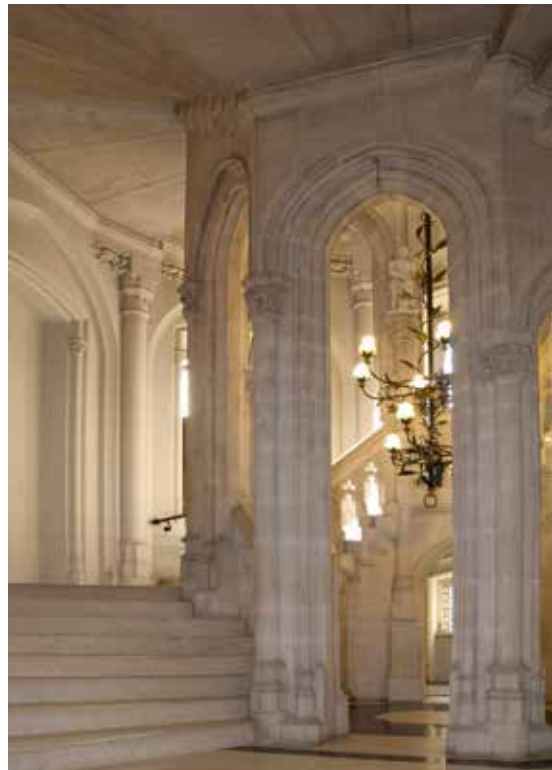

de houten afwerking van het gebouw aanbesteed. Zoals: *une grande porte en bois de chêne destiné à clôturer le vestibule et la cage du grand escalier (600 fr.), une voûte en bardeaux en pitchpine pour la salle de musée (5600 fr.), plafond avec gîtes et planchettes en chene de la salle des pas perdus (7000 fr.)*". De twee meest gebruikte houtsoorten waren Pools eikenhout (voor de bekleding van balken, balksleutels) en rood Noors dennenhout voor minder belangrijke onderdelen. Als aannemers voor de binnenafwerking valen vooral de namen van Louis De Mey uit Sint-Michiels, Ruscart en Verhelle op.

In het Provinciaal Hof kunnen de voorzaal, de vestibule, de vestiaire met de zeer fraaie kapstokken en haardschermen, de grote achterzaal en de trapzaal op de benedenverdieping worden bezocht. Overal zijn koperen en smeedijzeren lusters opgehangen die de ruimtes verlichten. Bemerkt ook de afwerkingen van de eikenhouten deuren met sluitwerk in metaal, de glas-in-loodramen, de houten binnenluiken en de wandverlichting. Zowel de met balksleutels versierde eikenhouten balkenzoldering, de rijkelijk met natuursteen voorziene ingangen, het beeldhouwwerk, de deuren, de schouwen en de vloertegels zijn authentiek en typisch voor deze laat-19de-eeuwse stijl. Via de natuurstenen eretrapp is de verdieping te bereiken. Het monumentale achtzijdige trappenhuis is een opvallend element in het gebouw. Verschillende natuurstenen beelden

verfraaien dit geheel. Ze stellen Jacob van Maerlant, Jan Van Eyck, Lanceoot Blondeel en Jan Brito voor. In het stergewelf dat het trappenhuis afdekt, zijn op de consoles de personen gebeeldhouwd die bij de realisatie van het Provinciaal Hof waren betrokken zoals architect Louis Delacenserie, de beeldhouwers Gustaaf en Hendrik Pickery, de aannemer Hargot uit Antwerpen, architect René Buyck en gouverneur Albert Ruzette.

Een van de opvallende objecten in het gebouw is de monumentale luchter in smeedijzer in de trappenzaal. De luchter die 15 meter hoog is en 1 300 kg weegt, werd in 1909 gesmeed door de toen 82-jarige Edward De Vooght naar een ontwerp van Louis Dela-

censerie. De Vooght smeedde ook de twee opmerkelijke kroonluchters van de raadzaal op de verdieping. Het zijn meesterwerken. Heel wat lelies, ranken en bladeren zorgen voor extra sierlijkheid aan de toch vrij imposante luchters.

Op de bovenverdieping zijn de bal-

konzaal en de provincieraadzaal enkel onder begeleiding van een gids te bezoeken. In de balkonzaal valt de monumentale natuurstenen beeldhouwde schouw dadelijk op. Daar zijn ook de portretten van gouverneurs te bewonderen. Rechts van de brede middengang bevindt zich de voormalige provincieraadzaal (de provincieraad vergadert sinds 1999 in een nieuw gebouw gelegen bij het provin-

ciehuis Boeverbos in Sint-Andries). Hier trekt vooral het roosvenster met het rijke maaswerk de aandacht van de bezoeker. Het lijkt zo uit de religieuze architectuur geplukt. De ruimte is afgewerkt met een dennenhouten spitsbooggewelf (dit gewelf verbergt een toen 'modern' ijzeren dakspant van hetzelfde type dat werd gebruikt voor de zolders van de Rijksnormaalschool). Verder in de ruimte zijn beelden opgesteld die gezagdragers voorstellen en zijn portretten van de voorzitters van de provincieraad te ontdekken.

Geraadpleegde bron

BEERNAERT B., e.a., 'Markt 3, het Provinciaal Hof', in: *Het beste van 25 jaar, Open Monumentendag Brugge, 2013*.

BEKIJK ERFGOED DOOR DE OGEN VAN MONUMENTENWACHT

Sinds vele jaren is Monumentenwacht een trouwe partner en actieve deelnemer van OMD. De wachters demonstreren hun werking meestal op 2 of 3 verschillende locaties verspreid over de provincie afhankelijk van het jaarthema en het provinciaal programma. Dit jaar focust Monumentenwacht West-Vlaanderen met het volledige team op Brugge en meer bepaald in en rond het Provinciaal Hof. Als iconisch gebouw van het provinciebestuur pal op de Markt hartje Brugge is het een ideale locatie om de werking in alle aspecten toe te lichten.

De missie van Monumentenwacht is bijdragen tot een goede instandhouding van ons bouwkundig erfgoed door het stimuleren van degelijk en permanent onderhoud en herstelling van dat erfgoed aan de hand van regelmatige inspecties ter plaatse. Dit is bij uitstek een preventief gerichte missie om dure restauraties van monumenten zoveel mogelijk te vermijden. De leuze van Monumentenwacht is dan ook: beter voorkomen dan genezen.

Een belangrijk instrument zijn de inspecties ter plaatse waarbij alle bouwkundige onderdelen van een historisch gebouw op de toestand en eventuele gebreken onderzocht worden. Daarvoor is Monumentenwacht het best gekend: dankzij industriële touwtechnieken slagen de wachters er in om op de meeste moeilijk bereikbare plaatsen te komen zoals daken en goten, zolders, kapruimtes en kruipkelders, torens, weergangen en hoge gevels.

Maar Monumentenwacht is veel meer dan dat! Minstens even belangrijk is de expertise van de wachters in allerlei opzichten: materiaalkennis (baksteen, beton, metaal, hout, glas, ...), bouwtechnische kennis, kunsthistorische kennis, toegankelijkheid, onderhoud en herstelling enz... Ook op vlak van interieur kan Monumentenwacht specifieke diensten aanbieden. Een speciaal opgeleide interieurwachter kan de bewaringstoestand van diverse interieuronderdelen van een historisch gebouw screenen maar ook aanbevelingen doen naar algemene bewaarcondities zoals klimaat en onderhoudstips geven voor zilver, koper, hout, marmer, schilderijen, textiel enz ...

Elke eigenaar die zich aansluit ontvangt na een inspectie ook een uitvoerig rapport met vele foto's waarin de toestand van het gebouw of het interieur beschreven staat met een overzicht van de bouwkundige gebreken of de gebreken interieurelementen en een reeks aanbevelingen.

Op OMD zal u op diverse manieren kunnen kennis maken met onze werking.

Woont u zelf in een historisch pand, loont dit zeker de moeite waard maar ook als u interesse heeft in erfgoed zal u op OMD bij Monumentenwacht uw gading vinden. Meer informatie is terug te vinden op de centrale website **www.monumentenwacht.be** en de provinciale webpagina's: **www.west-vlaanderen.be/monumentenwacht**. Ook onze publicaties kunnen er gedownload of besteld worden.

Reinoud Van Acker,
coördinator Monumentenwacht West-Vlaanderen apb

**11. PEPERSTRAAT 71 ,
HET KLEINE BRUGSE DOMEIN
VAN NICOLAS DE RESPAIGNE**

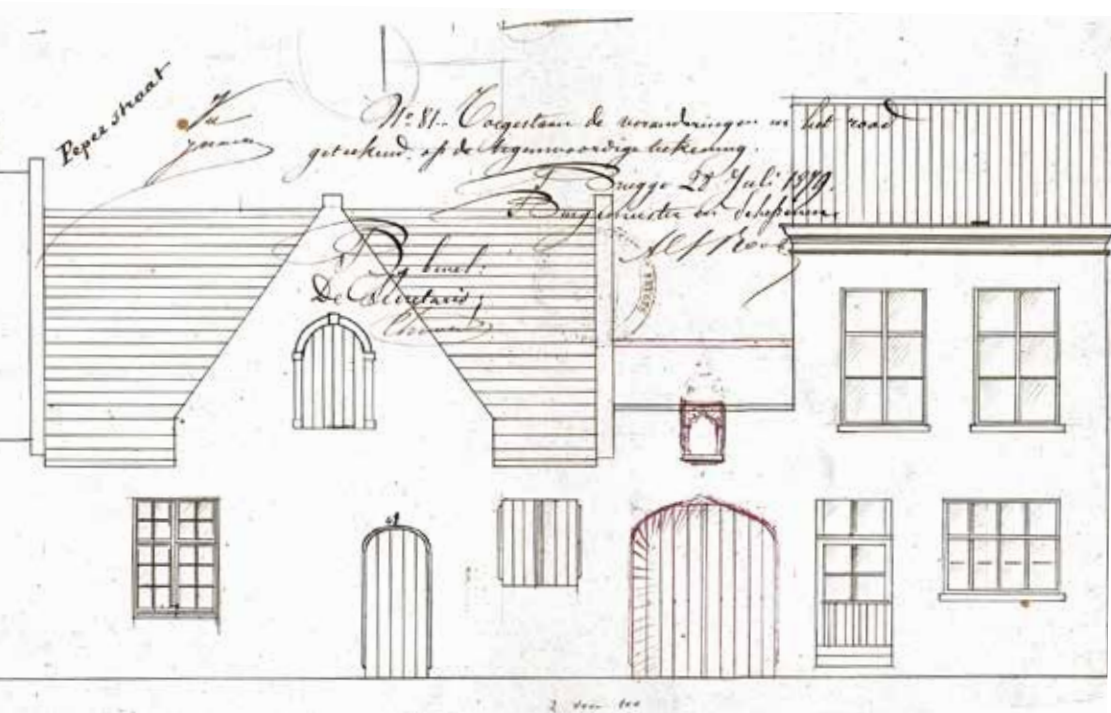
ENKEL OP RESERVATIE (zie p. 197)

Achter een vroeg 20ste-eeuws woonhuis ligt een 16de-eeuws 'heester' verborgen, oorspronkelijk in een grote tuin die als hoveniersland werd uitgebuit.

De (voorlopig) oudste vermelding in ons verhaal gaat terug tot 1579. Joris van Themseke (1539-1580), voormalig schout, schepen en raadslid van de stad was toen de eigenaar. Zijn vrouw Jacqueline van Coudenhove was dochter van Jan van Coudenhove en Antoinette Adornes. Het domein was mogelijk via de familie Adornes in hun bezit gekomen. Het ligt immers dicht bij het huis Adornes en het grote domein van deze familie in de Rolweg.

Joris stierf op 5 mei 1580 in Keulen, waar hij als verbannen protestant woonde. Zijn vrouw was op 12 april van hetzelfde jaar gestorven. Het domein was op het ogenblik van hun overlijden verhuurd aan tuinier Jan Wallaert en omschreven als *“een huis met plaetse van lande zijnde hoveniersland achterwaerts strekkende tot aan de Corte Rolleweg met een koestalle(...)”*.

Aangrenzend en behorend tot hetzelfde eigendom stonden nog tien kleine huurhuizen en vier eenkamerwoningen bewoond door arm volk. Het domein lag gedeeltelijk in de heerlijkheid van het Proossche. De kinderen Van Themseke verkochten het grote eigendom al op 4 oktober 1580 aan Adriaan Vermeulen en amper drie jaar

later verkoopt diens weduwe het door op 3 juni 1583 aan Cornelis Willemsen Draeck.

Handelaar Cornelis Draeck was afkomstig uit Bergen op Zoom en sinds 1565 woonachtig in Brugge. Hij was actief in de zouthandel, maar ook ondernemend op de immobiliënmarkt. Wanneer er in Brugge huizen openbaar werden verkocht, was hij vaak van de partij. Via erfenis kwam het eigendom in de Peperstraat in handen van Nicolaas de Respaigne, een boeiende figuur.

De dochter van Cornelis Draeck, Cornelia, trouwde immers in 1619 met de succesvolle Antwerpse koopman Nicolaas de Respaigne. Het was haar tweede huwelijk. In 1609 was ze eerder in Brugge getrouwd met koopman Jacques Speecq die met zijn broer Isaac handel dreef met Spanje. Cornelia was samen met hem in 1617 naar Antwerpen verhuisd. Hun zoon Jacques zal naam maken als theoloog in Leuven.

Ook Nicolaas is een internationaal handelaar met allure en actief in Venetië en in de Levant. In 1615 staat hij vermeld als lid van de Vlaamse koopliedenunie in Aleppo en was hij bovendien opgenomen in de ridderorde van het Heilig Graf. Met zijn huwelijk met Cornelia vestigde hij zich opnieuw in Antwerpen. Hij was er lid van de Rederijkerskamer 'De Violieren' en van de Sint-Lukasgilde (als liefhebber dan).

Hij liet zich, nog voor zijn huwelijk,

portretteren door niemand minder dan Pieter Paul Rubens. Dit fraaie portret is bewaard gebleven en is in het museum van Kassel (Duitsland) te bewonderen. Nicolaas de Respaigne wordt er op afgebeeld als Ottomaan in een rijke Turkse kledij met tulband (in turcx conterfeitsel). Bij testament laat hij zijn *"syn turcx conterfeystel gemaect van Rubbens"*, zijn gouden kruis van Jeruzalem (een ereteken van zijn lidmaatschap van de orde van het Heilig Graf), zijn Turkse kledij, bogen, pijlen en andere Turkse rariteiten na aan zijn oudste zoon Lodewijk, kapitein bij de kurassiers. Nicolaas overleed op 20 mei 1637 als heer van Schoten en Horst. Cornelia overleefde hem tien jaar en werd met hem begraven

in een familiekerdler van de Heilige Cordulakerk in Schoten, waar de lambrisingen, het koorgestoelte en het hoofdaltaar door de familie werden geschonken.

Het domein in de Peperstraat kwam in 1647 in het bezit van Nicolaas II, die het verder verhuurde. Al vanaf 1640 werd het heester en de tuin gehuurd door hovenier Antoon van Watermaele voor 22 ponden per jaar, wat op een zekere omvang van het huis en tuin wijst. De kleine huizen in de Peperstraat werden toen aan 2 pond jaargeld verhuurd. Beschrijvingen in de boedel van zijn echtgenote Barbara Vermeersch (gestorven op 8 december 1663) maken duidelijk dat in de buurt verschillende heesters met hoveniersgrond waren, ook aan de Rolweg en de overkant van de Peperstraat. Sommige waren met een vlinderhaag afgezoomd, andere met muren. Een deel van deze tuinen en huizen stonden in de 'Heerlijkheid van het Proossche', gronden die door de graaf van Vlaanderen in leen gegeven waren aan de Proost van Sint-Donaas en vormden binnen de stad Brugge ook echte wijken (een leenhoven met eigen bestuur en rechtspraak). In het huidige eigendom is nog grensstenen van het Proossche bewaard.

In 1649 al nam Marcelis Stijncx de huur van de tuin en het huis over. Hij trouwde de weduwe van Antoon van Watermaele, en kreeg samen met haar nog twee dochters. Zijn vrouw, Elizabeth de Muyndck had uit haar eer-

ste huwelijk ook al een dochter. Ook Marcelis was hovenier en blijktens zijn boedelbeschrijving uit 1663 een welstellend man. Hij bezat verschillende huizen, weiden en hoveniersgronden in en rond Brugge (onder meer in de Sint-Clarastraat en buiten de Ezelpoort). Alle hoveniersland werd verhuurd of bewerkt door andere hoveniers. Hij kweekte onder meer ook laurieren. Zijn twee dochters en stiefdochter erfden een fraai bezit.

Het domein en het huis in de Peperstraat werden na zijn dood gepacht door Maarten Bonte en op het eind van de 17de eeuw is Jan van Rollegghem de huurder. De Van Rollegghem's waren een 'geslacht' van tuiniers. Zij kweekten vooral groenten.

Tot in 1739 zijn de erfgenamen van Nicolaas de Respaigne eigenaar van het domein in de Peperstraat. Jan Frederik de Respaigne schonk het toen bij testament aan Charles Joseph, graaf van Haudion.

In 1750 veranderen de tijden en kan hovenier Martinus Blondeel het domein van de erfgenamen van graaf de Haudion, heer van Schoten en Horst kopen. Het huis wordt nu bewoond door de eigenaar.

Martinus is getrouwd met Theresa, een dochter van een andere hovenier, Pieter Baes, die net als hijzelf in de Koopmansstraat woonde. Beide speelden ook in een rol in het ambacht van de hoveniers. Theresa en Marti-

nus hadden drie kleine kinderen als ze naar de Peperstraat verhuizen. Bij de aankoop staat gemeld dat het hoveniersland 500 roeden groot is, zo'n 7370 m² en dat naast het woonhuis ook nog dertien kleine huisjes stonden. Een van de huizen aan de straatkant was omgebouwd tot een stal. Het hoveniersland reikte van wat men de korte Rolleweg noemde (nu deel van de Stijn Streuvelsstraat) waar het ommuurd was en tot aan de Peperstraat en was daar van het buurerf gescheiden door een haag. Verder staat gespecificeerd dat het rechts gelegen perceel afgebakend was met een wegel waar een *soorte paelsteen* stond, de grenssteen met het Proossche. De families Blondeel en Baes blijven actief tuinieren in de Peperstraat tot in 1824. Dan zijn 'jardinier' Jan Vande Castele en zijn familie er als huurders ingeschreven en dit tot ver in de 19de eeuw. Het domein is ondertussen in het bezit van Charles de Peneranda, secretaris van Burgerlijke Godshuizen en vanaf 1865 van de familie Vande Walle die ook gronden en huizen in de Rolweg bezitten (onder meer waar het Guido Gezelmuseum zich bevindt). Via erfenis komt het in handen van de familie Le Fevere de ten Hove. Pieter Le Fevere de ten Hove - van de Walle bezat de ganse wijk tussen Bapauwestraat, Rolweg en Peperstraat. De Stad Brugge kocht er een aanzienlijk stuk van in 1925 voor de aanleg van het zogenaamde Gezellekwartier (met de nieuwe straten Stijn Streuvels-, Hugo Verriest- en Albrecht Rodenbachstraat). Wellicht was toen ook de

noodzaak om binnen de stad groenten te kweken niet meer bepalend.

Het onderzoek naar hoe die hovenierslanden binnen de omwalling van Brugge werd beplant en geëxploiteerd lijkt een boeiende opdracht. Wat werd er zo al geplant en in welke hoeveelheden? Hoe veranderde dit in de opeenvolgende eeuwen? Waar werd het verkocht? Wat waren de regels?

In elk geval waren alle bewoners en eigenaars van Peperstraat 71 tot aan de Tweede Wereldoorlog er actief bij betrokken. In 1919 komt het huis met de tuin in bezit van hovenier Auguste Eduard Debois, die ook serres bouwde en zoon was van hofbouwkundige Pieter Jacobus Debois (1829-1890), van Langerei 66.

Brigitte Beernaert & Bernard Schotte

Beknopte bouwhistorische beschrijving van het pand

Vermoedelijk heeft de aandachtige passant al meerdere malen het hoofd geschud toen hij het bordje van beschermd monument op deze toch wel ordinaire gevel zag hangen. De bescherming slaat echter niet op de voorgevel, maar op het bouwkundig juweeltje dat zich achter het straatvolume bevindt. Omgeven door een wel heel fraaie straattuin torent daar onverwacht een 16de-eeuws 'heester' of buitengoed(je) op. Tot het midden van de 20ste eeuw vormde dit pareltje de kern van een groter tuinbouwwitbating met stallingen langs de Peperstraat ter hoogte van de nr. 65-69, een éénlaags gebouwtje met karakteristiek dakvenster voor het 16de-eeuws volume en ernaast een brede poort naar het achterliggend domein. Via verschillende verbouwingen (1879, 1913, 1948 en 1971) is men uiteindelijk tot deze rode bakstenen voorgevel gekomen, terwijl de stallingen links ervan sinds 1923 zijn vervangen door drie woningen met gevels in Brugse stijl.

Het heester ligt loodrecht op de straatvolume. Op een rechthoekig grondplan verrijst het bakstenen gebouw van twee bouwlagen onder zadeldak. Voor zover na te gaan waren enkel de kopse noordgevel en de oostgevel van meerdere vensters voorzien. De symmetrische opbouw van de langsgewel is door latere ingrepen deels ontsierd. Aanvankelijk had men een brede, blinde middenpartij voorzien van een thans gedicht korfboogdeurtje waarvan de omlijsting tevens een smallere nis omgeeft, en lateraal telkens één travee. De vensters van de benedenverdieping waren opmerkelijk hoog geplaatst en bestaan telkens uit een gedeeld venster onder twee spitsboognissen en binnen een omgevende rondboognis. Kruisvensters met dichtgemetselde bovenlichten verlichten de verdieping. De puntgevel telt twee traveeën. Elk kruisvenster op de benedenverdieping ligt binnen een verdiepte nis die door twee spitsboogjes wordt afgedekt. Op de verdieping zitten de kruisvensters binnen een korfboogvormige nis net als het zoldervenstertje.

Het gebouwtje is ten slotte bijzonder interessant omwille van de veelvuldige toepassing van verglaasde baksteen. Zo zijn de meeste ontlastingsboogjes boven de vensters zorgvuldig uitgevoerd in een afwisseling van gewone met geglaazuurde baksteen. De overige, moeilijk te verklaren tekeningen in deze verglaasde baksteen worden metseltekens genoemd. Boven het korfboogpoortje vinden dergelijke tekens terug onder de vorm van enkele en dubbele maaltekenen of Sint-Andreaskruisen en centraal de voorstelling van een vuurslag (een vuurslag is een ijzeren staafje waarmee men met een vuursteen en een tondel gemakkelijk vuur kon maken; het was tevens een symbool voor de Bourgondische hertogen en hun Orde van het Gulden Vlies). Naast kruisen treffen we op de kopse gevel nog metseltekens in de vorm van hartjes, zandlopen en een ladder.

De ruimtes vormden vermoedelijk vroeger reeds op beide bouwlagen een kamer. Ze worden overkraagd door een balkenplafond met eerder bescheiden moerbalken, weliswaar met versierde toognagels. De huidige aankleding van de benedenverdieping van het 16de-eeuwse volume is het resultaat van een Bruegeliaanse renovatie.

CD

**12. SINT-JAKOBSSTRAAT 23,
HÔTEL CLAESMAN OF
HET HUIDIG STEDELIJK
CONSERVATORIUM**

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 12u30
en van 13u30 tot 18u00**

Begeleid bezoek

**Workshops Woordkunst en Muziek
en Dans voor jongeren (inschrijven
bij
h.uten@conservatorim-brugge.be)**

Het Stedelijk Conservatorium van Brugge is sinds 1886 ondergebracht in een 18de-eeuws stadspaleis of *hôtel*. De woning

is genoemd naar de bouwheer ervan, Albert Claesman (+1750). Na de dood van zijn broer François in 1734 werd hij baron van Male en dus eigenaar van het gelijknamige slot. Verder was hij heer van Vyve, schepen van Brugge (1717-1750) en meerdere malen burgemeester van het Brugse Vrije.

Als telg uit een adellijke koopmansfamilie had Albert Claesman tegen 1740 meerdere, aanpalende eigendommen tussen de Geerwijnstraat en de Sint-Jakobsstraat via erfenissen en aankopen verworven.

In overeenstemming met zijn adellijke positie liet hij in 1742 op de plaats van een achttal middeleeuwse gebouwen een nieuwe stadsresidentie bouwen. Zoals gangbaar in het vroegere bouw-

bedrijf werd zoveel mogelijk werk en materiaal uitgespaard. Het stijlvolle *hôtel* steunt immers op de fundamente van de oudere bebouwing. De kelders zijn aldus een amalgaam van middeleeuwse kelders en 18de-eeuwse verstevigingen en uitbreidingen. De vroegere bebouwing heeft dan ook bijgedragen tot het onregelmatig grondplan van het nieuwe palazzo. Zelfs de binnenkoer, aan de Sint-Jakobsstraat, gaat terug op een eeuwenoud, onbebouwd erf. Het is trouwens rond dit erf dat de nieuwe woning naar Franse mode werd geconcipteerd, namelijk met de woonvleugel of *corps-de-logis* tussen koer en tuin (*entre cour et jardin*).

De binnenplaats en de hoofdgevel zaten oorspronkelijk verscholen achter een zware poort. Samen met de toen nog blinde straatgevel keerde de residentie zich duidelijk af van het straatgebeuren. Enkel het fronton met wapenschilden boven de ingang – vergelijkbaar met deze boven de ingang van het hof van Pittem – liet een adellijk verblijf vermoeden. De bijna vierkante binnenplaats moet een fraai zicht geboden hebben op de brede voorgevel en toegangspartij van het *hôtel*. In de vleugel links van de toegang waren tot 1852 vermoedelijk de stallingen en koetshuizen ondergebracht. Het oorspronkelijk uitzicht en concept van de binnenkoer werd echter in de tweede helft van de 19de eeuw teniet gedaan door de bouw van nieuwe remises en stallingen rechts op de binnenkoer (de huidige conciërgewoning).

De tuingevel biedt een beter zicht op het twee bouwlagen tellend complex met leien schilddak. Net als de initiële toegangspartij is de achtergevel heel symmetrisch opgevat. De honingkleurige natuurstenen gevels lijken met hun uitspringende zijpartijen de tuin te willen omarmen. De aangelegde siertuin was toen aanzienlijk groter en had naast verschillende bijgebouwen ook een poort naar de Geerwijnstraat. De strenge gevelritmiek wordt enkel verlevendigd door de hardstenen portiek met Ionisch zuilen (steenhouwersmerken van Mathias Monnoye en H. Poliart, Arquennes-Feluy) en de rondboognissen met wapenschild en putti.

De invloed van de Franse smaak en architectuurregels komt het sterkst naar voor in de ruimte-indeling van de nieuwe herenwoning. Geheel volgens de aanbevelingen in Franse architectuurtractaten en gravures werd het interieur geschikt volgens een aantal welomschreven principes.

Zo speelden zicht- of circulatieassen een primordiale rol. Een eerste as of *enfilade* moest een soort dwarsdoorsnede bieden en leidde van de koer via een centrale hal rechtstreeks naar de achtergevel waar via een bordes een fraai uitzicht op de tuin werd geboden. De tweede *enfilade*, de *enfilade des portes* was belangrijker. Ze lag aan de tuinzijde en bestond uit een functionele opeenvolging van kamers in de langsrichting van de woonvleugel. De deuren tot de kamers lagen in de-

zelfde as en boden dus een doorzicht. Hoe langer de enfilade, hoe hoger de welstand van de bewoners. Niet zelden trachtte men daartoe de enfilade optisch te verlengen door middel van spiegels. In hôtel Claesman start de enfilade in klas G en eindigt aan het altaar van de huiskapel, een afstand van bijna 40 meter!

Eveneens in navolging van de Franse adellijke wooncultuur was het herenhuys onderverdeeld in diverse *appartements* met een specifieke rol. Elk appartement bestond op zijn beurt uit een groepering van kamers die naar

gelang hun hoedanigheid tot het publieke terrein dan wel tot de uiterst private sfeer behoorden. Elk appartement had minstens een *antichambre* (voorkamer) en een *chambre*, maar kon naar believen worden aangevuld met andere kamers (slaap-, woonkamer, bibliotheek, boudoir, etc.). Op de benedenverdieping waren de *appartements* gericht op ontvangst: pronkkamers voor zakelijke gelegenheden, naast *appartements* voor familiale, lossere bijeenkomsten. Op de verdieping stonden ze ten dienste van één persoon, de heer of dame des huize. De galante wenteltrap, gelegen voor het *corps-de-logis*, stond in voor de verbinding tussen beide verdiepingen.

Naast de circulatieassen voor de adellijke bewoners was er een apart circuit voor de bedienden die via verborgen deuren, secundaire gangen en kleine trappen alle kamers quasi ongemerkt konden bedienen. De voornaamste dienstvertrekken lagen trouwens rondom een tweede koer of *basse-cour* aan de huiskapel (ter hoogte van huidige balletzaal).

Eigentijdse informatie over het gebouw vinden we in de akte van 20 februari 1770, opgemaakt bij de eerste verkoop door Charles Dhont aan Franciscus Xaverius Simon, schepen van het Brugse Vrije en telg van een kapi-taalkrachtige familie.

Familie Claesman

De familie Claesman was afkomstig uit Nedersaksen en vestigde zich in de eerste helft van de 16de eeuw te Brugge. In de 17de eeuw kende hun welvaart een hoge vlucht dankzij handel en een uitgekiende huwelijkspolitiek. Algauw speelden de Claesmans een belangrijke rol in het bestuurlijk apparaat van de stad.

In 1709 wist de moeder van Albert Claesman de familie tot de adelstand te verheffen. Een paar jaar later, in 1712, werd zijn broer François Claesman tot baron van Male gepromoveerd. Als eigenaar van het slot van Male liet hij het grafelijk kasteel aanpassen aan de mode van de tijd en werd het park heraan-gelegd. Zijn huwelijk met Barbara Cobrysse bleef echter kinderloos en na zijn overlijden werd Albert de nieuwe baron.

Uit zijn huwelijk met Isabelle Trappequiers kwam slechts één kind voort, Isabelle-Albertine Claesman, zwak begaafd, maar laatste telg van de onmetelijk rijke familie. Wanneer Albert Claesman in 1750 overleed, werd zijn dochter onder curatele geplaatst van Charles Jean Dhont. Zoals gebruikelijk werden kort na zijn dood alle roerende bezittingen verkocht. Bewaarde rekeningen uit 1752 vermelden de verkoop van de inboedel van Claesman voor de enorme som van 5785 ponden. Albert Claesman was een muziekliefhebber zoals blijkt uit de afzonderlijke verkoop van *“alle de boucken ende musicque, mitsgaeders van musicale instrumenten van den heer overledene”* die 172 ponden opbracht. Om het beheer van de goederen van zijn pupil te optimaliseren huwde Charles Dhont in 1760 Isabelle Claesman. Ze stierf kinderloos in 1768. Haar echtgenoot en erfgenaam verkocht het huis in de Sint-Jakobsstraat in 1770 en hertrouwde in 1771.

In de verkoopakte wordt gesproken van een *“schoon ende notabel”* perceel met een huis van 1742, heel *“splendide en somptueus”* gebouwd en van alle toebehoren voorzien.

Ondanks latere ingrepen is de voornoemde somptueuze aankleding herkenbaar in het monumentaal trappenhuis waar verschillende ruimtes via 18de-eeuwse, eikenhouten vleugeldeuren op uitgeven. Weelderig is verder de eikenhouten slingertrap

met klauwstuk als trappaal en haar elegante balustrade. De trapwand is afgewerkt met een houten lambrisering met ingewerkte deur naar een dienstvertrek.

Aansluitend bij het trappenhuis strekt zich de op de tuin gerichte woonvleugel uit. Het centraal salon, dat rechtstreeks naar de tuin leidt, heeft echter een 19de-eeuwse aankleding. Links ervan bevindt zich de Ryelantkamer, een luxueus salon met kamerhoge,

eikenhouten lambriseringen en een marmeren schouw in rococostijl. Het stucplafond is een eeuw jonger. Het daaropvolgend salon bevindt zich in linker zijrisaliet en is iets kleiner. Het bewaart 18de-eeuws stucwerk, waaronder, tussen twee vensters, een korf met tuingerief in Lodewijk XV-stijl. De schouw is dan weer in Directoire-stijl (1795-1799) uitgevoerd. In de as van de *enfilade des portes* bevindt zich daarachter een voorkamer tot de unieke huiskapel – op de verdieping biedt een gelijkaardige voorkamer eveneens zicht op de kapel. De rechthoekige biddruimte van bescheiden omvang heeft afgeronde hoeken. Het verdwenen altaar stond voor een rondboognis. Ondanks de 19de-eeuwse vensters en de eeuwenlange verwaarlozing bewaart de ruimte een uitzonderlijk fraai uitgevoerd stucplafond in rococostijl.

De ruimtes rechts van het centraal salon zijn minder gaaf tot ons gekomen. De vleugeldeuren en een geheel van marmeren schouwmantel met boezem en plafond in eenvoudig stucwerk in de laatste ruimte vormde de enige 18de-eeuwse getuigen en ook op de verdieping resten slechts schaarse sporen van de oorspronkelijke toestand (naast vleugeldeuren, veelal stucplafonds).

19de-eeuwse opsplitsing

In 1852 wordt het herenhuis door de erfgenamen van Xaverius Simon verkocht aan de familie Augustus Valckenaere-Thomas, bankier en suikerfabrikant, en zijn broer Adolphe

Valckenaere. De verkoopsom bedroeg 69 000 frank. In de koopakte werd het huis omschreven als een hôtel met een koetspoort, een koer en tuin en bijgebouwen. Verder geeft de koopakte wat uitleg over een deel van de aankleding. In de salons op de gelijkvloerse verdieping bevonden zich zeven spiegels en een kachel, in het bureau een *sécrétaire armoire* en een *comptoir*. Op de eerste verdieping treffen we twee spiegels aan en zes *paravents*, *bacs à bois* et *girouettes de cheminée*.

Na de aankoop werd het hôtel in twee gesplitst. De opdeling in 1852 ging gepaard met grondige verbouwingen naar een ontwerp van architect Isidore Alleweireldt. Het gebogen fronton, vermoedelijk gevuld met de wapenschilden van Claesman, boven de toegangspoort werd toen verwijderd en vervangen door de huidige vazen. Ook de houten poort diende te verdwijnen voor een smeedijzeren hekken. De vleugel links van de koer, waar men de vroegere koetspoorten kan herkennen, werd een aparte woning. De blinde benedenverdieping van haar straatgevel voorzag men daartoe van een centrale deur en telkens twee vensters. Binnenin kreeg de linkervleugel eigen trappen en een achterhuis met een *cour vitrée*. De vleugel werd verhuurd aan Auguste Merlin, een groot-handelaar in koloniale goederen.

Het hoofdvolume bestemd voor de familie Valckenaere, werd toen ook door architect Alleweireldt onder handen genomen. Zijn hand is onder andere

herkenbaar in het ronde bovenlicht dat de 18de-eeuwse slingertrap van bovenaf verlicht. Het centraal salon, dat naar de tuin leidt, heeft hij aan in de lengte geritmeerd door pilasters en voorzien van een rondboognis en een 19de-eeuws plafond met klassieke kroonlijst. Andere ingrepen beperken zich tot het aanbrengen van supraporta's in stuc boven de 18de-eeuwse deuren, 19de-eeuws stucplafonds en de inbreng van vaak second empire-getinte schoorsteenmantels. Ongeveer 15 jaar later, in 1867, ondertekenden Auguste Valckenaere en burgemeester Jules Boyaval de verkoopakte. Voor 119 000 frank werd het "*hôtel avec écuries, remises, avant cour, grand jardin*" eigendom van de Stad Brugge.

De liberale burgemeester Jules Boyaval richtte er een *maison d'éducation pour demoiselles* in, een niet-confessionele kostschool voor goeude meisjes, als tegengewicht voor het katholieke monopolie op het onder-

wijs. De aanhoudende kritiek en de kosten voor deze exclusieve instelling op de stedelijke begroting leidde ertoe dat de school nauwelijks 10 jaar later werd opgegeven.

Onmiddellijk stelde men voor de 'Arme Meisjesschool' van de Grauwwerkersstraat naar deze locatie over te brengen. De verhuis van zo'n 350 leerlingen vroeg een heel hoge investering, maar men hield voet bij stuk. Hôtel Claesman huisvestte tijdelijk de meisjesschool.

Na menig onderzoek en besprekingen besliste het College in 1885 om het conservatorium, dat toen gevestigd was aan de Langerei, te verhuizen naar het 18de-eeuwse herenhuis. Precies 130 jaar later is het stedelijk conservatorium nog steeds in hôtel Claesman ondergebracht.

Beknopte historie van het Stedelijk Muziekconservatorium

In 1847 werd in Brugge op initiatief van Jean Baptiste Valckenaere (1810-1888) en de bemiddelde Charles Serweytens (1812-1868), voorzitter van de tooneel en *letterkundige maatschappij Kunstliefde* in Brugge een *Zang- en Toonkundige school* opgericht. De school startte met 60 leerlingen en twee leraars (J.B. Valckenaere als directeur en Lodewijk Hubené als cursist piano) in een lokaal van de herberg *Au Jambon*, gelegen op de hoek van Spanjaardstraat en de Rode Haanstraat. Een stadstoelage van 600 fr. en bijdragen van steunende leden zorgden voor financiering. In de daarop volgende jaren groeide het leerlingenaantal en werden nieuwe cursussen voor strijkinstrumenten en blazers inricht.

Wegens het grote succes werd de beschikbare ruimte in de Spanjaardstraat te klein. In 1857 krijgt de school van het stadsbestuur het voormalige kloostergebouw Sarepta aan de Langerei toegewezen en werd ze een stedelijke instelling. Het oude klooster aan de Langerei was echter in erbarmelijke staat. De fusie met 'het stadsmuziek' in 1861 betekende een nieuwe impuls voor de klassen blazers. In 1869 werd de jonge en talentvolle componist Hendrik Waelput aangesteld tot directeur, maar na een conflict met het stadsbestuur diende hij in juli 1871 zijn ontslag in. Zijn opvolger, Leo Van Gheluwe, bewaakte het artistieke niveau van zijn voorganger en verzorgde in 1886 de verhuis van het stedelijke conservatorium naar Sint-Jakobsstraat 23, het voormalige hôtel Claesman.

In 1900 werd hij opgevolgd door Karel Mestdagh (1850-1924). Hij was opgeleid door Hendrik Waelput, François August Gevaert en Peter Benoit. Onder zijn directeurschap bereikte de school een artistiek hoogtepunt.

Na de dood van Mestdagh werd de leiding toevertrouwd aan de talentvolle Joseph Ryelandt (1870-1965). Ryelandts opvolger na de Tweede Wereldoorlog werd Maurits Deroo. Na zijn studies aan het Koninklijk Muziekconservatorium van Brussel werd Deroo in 1926 aangesteld tot vioolleraar aan het Brugse Conservatorium.

In 1968 werd Maurits Deroo opgevolgd door Jules Bouquet (1914-1995). Zijn hogere studies deed hij aan het Koninklijk Muziekconservatorium van Gent waar hij de prijzen fuga en piano behaalde. Vanaf 1943 was hij als leraar verbonden aan het Brugse Conservatorium.

Na Jules Bouquet werd Willy Caron directeur. Hij werd in 1994 opgevolgd door Wilfried Deroo, violist en componist, en zoon van Maurits Deroo.

Op 1 september 2013 gaat Wilfried Deroo op pensioen en wordt opgevolgd door Gunter Carlier, trombonist, dirigent, componist-arrangeur.

Gunter Carlier genoot zijn muzikale opleiding aan het Muziekconservatorium te Brussel, het Lemmensinstituut te Leuven en de *Hochschule für Musik* te Keulen (D).

Hij specialiseerde zich in originele uitvoeringspraktijk en is in dit genre vast verbonden als trombonist aan het Symfonisch orkest *Anima Eterna* Brugge (o.l.v. J. Van Immerseel) en het *Orchestre des Champs Elysées* (o.l.v. Ph. Herreweghe)

Voor hij directeur werd van het conservatorium te Brugge was hij directeur van de *Akademie voor Muzische Kunsten Meise*.

Dankzij de degelijke opleiding aan het Brugse Stedelijke Conservatorium kunnen veel talentvolle oud-studenten bogen op een grote carrière in de muziek.

Geraadpleegde bronnen

MABILDE Ph., *Studie 'Huis Claesman' (onuitgegeven scriptie)*, Postgraduaat Monumenten- en Landschapszorg van het Gemeenschapsonderwijs, Antwerpen, 2000-2001.

DE VEGIANO J.S.J., *Nobiliaire de Pays-Bas et du comté de Bourgogne, 1724-1794*, Gent: Duquesne, 1861.

BEERNAERT B., ESTHER J., *Open Monumentendag. 18de-eeuwse architectuur in de binnenstad, 1991*.

13. SPEELMANSSTRAAT, TUIN VAN HET ENGELS KLOOSTER

**Open op zondag 13 september
van 10u00 tot 12u00
en van 14u00 tot 18u00**

Het Engels klooster met zijn grote tuin is een van de waardevolle sites in de Brugse binnenstad die mee de uitzonderlijke geschiedenis en kwaliteit in onze stad bepalen.

Dit monasterium en zijn eeuwenoude geschiedenis worden door de zusters zorgvuldig gekoesterd, en wordt net zoals het historisch gebouwenpatrimonium behoedzaam bewaard en onderhouden.

De kloosterzusters leven naar de oorspronkelijke spirituele traditie en hechten veel belang aan het liturgisch koorbed.

De tuin

Kloostertuinen in Brugge bevatten in oorsprong naast grote moestuinen vaak een boomgaard en één of meerdere siertuinen, die als juweeltjes werden verzorgd in een kleurige, maar strakke aanleg. De tekeningen van Johannes Beerblock uit het eind van de 18de eeuw geven daar prachtige voorbeelden van. Verschillende van de kloostertuinen hebben de stadsgroei niet overleefd, maar er zijn een paar prachtige uitzonderingen, waaronder deze tuin.

De ommuurde kloostertuin is een hectare groot, tweemaal zo groot als het gebouwencomplex. Het domein is vanaf 1629 ononderbroken bewoond door Engelse kloosterzusters. Het passantenhuis Nazareth in de Carmersstraat, dat toen in hun bezit

kwam, werd in officiële documenten omschreven als ommuurd en voorzien van een boomgaard en dit is te zien op het stadsplan van Marcus Gerards (1562). Enkele bomen en struikgewas structureerden de vandaag nog goed herkenbare open ruimte.

Al in de 17de eeuw werd door de Engelse zusters een pensionaat ingericht en de grote open ruimte betekende een meerwaarde. In de tuin werden bovendien groenten en fruit gekweekt voor eigen verbruik.

Pentekeningen van Zuster Michael Sykes (uit 1729 en 1744) geven een beeld van de tuin in de 18de eeuw. Zuster Michael tekende de toenmalige nutstuinen, met opvallende assenstructuur en met loofhutten op de snijpunten, die als schaduwplaatsen moesten fungeren. Sommige planten waren in

kegelvorm gesnoeid en er was een boomgaard aangeplant. De velden rond het klooster waren omheind met houten planken en de graasweiden werden gebruikt voor het kleinvee. Tussen de gebouwen zelf waren kleine moestuintjes ingericht en fruitbomen aangeplant.

In de 19de eeuw werd de tuin heraangelegd onder invloed van de Engelse tuinstijl of landschapstijl. Slingerende paden gaven een natuurlijke uitstraling en integreerden verrassingselementen. Naast bomen kregen vanaf dan bloemen heel veel aandacht. Foto's illustreren het toenmalige uitzicht van deze exclusieve kostschooltuin. Het onderscheid tussen de private *monasterygarden* en de recreatietuin is steeds duidelijk gebleven. De leerlingen van de kostschool konden cricket en tennis spe-

len op velden die door een loofgang of berceau van elkaar waren gescheiden. Nu zijn deze oude beplantingen en de speelvelden verwijderd en is er een gemakkelijker te onderhouden grasveld aangelegd.

Vandaag zijn twee tuindelen nog goed herkenbaar evenals de fragmenten van de 19de-eeuwse landschapstuin.

De bakstenen galerij tegenaan de tuingevel dateert uit 1911 en is ontworpen door architect Alphonse De Pauw. Tegen de muur is een kruisweg ingewerkt en een muurschildering aangebracht die het hemelse Jeruzalem uitbeeldt.

Aan de kant van de Speelmansstraat staan fraaie hoogstambomen zoals eiken en linden. Op de hoek van het voormalig tennisveld herkent men een rode paardenkastanje. De eerste tuin is opgedeeld in kleine ruimtes met de vroegere droogweiden omringd door sneeuwbesstruiken, een loofhut en loofgangen gevormd door hoge leilinden. Het pad wordt vervolgd doorheen een beukenlaan. De bomen zijn hoog uitgroeid. Hier en daar is een boom op en over de oude ijzeren omheining gegroeid.

De kleine, private kloostertuin ligt achter het hekken en dateert uit 1903 en is in Engelse landschapstijl aan-

gelegd gebruik makend van gemengde bloemenborders. Dit tuingedeelte kwam er in opdracht van de eerste Belgische priorin van het klooster, zuster Stanislas Liefmans, een dochter van de gelijknamige brouwerij uit Oudenaarde.

Enkele sobere, maar fraaie 19de-eeuwse devotiekapellen en beelden verfraaien de tuin. Hier en daar is een rustplaats met banken voor de zusters voorzien. Een vijver, die nog op oude foto's is te zien, is nu enkel herkenbaar door tegels in het gazon. Dit kleine terras heeft dezelfde niervorm als de vijver.

Opvallend is het nog 17de-eeuwse authentieke 'huisje' dicht bij de Snaggaardstraat, het *madhouse*.

In het tuingedeelte, achter de eenlaagse vleugel uit 1901 met de was- en strijkkamers, is de aanleg natuurlijk en open. De wandelpaden liggen lager dan de grasvlaktes en de borders. Daar zijn veel traditionele heesters en vaste planten zoals broodboom, Rhododendron, blauwe regen, irissen en rozenstruiken te herkennen.

De tweehonderd jaren oude moerbeiboom is indrukwekkend. De gegroefde stam vleit zich op het gazon. Moerbeibomen zijn bij ons uitzonderlijk omdat ze eerder in warm gematigde en subtropische regio's voorkomen. De bomen dragen heerlijke vruchten.

Brigitte Beernaert

**14. SPIEGELREI 13,
VOORMALIG KLEIN COLLEGE
VAN ENGELSE JEZUÏETEN,
NU GEMEENSCHAPSSCHOOL**

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 12u30
en van 13u30 tot 18u00**

Begeleid bezoek

Het gemeenschapsonderwijs is al geruime tijd ondergebracht op de Spiegelrei. Minder gekend is haar voorgeschiedenis als Klein College voor de Engelse Jezuïeten.

Sinds de vervolging van rooms-katholieken in Engeland vluchtten vele religieuze orden vanaf de 16de eeuw naar het Europees vasteland, zo ook de Engelse jezuïeten. Wanneer ook de Franse koning Lodewijk XV de jezuïetenorde in 1762 afschaft dienden alle jezuïeten op zoek te gaan naar een nieuw onderkomen. De Engelse jezuïeten van het *Grand Collège* van

Saint-Omer en van het *Petit Collège* van Watten kozen toen voor Brugge. Gelegen binnen de gematigde Oostenrijkse Nederlanden had deze stad tevens het voordeel van de gemakkelijke bereikbaarheid en de nabijheid van de Britse eilanden. De leerlingen van beide colleges waren immers hoofdzakelijk Ieren en katholieke Engelsen en Amerikanen.

Het Brugse stadsbestuur was heel opgetogen met de beslissing. De Engelse jezuïeten met hun circa 170 leerlingen garandeerde een hoge economische return voor de stad. Bovendien bood dit de mogelijkheid om een deel van de Brugse jeugd (kosteloos) Engels, toen reeds een handelstaal, te laten leren.

De Engelse jezuïeten vestigden zich op twee locaties. Een deel van het zogenaamde 'Gouvernement', be-

ter gekend als de 'Zeven Torens' in de Hoogstraat kon men huren om er voorlopig hun Groot College of humaniora in onder te brengen. Het Klein College of de lagere graden werden aanvankelijk aan de Spiegelrei in het (voorlopig onbekende) 'hôtel de l'Argyle', ondergebracht.

De verblijfstoelating van de Engelse Jezuiten in Brugge werd bekrachtigd door de patentbrief van 2 december 1762. Meer nog, er werd specifiek bepaald dat de jezuiten binnen het jaar geschikte onderwijsgebouwen dienden te verwerven. Na enkele jaren dralen en ontwijken kochten ze uiteindelijk in 1764 op de Vrijdagsmarkt het huis 'den Bonten Os' (huidige nr. 11) aan. Samen met aanpalende huizen diende het te wijken voor de bouw van een prestigieus Grand College. Ontwerpen werden gemaakt onder andere door Paul De Cock, leraar bouwkunde aan de Brugse Academie, en

Emmanuel Van Speybroeck, maar het grootse project werd nooit uitgevoerd.

In de plaats daarvan kochten ze het vroegere 'huys van Draynoultre', op de hoek van de Spiegelrei met de Schrijnwerkersstraat om er het Klein College in onder te brengen. Net als het Groot College was de voorbereidende afdeling in korte tijd meer dan gegroeid. Ook het lerarencorps steeg er van zes tot twaalf jezuiten. William Aston, superior van het *Petit Collège*, kocht het gebouw van meester-metselaar en projectontwikkelaar-avant-la-lettre, Eugenius Goddyn en zijn vrouw Maria Pepers. Archiefbronnen verhalen dat de laatste bewoner van 'het Inghels Huys', jonker Ferdinand Veranneman, het pand verkocht "om de alder slechste gestaetheyt (...) aen sieur Eugenius Goddyn meester matsenaere (...) op vierden octobere van den jaere 1756 voor den somme van elfhondert ponden groot Vlaems permissie wisselgelt wel-

ck huys den voornoemden Goddyn van den grondt nieuwe gemackt heeft soo het selve hedent te sien is ende heeft het selve op den 1 july vanden jaere 1767 verkocht aen de eerweirdighe paters jesuiten van het kleyn Collegie voor en omme de somme van 3500 ponden groot Vlaems permissie wisselgelt” (SAB, Societeit van Jezus, nr. 2731/4).

De rechter en grootste vleugel van het huidige schoolcomplex werd met andere woorden tussen 1756 en 1767 gebouwd door Eugenius Goddyn ter vervanging van het vervallen vroegere natiehuis der Engelsen. Kreeg de nieuwbouw toen de naam *‘hôtel de l’A(r)gyle’* en was het Klein College bijgevolg hier al sinds 1762 ondergebracht? We weten het niet. Eugenius Goddyn was in elk geval wel zeker van de flinke winst bij de verkoop van het pand aan de religieuze orde.

Een van de jezuïeten, Charles Plowden, schreef hierover in zijn memoires het volgende *“one of the best and most shewed houses in Bruges was purchased, an additional new building was erected; and in a short time the lit-*

tle school was advanced to a degree of neatness and elegance neither know at St Omer”. Met het *‘additional new building’* wordt het terugspringende centrale toegangspartij onder fronton bedoeld. Naar verluidt kwam deze vleugel tot stand naar een ontwerp van Hendrik Pulinckx.

In 1768 breidde superior Aston de bezittingen van het Klein College verder uit met de aankoop van een drietal panden links van de huidige ingang. Het ging om *De Cleene Puut, De Keyserinne* (huidig nr. 13) en *Den Coninck* (huidig nr. 14).

Het was de bedoeling om het College naar links uit te breiden door de bestaande gebouwen te slopen en *“by remplacement van de verbonden partyen te verbinden van als nu voor alsdan de nieuwe te maken edificien ofte gebauwen”* (SAB, Carmerssestendeel, f°148, Boone, 20 juli 1768).

Het groots opgezet plan werd nooit uitgevoerd. In 1773 werd de katholieke religieuze orde immers ontbonden door paus Clemens XIV. De Engelse jezuïeten hebben uiteindelijk slechts

negen jaar in Brugge verbleven. Bij de sluiting telde het Groot college 90 scholieren en het Klein 81. Naast Latijn en Engels werd er ook Grieks, Frans en aardrijkskunde gedoceerd.

De Brugse bisschop, J.-B. Caimo, en het stadsbestuur ondernamen in de volgende maanden vergeefse pogingen om het Engelstalige onderwijs te Brugge te handhaven. Na de sputterende voortzetting van het Engels onderwijs in het Klein College viel het doek met de sluiting ervan op 15 januari 1775.

Volgens de aloude patentbrief kwamen de onderwijsgebouwen van de Engelse jezuïeten na de opheffing van de orde weer de Staat toe. Vrij snel werden het Klein College daarop overgedragen aan de Stad. In het linkervolume werden de *Bureaux des Hospices* ondergebracht, terwijl in het oudste volume de *Maegdekens stedschoole* werd ingericht. Vanaf het tweede kwart van de 19de eeuw kwam de familie van Zuylen van Nyevelt-van Hamme de Stampaertshoucke er tijdelijk wonen. Later, tussen 1836 en 1870, vond de blinden- en doofstommenschool, het *Institution des Sourds Muets et aveugles* van Charles Carton in de rechtervleugel een onderkomen. Waarna het opnieuw een meisjesweeshuis werd en later evolueerde van Rijksmiddelenbare meisjesschool (1881) tot het huidige gemengd basisonderwijs van de gemeenschapsschool.

Natiehuis van de Engelsen

Het oude natiehuis van de Engelsen dateerde waarschijnlijk uit het einde van de 14e eeuw. Het was een lang gebouw met twee bouwlagen en werd gekenmerkt door de arkeltorentjes op de hoeken en in het midden van de gevel. Het *Domus Anglorum* of *inghels Huys* was enige tijd de residentie van de Engelse consul en later van 1574 tot 1585 de representatieve zetel en stapelplaats van Engelse wol.

Het Petit College

Het complex bestaat uit twee duidelijk te onderscheiden volumes. Rechts ligt het oudste volume vermoedelijk van kort na 1756. Het steunt op een zandstenen plint, samen met de gewelfde kelders het enige duidelijke restant van het aloude *domus anglorum*. Erboven verheft zich een bepleisterde lijstgevel met twee bouwlagen en negen traveeën. De reiegevel is opvallend symmetrisch opgebouwd en bestaat uit een middenrisaliet van drie traveeën belijnd door hoekblokken en twee hoekrisalieten belijnd door panelen. In deze risalieten zitten rondboogvensters en in de overige traveeën segmentboogvensters, maar allen hebben omlijstingen en sluitstukken. Afleidend van een opmetingsplan uit 1777 door Lodewijk Feys werden de risalieten voorheen ter hoogte van het mansardedak bekroond door gebogen

frontons en een centraal driehoekig fronton. De smeedijzeren balustrades ten slotte dateren van de renovatie van 1931. De evenwichtige reiegevel zit al volop in de classicistische stijl, maar verraaft in detaillering de op zijn reit zijnde rococostijl.

De terugspringende toegangspartij uit 1768 wordt aan Hendrik Pulinx toegeschreven. Haar brede bepleisterde lijstgevel telt drie bouwlagen en drie traveeën (eigenlijk vier) en wordt bekroond met een fronton. In uitwer-

king en speelse detaillering verschilt de gevel sterk van de rechtere vleugel. Het classicisme is mede herkenbaar in de verticale accentuering door middel van uitsprongen, maar contrasteert met de bijna barokke uitwerking rond de oeil-de-boeuf in het fronton. De wachtgevel – de zogenaamde vierde travee – die sinds 1931 verborgen zit achter het smalle linkervleugeltje toonde samen met de aangekochte panden links van het complex aan dat de jezuïeten van plan waren het college verder uit te breiden.

De linker travee werd in 1931 toegevoegd omwille van de symmetrie als spiegelbeeld van de rechtervleugel. Ook de muur die eeuwenlang de binnenkoer van het Engels natiehuis en later dat van het College afsloot werd in die jaren verwijderd en vervangen door het huidige hekwerk.

De verschillende bouwfases tussen beide vleugels kunnen we in hun grondplan en interieuraankleding herkennen. De oudste vleugel heeft een U-vormige plattegrond met een bordes naar de vroegere tuin. Uit de vergelijking met een opmetingsplan van Lodewijk Feys uit 1777 blijkt dat de oorspronkelijke ruimte-indeling quasi ongewijzigd is. In de centrale hal wordt de aandacht getrokken door de eikenhouten pronktrap met haar rijk uitgesneden balustrade in zuivere rococostijl. De leuning loopt trouwens door omheen het trapgat op de verdieping. In vorm en uitwerking is de trap duidelijk verwant aan deze van huis de

Caese in de Hoogstraat, een andere realisatie van E. Goddyn in samenwerking met Emmanuel Van Speybrouck uit 1765. Mogelijk is de trap dan ook naar de hand van meestertimmerman Pieter Madere, een vaste medewerker van Goddyn. Rond de hal met haar oorspronkelijke witte stenen vloer liggen diverse ruimtes. In de kleine kamer rechts was een 'comptoir' ingericht, terwijl links ook al in de 18de eeuw de keuken was ondergebracht. Naast de comptoir was een ontvangstruimte ingericht met evenwijdig eraan twee salettes in enfilade. Ondanks de reeds fraaie stucplafonds in rococostijl bevinden de rijkste ruimtes zich aan de tuinzijde. De eerste, bijna vierkante kamer was in de 18de eeuw de eetkamer. Ze werd uitgevoerd als

een totaalkunstwerk in stuc. Boven de grijsmarmere schoorsteenmantel in Lodewijk XV-stijl verheft zich op de schoorsteenboezem en het plafond een uiterst weelderige decoratie in stucwerk. Alle wanden zijn voorzien van sierlijke omlijstingen in stucwerk. De supraporta's verbeelden dan weer thema's uit de tuin- en muziekwereld: een vaas met druivenrank, boog en dode duif en een pijlenkoker; een vuurpot met toneelmaskers en muziekinstrumenten; wederom een verzameling van muziekinstrumenten; een bloemenmand met tuingerei; een sikkkel met fruit.

In de tweede kamer aan de tuinzijde of de *grote agter sallette* wordt de aandacht getrokken door de schoorsteen-

boezem met haar weelderig stucwerk: centraal wordt een stralenkrans met wolken en engelhoofdjes uitgebeeld rond het Hebreeuwse opschrift "Jah-weh"; hetzelfde opschrift herhaalt zich in een driehoek ter hoogte van de rocailleachtige bekroning van schoorsteenomlijsting. Opvallend in beide ruimtes zijn de veelvuldig voorkomende bloemenkransen (narcissen en rozen!?) in stucwerk. Het stucwerk lijkt sterk op deze in het huis 'de Caese' en is daardoor toe te schrijven aan die andere medewerker van Eugène Goddyn, plafonneur Joannes Van Sassenbrouck.

De middenvleugel bestond over alle bouwlagen uit een brede gang aan de straatzijde en telkens twee tot drie kamers per bouwlaag aan de tuinzijde. Ook deze kamers bewaren plafonds met fraaie, maar minder uitbundig lijstwerk in rococostijl. Hier waren dan ook de leslokalen ondergebracht. Het aanpalend trappenhuis heeft een latere bouwfase, tussen 1777 en 1811. De verdieping van dit volume was uiteraard sober uitgevoerd en bood naar verluidt plaats aan een zevental individuele kamers voor jezuïeten.

Interessant detail is het feit dat het trapgeveltje links van de school reeds in den beginne als portierswoning werd aangegeven. Een functie die het behield tot de jaren 1960.

Het complex is sinds 1974 beschermd als monument. Na enkele moeilijke jaren staan de neuzen in dezelfde

richting en plant men een totaalrestauratie van het uitzonderlijke pand.

Geraadpleegde bronnen

RAB, *Sociëteit van Jezus*, nr. 2731/4 (f°55), nr. 2732.

SAB, *Carmerssese deel*, f° 148 t.e.m. f°151.

CLEMENT R., 'Mgr. Caimo en de afschaffing van de Engelse S.J.-kolleges te Brugge in 1773', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 1974, pp. 5-31.

ROBINSON W., 'Notice sur les collèges des pères jésuites anglais à Bruges', in: *Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, 1884, pp. 101-131.

WHITEHEAD M., *English Jesuit Education: Expulsion, Suppression, Survival and Restoration, 1762-1803*, Swansea University, 2013.

15. STATIONSPLEIN, HET STATION VAN BRUGGE EN HAAR VOORLOPERS

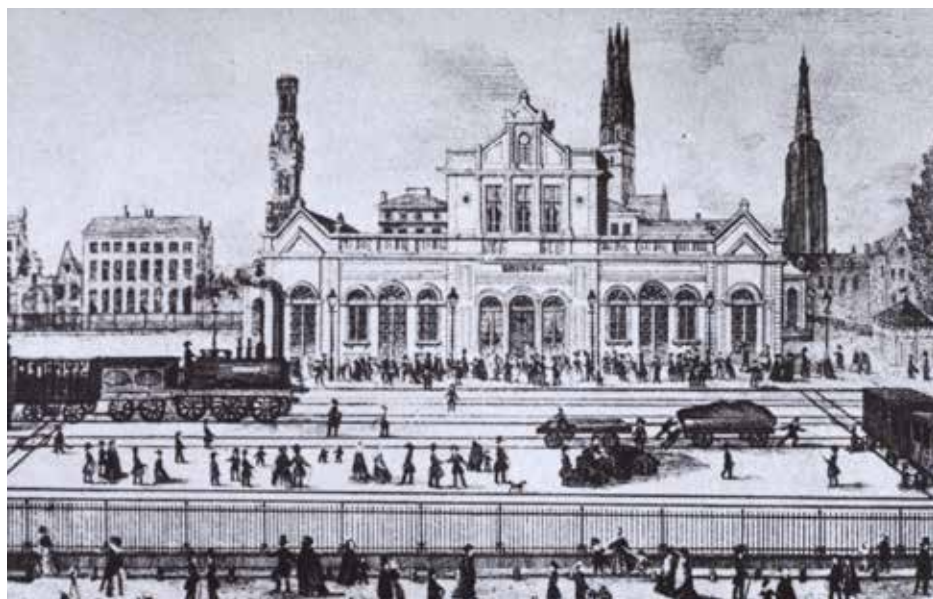
ENKEL OP RESERVATIE (zie p.197)

Reeds in het midden van de jaren 1830 maakt men plannen voor een spoorweg Gent-Brugge-Oostende. Een eerste voorstel voor een stationsgebouw buiten de Smedenpoort leidt vanaf 1836 tot een geanimeerd politiek en publiek debat. Het uiteindelijke plan van hoofdingenieur-directeur van de Spoorwegen De Ridder voorziet een spoorlijn dwars doorheen de stad met een stationsgebouw aan de 't Zand. Het project wordt een race tegen de tijd.

Op 20 mei 1838 starten de werken in de binnenstad. Ter plaatse van het huidige Koning Albertpark worden de bestaande bleekweiden opgehoogd en een deel van het Capucijnenklooster onteigend. De Smedenrei wordt

overwelfd en in noordelijke richting worden meerdere huizen, fabrieken en zoutziederijen afgebroken om de verbinding te creëren die op heden overeenstemt met de Hoefijzerlaan. Op 12 augustus 1838 wordt de spoorlijn feestelijk geopend. Een bestaand gebouw van de Corps de Garde doet de eerste jaren dienst als station. De treinverbinding en het station zullen van het Zand in de 19de eeuw een van de belangrijkste locaties van de stad maken met tal van hotels, cafés en restaurants. De straten richting stadscentrum, Noordzandstraat-Geldmuntstraat en Zuidzandstraat-Steenstraat, zullen zich ontwikkelen tot de belangrijkste handelsassen van de stad.

In 1844 bouwt architect Auguste-Jean-Joseph Payen (1801-1877) het eerste

station, een neoclassicistisch gebouw met onder meer rondboogvensters, pilasters en frontons. In de loop van de 19de eeuw zal men dezelfde stijl overnemen voor quasi alle gebouwen rondom het plein. De bezoeker wordt vanaf dan in Brugge ontvangen op een overwegend wit en neoclassicistisch plein. Afbeeldingen uit die tijd tonen dat 't Zand nagenoeg volledig ingenomen was door de spooractiviteiten en grotendeels omheind met – naast het station – nog tal van bijgebouwen. Het stationsgebouw werd door de sterke toename van het aantal treinen al gauw te klein. In 1879 wordt het steen voor steen gedemonteerd en – per trein natuurlijk – overgebracht naar Ronse, waar het heropgebouwd en ingehuldigd wordt in 1881 en tot op vandaag als station functioneert.

De opdracht voor een nieuw, tweede stationsgebouw wordt toevertrouwd aan architect Schadde die het over

een totaal andere boeg gooit: hij ontwerpt een groots, neogotisch complex met twee torens en een indrukwekkende stationshal met rijk gedecoreerde spanten met een breedte van 33m op een lengte van circa 132m. Al snel na de inhuldiging in 1886 krijgt het station opnieuw met plaatsgebrek te kampen: het steeds aangroeiende spoorverkeer moet zich over slechts vier doorgaande sporen door de binnenstad heen wringen. Reeds in 1899 (13 jaar later!) bereikt men een eerste akkoord voor een station buiten de Stad Brugge. Zestig jaar later bleek de beslissing om het station in de binnenstad in te planten, hopeloos achterhaald. De ingreep had evenwel Brugge verminkt en West-Brugge geïsoleerd.

Om het aantal overwegen te beperken, wordt vanaf 1910 gestart met de aanleg van een opgehoogd spoortracé doorheen Sint-Michiels en Sint-An-

dries. Uiteindelijk duurt het tot 1937 voor er een architectuurwedstrijd uitgeschreven wordt voor een nieuw stationscomplex buiten de stad. Het ontwerp van de Brusselse architecten Josse en zoon, Maurice, Van Krieking haalt het en het 'derde' (en huidige) station wordt in gebruik genomen op 1 april 1939. Ondanks hevig protest beslist men het neogotische station in verschillende fasen af te breken en in 1948 was het volledig verdwenen. Het 'Zand' wordt meteen heraangelegd en beplant met bomen. In 1979-1982 wordt een nieuw ontwerp uitgevoerd met onder meer een tunnel, ondergrondse parking en het huidige plein met fontein.

Het stationsgebouw van vader en zoon

Van Krieking is een modernistisch L-vormig gebouwencomplex. Kenmerkend zijn de massieve en sterk horizontaliserende volumes uit gele baksteen, doorbroken door een strak, verticaal ritme van met natuursteen geaccentueerde venstertraveeën met stalen ramen. De linkervleugel verborg het achterliggende goederenstation. Beide zijn intussen verdwenen om plaats te maken voor een nieuwe ontwikkeling. Opmerkelijk in de imposante inkomhal is de 18 meter lange muurschildering van de hand van René De Pauw. Het werk is nationalistisch geïnspireerd en toont de omliggende Westvlaamse gemeenten met hun karakteristieke bijzonderheden: Veurne met de Boeteprocessie, Damme met

Tijl en Nele, Poperinge met hop,... Het station van Brugge werd bij Ministerieel Besluit beschermd als monument op 17 juli 2012.

Joris Nauwelaerts
erfgoedconsulent

Geraadpleegde bronnen

WAEYAERT F., Sporend door Noordwest-Vlaanderen. 150 jaar spoorweggeschiedenis, Brugge, 1988.

BEERNAERT B., 'Station Brugge', in: *Vervoer(ling), Open Monumentendag Brugge*, 1994, pp. 51-52.

**16. WESTMEERS 86,
HET HUIS LOUIS
RECKELBUS**

ENKEL OP RESERVATIE (zie p.197)

Het zogenoemde 'Huis Reckelbus' bestaat uit een breedhuis van ongeveer 7,50 m op 5,00 m diepte, waarachter twee tegen elkaar gebouwde dwarse vleugels. De tuin achter de woning loopt door achter het kleinere naast-

liggende huis Westmeers 88 en paalt aan het Capucienenreijtje. De bouwdatum van het huis is niet gekend. Een verweerde jaarsteen boven de inkomdeur laat slechts de identificatie van de cijfercombinatie 16.6 toe, een artikel uit 1924, misschien was het jaartal toen nog leesbaar, vermeldt 1626. Het niet-onderkelderde huis is twee bouwlagen onder het zadeldak groot. Op de gelijkvloerse verdieping is er aan straatzijde de inkomhal en de eetkamer, aan tuinzijde de woonkamer en de keuken. Op de eerste verdieping zijn kamers ingericht en de dakverdieping is op vandaag als bureelruimte in gebruik. Het huidige uitzicht en de indeling van de woning zijn het resultaat van ingrijpende verbouwingen, uitgevoerd tussen 1963 en 1968.

Over het huis zijn nog niet zo veel historische gegevens bekend. Het dankt zijn huidige naam aan zijn illustere bewoner uit de eerste helft van de 20ste eeuw, kunstschilder Louis Reckelbus (1864-1958). Reckelbus, leerling van Edmond van Hove aan de Brugse Academie, werd in 1930 benoemd tot conservator van het museum Groninge, een toen weliswaar onbezoldigde functie, die hij tot aan zijn dood op 94-jarige leeftijd beoefende.

Reckelbus kocht het geheel in drie afzonderlijke fasen aan tussen augustus en oktober 1909 en in september 1937. Hierna bezat hij een nagenoeg vierkant perceel, dat de huizen Westmeers 86 en 88 en de achtergelegen tuinzone omvatte. Hij bleef het huis

bewonen tot aan zijn dood in 1958, waarna het door erfenis overging naar Louis en Gabrielle De Cock, bij testament als zijn enige erfgenamen aangeduid. Deze verkochten het in 1963 aan mevrouw Ines van Eyll (1910-2002), echtgenote van Geoffroy de Halleux, wonende in Beausaint (deelgemeente van La Roche in de provincie Luxemburg). Geoffroy de Halleux (1912-1978) was de jongste zoon van Jean de Halleux (1868-1936) en Claire Destrée de Maredsous (1869-1945), eigenaars van het prestigieuze huis de Halleux, foutief gekend als Hof Lanchals, Oude Burg 21 in Brugge. Het huis Westmeers 86 werd samen met de tuin in 1967 van het geheel afgescheiden door verkoop aan het echtpaar Joris Steel en Marie-Magdalene Lowie. Het huidige Westmeers 88 bleef hierbij in handen van het echtpaar de Halleux. In 1969 kwam het huis Westmeers 86 in handen van het echtpaar Herman Leys en Jenny Aspeslagh. De familie Leys hield het huis in eigendom tot eind 2014.

Periode Reckelbus – van 1909 tot 1958

We weten dat Louis Reckelbus na de aankoop van het huis in 1909 flinke verbouwingswerken uitvoerde. Hij had het gebouw, een voormalig kant-schooltje, immers gekocht op een ogenblik dat het rijp was voor de sloop. Bij die verbouwing werd het huis volgestouwd met historische bouwmaterialen, afwerkingen en meubileringen, die hij in de loop van de jaren had ver-

zameld. Zo verwerd het huis tot een museum van voornamelijk renaissancekunst, waar toevallig ook in werd gewoond en gewerkt.

Tijdens de verbouwingswerken in 1910, ontdekte Reckelbus de restanten van een middeleeuwse muurschildering, vermoedelijk daterend uit het midden van de 15de eeuw, op de rechter gemene muur op de eerste verdieping van het gebouw. Deze schildering stelt een geboorte van Christus voor, waarbij Maria en Jozef in een fragmentarisch bewaard decor worden afgebeeld. Tussen hen in is een rondboogvenster waarin twee toeschouwers, die in gesprek lijken te zijn. De onderste helft van het tafereel, met de plaats waar het Christuskind had moeten zijn afgebeeld, is verloren gegaan. Vrij snel ging Reckelbus over tot de restauratie en de vervollediging van het schilderij. Hij

vulde lacunes aan met grove mortel, schilderde aanvullingen in olieverf en bedekte het geheel met een dikke glanzende vernislaag. Op de talrijke schilderijen van zijn eigen interieur beeldde Reckelbus echter wel een andere afbeelding uit op de plaats van de muurschildering. Dit mag vreemd lijken vermits een dergelijke vondst in een particuliere woning anno 1910 nog ongemeen uniek was. Dit blijkt onder meer uit het enthousiasme van kunsthistorica drs. M. Selschotter, die in 1932 de muurschildering voor de eerste maal onderzocht.

Haar conclusies waren dat het geboortetafereel waarschijnlijk tijdens de tweede helft van de 15de eeuw door Hans Memling werd geschilderd

in opdracht van Jacob de Doppere, toenmalige eigenaar van het huis en achterneef van de bekende Rombout de Doppere (1432-1502), kapelaan van Sint-Donaas en openbaar notaris. Hierbij zou Rombout zijn neef Jacob hebben kunnen overhalen om een geboortetafereel in zijn huis te laten schilderen door zijn goede vriend Memling. Als kroon op het werk zou Memling zichzelf als toeschouwer hebben afgebeeld, samen met Rombout de Doppere. Merkwaardig is wel dat het wetenschappelijke artikel eindigt met een verwijzing van professor Domien Roggen, die het tafereel veel eerder situeert in de school van Hugo Van der Goes en zo het Memlingverhaal boudweg keldert.

Over het uitzicht van het huis tijdens

de periode Reckelbus zijn we vrij goed ingelicht, niet alleen door ontelbare interieurtaferelen die de kunstenaar schilderde, maar ook door een aantal artikels en een paar reeksen fotografische opnames. Reeds in 1930 maakte de Brugse fotograaf Arthur Brusselle (1879-1977) een reeks van elf foto's met gezichten op het interieur en op de tuingevels van het huis. Niettegenstaande de enorme verschillen tussen de overladen gedecoreerde en gemeubileerde toestand in 1930 en de toestand op vandaag, zijn alle ruimtes perfect identificeerbaar. Naast de wandafwerkingen en de meubileringen, die we niet in beschouwing nemen, merken we op dat de eerste verdieping bereikbaar was over een rechte steektrap met gedraaide barokke balusters, gebouwd in de inkomhal. De voorkamer beneden werd

vanuit de inkom betreden doorheen dubbele barokke deuren, geflankeerd door ramen met glas-in-loodinvullingen. In die voorkamer stond reeds de monumentale 'Rubensschouw', die bewaard gebleven is. De eerste verdieping van de straatvleugel van het huis was ingericht als één grote ruimte, waarin een monumentale (marmere[n]?) schouw met Ionische zuilen en een gesculpteerd houten hoofdstel. De zolder was vanuit deze kamer bereikbaar over een bordestrap, die gedeeltelijk in een trapkast was ingewerkt. In het vlakke stuk muur tussen deze laatste en de straatgevel is de muurschildering op één van de foto's te zien. Diverse al dan niet monumentale deuren zichtbaar op de foto's, leiden naar verder van de straat gelegen ruimtes, die niet kunnen worden beschreven.

Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium maakte een tweede reeks van vijftien fotografische opnames in 1950. Opmerkelijk in vergelijking met de reeks van 1930 is, dat de wanden van de inkomhal en de ruimtes in het verlengde ervan intussen met zogenaamde Delftse tegels waren bezet. Boven de rechte steektrap in de hal zien we duidelijk een console en de raveling van een voormalige schouw. Dit doet vermoeden dat deze trap niet origineel deel uitmaakte van de woning, maar pas werd ingebracht na afbraak van een schouw op deze plaats. Twee foto's beelden de keukens af. De wanden ervan zijn rondom kamerhoog bezet met tegels. Tot op hoogte van de schouwboezem zijn de

tegels recht op elkaar geplaatst, erboven diagonaal. Slechts de tegels onder de inmiddels uitgebroken schouw zijn bewaard gebleven. Daardoor verloor de keuken een aantal interessante tegeltableaus: minstens twee papegaaien en een kooi met een kanarie, alsook een mannelijke gestalte ten voeten uit, misschien een *Commedia dell'Arte* figuur, alle 3 x 2 tegels groot. Een van de foto's van de keuken is belangrijk omdat ze een oude spiltrap weergeeft. Deze is ingebouwd in een afgesloten trapkast en aan onderzijde van de treden is een afsluitbare spinde gebouwd. Mogelijks was dit de oorspronkelijke trap van (tenminste dit deel van) het huis. Een volgende foto toont ons de huidige woonkamer.

Opvallend is dat de haard andere natuurstenen opstanden heeft dan de huidige en dat deze afgewerkt is met een geprofileerd afgewerkte houten schouw balk. Een volgende foto geeft een zicht op een bewaard gebleven schouw in een van de kamers die nu als slaapkamer is ingericht. De eikenhouten schouw balk heeft een Gotische houtsculptuur die twee schilddragende engelen voorstelt. Detailonderzoek toont aan dat de engel aan linkerzijde gedeeltelijk herkapte werd in een nieuw stuk hout. Vermoed wordt dat Reckelbus hier een gerecupereerde moerbalksleutel een herbestemming gaf als schouw balk.

Periode na Reckelbus

Na de dood van Louis Reckelbus in 1958 werd er aan gedacht om zijn huis ongewijzigd te bewaren en als museum in te richten. Om diverse redenen

kon dit niet waar worden gemaakt. Daarom werd de inboedel in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel geveild in november 1962. Vervolgens kocht mevrouw de Halleux - van Eyll het pand op tijdens het voorjaar van 1963. Twee dagen na het verlijden van de akte, op 6 mei 1963, werd een plan voor het "herstellen van het woonhuis en afbreken van bijgebouwen" opge maakt door architect René Platteeuw. De aanvraag werd ingediend eind mei en goedgekeurd op 7 juni 1963. De bouwplannen zijn bewaard in het Stadsarchief te Brugge, maar jammer genoeg lijkt er geen plan met de toen bestaande toestand in het dossier te zijn gevoegd. In de huidige woning Westmeers 86 zijn de belangrijkste planwijzigingen het bouwen van een spiltrap in de inkomhal ter vervanging van de steektrap, het inrichten van een wc ter plaatse van de oude spiltrap en het inrichten van slaapkamers

en een badkamer op de eerste verdieping. De werken in Westmeers 88, dat toen nog deel uitmaakte van het geheel, zijn veel drastischer. Een garage wordt ingericht in het linker deel van de gebouwvleugel, een aanbouw tegen de tuingevel wordt afgebroken, de verdiepingvloer wordt met 50 cm verlaagd en de straatgevel wordt volledig hertekend om beter te passen bij de straatgevel van Westmeers 86. Het ziet er duidelijk naar uit dat de eigenaars en de ontwerper er alles aan gedaan hebben om het huis te ontdoen van de meest flamboyante renaissance- en barokelementen en terug te keren naar een vermeend gotische toestand. Mevrouw van Eyll had trouwens het plan opgevat om in vier talen het opschrift "Bourgondisch

huis" tegen de gevel te laten aanbrengen. Enige vraag die zich stelt, is de reden waarom de monumentale 'Rubensschouw', barok bouwelement bij uitstek, in de eetkamer is blijven staan... Wat bijzonder belangrijk is, is dat de eigenaars reeds in de vroege jaren 1960 hebben willen investeren in het behoud van bouwkundig erfgoed in een toen achtergestelde en als onveilig bestempelde buurt, tijdens een periode dat vooruitgang en stadskernvernieuwing voornamelijk bestond uit het slopen van woningen wanneer deze niet tot garages konden worden verbouwd.

In 1981 werd de muurschildering door Isabelle Hennebert en Marc Henricot gerestaureerd in opdracht van het Ko-

ninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium. Hierbij werden de storende vernislaag en de overschilderingen weggenomen. Vervolgens werden de weinig vakkundig aangebrachte opvullingen vervangen door een bepleistering in kalkzandmortel. De mortellaag onder de schildering werd geconsolideerd en kleine lacunes werden gere toucheerd. Beslist werd om de grote leemtes tussen de veelkleurige fragmenten neutraal te houden.

Na de verkoop van het huis eind 2014 zijn slechts beperkte werken uitgevoerd, hoofdzakelijk om het comfort te verbeteren. De elektrische installatie werd vernieuwd, centrale verwarming werd ingebracht en de keuken en badkamer werden gemoderniseerd. Beslist werd om niet te raken aan de weinige overblijfsels van de aankleding door Reckelbus en om eveneens de niet altijd historisch correcte ingrepen uit de jaren 1960 te behouden. Deze laatste zijn immers belangrijke getuigen van welgemeende conservatieve ingrepen, uitgevoerd tijdens een periode waarin het respect voor de historische woonhuisarchitectuur quasi onbestaand was.

benoît Delaey
conservatiearchitect

Geraadpleegde bronnen

BALOT M., 'La maison Reckelbus à Bruges', in: *Touring Club de Belgique, Bulletin Officiel*, XXXme année n° 6, 15 mars 1924, pp. 140-141.

HENRICOT-HENNEBERT I., 'Beknopt verslag van de restauratie van de muurschildering', in: *Bulletin van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium*, deel XX, 1984/85, pp. 239-240.

JANSSENS DE BISTHOVEN A., 'De verzameling Reckelbus onder de hamer', in: *Brugge* (uitgave F. Vanden Broele), 1, 1963, p. 35.

SELSCHOTTER M., 'Een onbekende wandschildering uit de XVe eeuw, te Brugge', in: *Kunst. Maandblad voor oude en jonge kunst*, Gent, nr. 3, 1932, pp. 315-318.

Over Louis Reckelbus, zie RAU J., *Brugse Stadsgezichten. 19de en 20ste-eeuwse kunstenaars*, Brugge, 1996, pp. 85-90 en DE LAERE R., *Brugse beeldende kunstenaars omstreeks de eeuwwisseling. 1870-1920*, Brugge, 1992, pp. 139-152.

17. WULPENSTRAAT, DE PAKHUIZEN AAN DE HANDELSKOM

Doorlopende presentatie nabij het URB EGG-café

Van oudsher vaarden schepen ongeveer langs deze plek van en naar Brugge via de zee, de Damse vaart en de Langerei. Een deel van een Romeinse boot die in het begin van de 20ste eeuw aan Fort Lapin werd gevonden is daar een bewijs van. In de buurt zijn toen ook sporen van een Romeinse nederzetting gevonden. Tijdens de middeleeuwen ontplooidde de havenfunctie zich ten volle in de binnenstad, maar het afsluiten van de zeetoevoeren in het midden van de 17de eeuw noopte tot andere oplossingen.

Tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) werd Oostende de belangrijkste in- en uitvoerhaven van de Zuidelijke Nederlanden. Tussen 1618-1623 verdiepte men de leperlee (die liep tot Passendale en via Snaaskerke en Leflinge tot aan de IJzer in Nieuwpoort) en kwam de kanaalverbinding Brugge-Oostende tot stand. Later (1638-1641) werden de kanalen verlengd tot Nieuwpoort, Veurne en Duinkerke. Het kanaal van Oostende was op zijn beurt verbonden met dat naar Gent dat in 1613-1624 was gegraven. Het Vlaamse binnenland beschikte daardoor over nieuwe zeeverbindingen met Brugge als centrale draaischijf. Nog in 1664 maakte Brugge extra kredieten vrij voor het uitdiepen van zowel de Oostendse als de Gentse Vaart.

Dicht bij de Dampoort werd in 1665 de Handelskom gegraven. Omwille van de precaire ligging, net buiten de wallen, versterkte men de kom met een vooruitgeschoven, gebastioneerde versterking, het Fort Lapin. Sinds de bouw van de zeesluis in Oostende/Slijkens (1669-1675) was er een volwaardige zeeverbinding met Brugge en konden zeeschepen nu ook in de Handelskom aanmeren.

Naast belangrijke infrastructuurwerken werd in 1665 de Brugse Kamer van Koophandel opgericht. De Kamer stond in 1723 aan de wieg van de Oostendse Compagnie en slaagde er in Brugge aan te duiden als belangrijke verkoopplaats van de aangevoerde waren (vooral thee).

De aanleg van de Coupure in 1751-1752 zorgde voor een betere verbinding tussen de Handelskom en het Minnewater. Tegelijk gaf het een volwaardig doorvoertraject naar de Gentse Vaart. Voordien dienden goederen immers op kleinere bootjes te worden overgeladen om het Minnewater te kunnen bereiken.

Het graven van de Coupure in Brugge was een onderdeel van een groots opgezet plan om de ontsluiting van de zeevaart voor Vlaanderen en Brabant mogelijk te maken. Ook de Gentse Coupure en Gentse Vaart werd er op hetzelfde ogenblik gegraven en uitgediept. En in Oostende kreeg het Sas Slijkens in 1753-1758 een nog grotere zeesluis.

Deze infrastructuurwerken gaven de Brugse Handelskom een nieuwe adem. De groei van de aangevoerde handelswaar was dermate groot dat de roep naar geschikte stapelruimte steeds luider klonk. Op initiatief van de Kamer van Koophandel werd in 1757 aan de zuidkant een eerste pakhuis gebouwd mét kantoor. Dit pakhuis was al in 1771 aanzienlijk uitgebreid aan de westzijde. In 1781 verrees een bijkomend stapelhuis. Tot het eind van de Oostenrijkse tijd bruiste de Handelskom van activiteit en waren talrijke bedrijven en scheepswerven er actief. De bezetting in de nasleep van de Franse Revolutie betekende een keerpunt en legde de handelsactiviteit in de kom nagenoeg volledig stil.

Pas na het graven van het Napoleonkanaal tussen Brugge en Sluis, precies tweehonderd jaar geleden, trok de handelsactiviteit weer aan. De nasleep van de Belgische Omwenteling fruikte echter definitief het prille economische herstel aan de Handelskom. Nieuwe (concrete) dromen ontstonden aan het eind van die eeuw met de plannen voor Brugge-Zeehaven.

De pakhuizen

De 18de-eeuwse pakhuizen kwamen in de 19de eeuw in handen van het stadsbestuur. Ze werden als opslagplaats gebruikt. In 1949 werden ze verkocht aan de toenmalige Koninklijke Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek om een uitbreiding van de fabriek mogelijk te maken. De oudste pakhuizen sneuvelen in 1961 toen ze plaats moesten ruimen voor een nieuw fabrieksgebouw naar het ontwerp van architect Roger D'Helft. In het aangrenzende deel werd toen de stedelijke brandweerkazerne gebouwd (Walweinstraat).

Het nu nog bestaande bakstenen pakhuys, dateert met uitzondering van het kopgedeelte, hoofdzakelijk uit de 19e eeuw. De L-vormige baksteenbouw onder zadeldak verrijst boven een uitspringende landvleugel. Het 18e-eeuwse gedeelte, de markante kop, is afgewerkt met opvallend gepleisterd en witgeschilderd middenrisalieten met schijnvoegen en uitlopend in een breed dakvenster met driehoekig fronton. De 19e-eeuwse vleugel die er

tegenaan is gebouwd telt 34 traveeën en wordt geritmeerd door poortopeningen en dakkapellen. Haar centrale doorgang wordt eveneens geaccentueerd door een rondboogpoort onder brede dakkapel met bekronend fronton. Binnen zijn de eikenhouten vloeren en dakconstructies bewaard gebleven.

In het verlengde ervan staan de neoclassicistische kantoorgebouwen waar nu (nog) Raakvlak en de Brugse Erfgoedcel zijn ondergebracht. Het witgepleisterd volume telt twee bouwlagen onder een schilddak. Decoratie beperkt zich tot de geblokte bakstenen vensteromlijstingen en de kroonlijst op modillons. De oostelijke zijde van het pakhuys wordt afgesloten door twee bakstenen toegangspoorten.

De pakhuizen hebben voor onze stad een belangrijke historische waarde als getuige van het economisch verleden en omwille van hun zeldzaamheidswaarde. Ze zijn voor het laatst in 1980 en 1989 gerestaureerd.

Geraadpleegde bron

BEERNAERT, e.a., 'Komvest 45, de pakhuizen en het Erfgoed', in: *Import Export, Open Monumentendag Brugge*, 2006.

**18. ASTRIDLAAN 409,
VOORMALIGE KLOOSTERSITE
ENGELENDALE**

ASSEBROEK

**Begeleid bezoek om het uur
op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 17u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 11u00
en van 13u00 tot 17u00**

In Ver-Assebroek, ongeveer ter hoogte van het kruispunt van de Astridlaan met de Pannenhuisstraat, ligt omringd door weiden en akkers de voormalige kloostersite Engelendale verscholen.

Volgens een legende zou hier *“ten diversche stonden, aender zeker plaetse*

ghehoort een sulck en soet ende wel luydende sanck”. Dit gaf aanleiding tot de plaatsnaam “Engelendale”. Geïnspireerd door deze goddelijke aanwijzing, verhaalt de legende verder, zouden vier vrouwen *“twee eyghen susters d’oudste ghenaaamt Heymesoete ende d’ander Sibylla van Damme, de derde Margariete van Ghendt ende die vierde Christyne van Ypre. Sy hebben aldaer ten jaere 1284 op den drie Coningen dach vercreghen een huysen daer in sy sijn gaen wonen ende hebben daer allincx wat ghemaect ende ghetimmer naer vermoghen, inder vougen dat het eyndelinghe gheworden is een geheel clooster naer behooren”*.

Sybille van Damme is in de archieven vanaf 1283 terug te vinden als zuster in het Potteriehositaal. In 1291 ontvingen haar zus, Heymesoete de Damme, Christine van Ypre en Margariete van Gent van het Brugse stadsbestuur een som, vermoedelijk als uitkoop uit het Potteriehositaal. Kort erop, in 1291 of 1292, geeft de heer van Assebroek, Balduinus van Arsbrouck, hen de toelating om op zijn grond een klooster met kerk op te richten en missen te vieren, giften te ontvangen, vrije begraafplaats te hebben, en alles te mogen doen volgens de regel, statuten en gewoonten van de Zusters van de Predikherenorde. Later schonk hij hen nog eens 24 gemeten (ca. 24a) aanpalende grond.

Het verlaten van de hospitaalgemeenschap voor de stichting van een nieuw klooster buiten de stad, grenzend aan

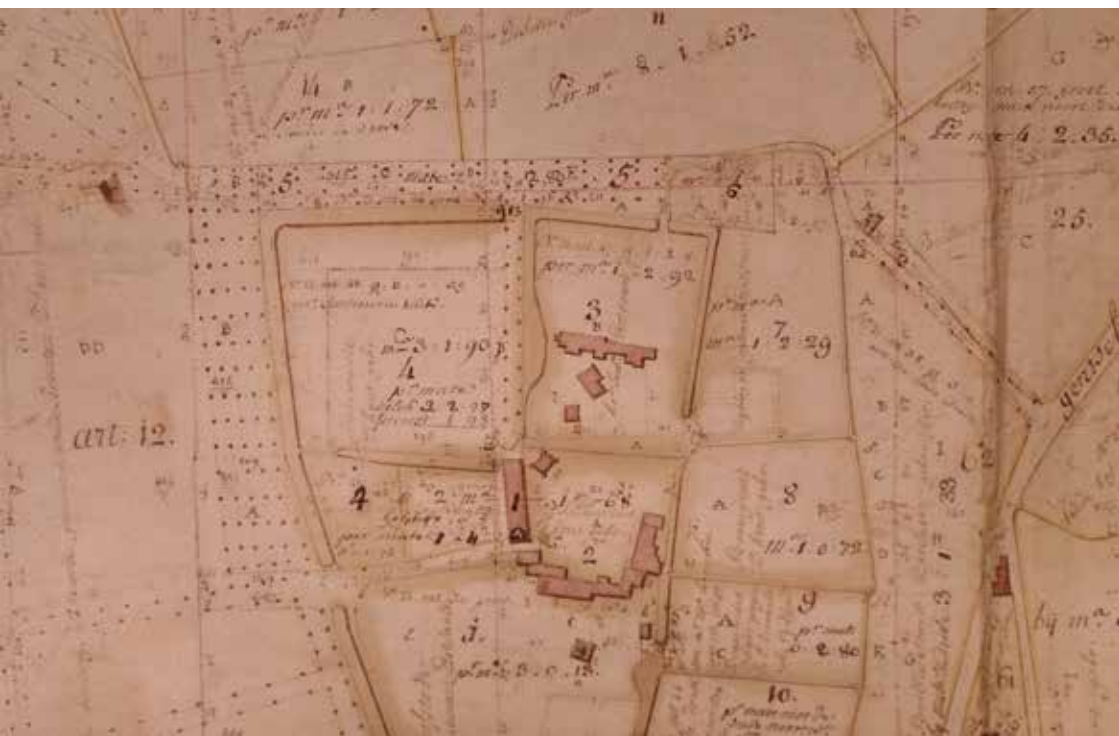
een woest terrein, kan samen met de giften gezien worden tegen de achtergrond van de middeleeuwse ontginningen. Engelendale kan in dat opzicht nadrukkelijk in dit ruw gebied gesticht zijn om het in cultuur te brengen.

Wat er ook van zij, tijdens het generaalkapittel van 1293 werd *"t nieuw Clooster Engelendael voor regulier verkenet, aengenomen ende aen 't orden ingelijft"* bij de Franse provincie, maar werd tegelijk onder de verantwoordelijkheid van de Brugse Predikheren geplaatst.

Naast individuele nalatenschappen waren vooral de dotaties van de graven van Vlaanderen (Gwijde van Dampierre, 1293 en 1297; Robrecht van Bethune, 1309; Jan zonder Vrees,

1406; Karel de Stoute, 1474 en Karel V, 1515) bepalend voor de grote voorspoed van het klooster in de 15de en 16de eeuw.

Het aanzien van het convent was ook af te lezen in het aantal graven in de kerk zelf. Zo werd in 1382 Heylaert van Poeke, dienaar van graaf Lodewijk van Male, en gesneuveld bij de oorlog tegen Gent, begraven in het hoogkoor van de kloosterkerk. Volgens Gailliard hadden ook de heren en vrouwen van Gistel hier hun laatste rustplaats: *"alleen van die familie 12 koper zerken benevens nog haest zooveel van ander heeren en welke te samen zoo eene schoone versamelyng van kunstwerken voorstelde dat 't gelijke niet in onze Nedergerlande te vinden was."*

Gezien het platteland in de woelige 16de eeuw weinig bescherming bood zochten de zusters vaak onderdak in de stad. Aanvankelijk vond men vaak refuge in het hof van Leffinge (Molenmeers), niet toevallig eigendom van de heren van Gistel. Daarnaast beschikten ze vanaf 1534 over een eigen huis met grond in de Clophamersstraat (nu Jakobinessenstraat), de kern van hun latere klooster in de binnenstad. Na een traumatische roofoverval in 1561, een plundering in 1572 en de Beeldenstorm, besloten de kloosterlingen zich in 1578 definitief terug te trekken in de binnenstad. Het klooster werd in datzelfde jaar definitief verwoest.

Dominicanessen te Brugge

De gemeenschap van Engelendale bouwde na 1578 hun refuge uit tot een volwaardig slotklooster. Na een glorierijke wederopstanding in de Brugse binnenstad werd het klooster in 1783 opgeheven en in 1796 openbaar verkocht en gesloopt. Op de grond aan de Jacobinessenstraat verrees 40 jaar later een psychiatrisch ziekenhuis, het Sint-Dominicusinstituut, dat door Zusters Dominicanessen van de heilige Catharina van Siëna werd bestierd. De opheffing betekende echter niet het einde van de contemplatieve Dominicanessen uit Brugge. In 1861 verwierven ze een grote eigendom aan de Vlamingdam en verbouwden het tot slotklooster. Deze nog bestaande gemeenschap kreeg opnieuw de naam 'Engelendale'.

Over het uitzicht van het klooster vóór de vernietiging zijn we slecht ingelicht. Enkel op basis van de kaart van 't Brugse Vrije door Pourbus en uit een relaas van de roofoverval uit 1561 kunnen we vaag het klooster reconstrueren. Gelegen op de rand van meersengebied werd de site versterkt door een vierkante walgracht. Er was een noordelijke toegang vanuit de huidige Lorreinendreef en een zuidelijke, vergelijkbaar met de huidige toegang. Pourbus toont ons de site met een duidelijke scheiding tussen het westelijk neerhof en het eigenlijke klooster in het oosten. Het slotklooster dat zelfvoorzienend was beschikte op het neerhof over een boerderij met stallen en schuur en vermoedelijk ook de zogenaamde huizen van de ontvangers waar ook toezichthoudende paters van de Predikheren waren ondergebracht. Door de roofoverval had men in 1562 *"gebouwt een steene muur ende aen den inganck van n't selve neederhof een stercke nieuwe poort om alsoo het clooster beter tegen alle ongeval te bewaeren"*. Binnen deze omheining stond een vrij grote, eenbeukige kerk met centrale toren. Naar traditie werd het kerkhof ten noorden van de kerk en kloostergebouwen er ten zuiden opgericht. Rond een vierkant binnenhof lag aan de oostelijke zijde, het dichtst tegen de kerk de kapittelzaal met het dormitorium op de verdieping. Het refectorium lag aan de zuidelijke pandgang, terwijl onder andere het ziekenkwartier en andere vertrekken de westelijke pandgang afsloten.

Van het oorspronkelijke klooster rest na de verwoesting uit 1578 slechts een fractie. Op de kaart van Ferraris wordt de aloude walgracht alleen gedeeltelijk aangeduid. De bebouwing bestaat uit een U-vormig opstelling van zeven gebouwen enerzijds en meer ten oosten een langwerpig gebouw omringd door een aantal kleinere gebouwen. De figuratieve kaart van de bezittingen der Jacobynessen van 1777 maakt duidelijk dat de site is omgebouwd tot een hoevecomplex met drie hofsteden, namelijk een *noordersche*, een *middelste* en een *westersche* hofstede. De noordersche hoeve (eigenlijk de oostelijke) werd in 1913 gesloopt, maar de rest van de aangeduide hoofdgebouwen komt nog overeen met de huidige situatie. Zo wordt de 'kapel' herkenbaar afgebeeld met portaal en steunberen en aangeduid als (h)*averscheur*. Dit solitaire pandje lijkt op basis van het portaal uit de 16de eeuw te dateren

en bewaart figuratieve kraagstenen en aanzet van gewelven. Maakte dit bouwwerkje deel uit van de kloosterkerk of was het louterweg een individuele kapel?

De zuidelijke vleugel is al minstens sinds de 18de eeuw opgesplitst in twee boerenhuizen. Het metselwerk en muursporen van onder andere gedichte kruisvensters laat vermoeden dat een deel van deze huizen kan opklimmen tot de 17de eeuw en mogelijk ouder is. De westelijke vleugel waar vroegere stallingen en schuur waren ondergebracht zijn sterk verbouwd. Het aansluitend poortgebouw met de kenmerkende Tudorboog dateert hoogstwaarschijnlijk uit 1562 (zie hoger). De dwarsschuur in het verlengde van de poort lijkt hoofdzakelijk 19de-eeuws, maar een oudere kern is afleesbaar in onder andere de bouwnaden en muurvlechtingen.

Na eeuwenlang het omgevend cultuurlandschap vorm te hebben gegeven staakten beide, overgebleven landbouwbedrijven tegen het eind van de vorige eeuw hun activiteiten. De 'middelste' hoeve was trouwens al die tijd eigendom gebleven van de Brugse dominicanessen. In 1989 kon de laatste pachterfamilie het gekoesterde complex verwerven. De familie Vleugels-Janssens heeft vervolgens de voormalige hoeve stapsgewijs en op een zorgzame wijze gerestaureerd. Zo is de kapel op een na te volgen, zachte en bijna onmerkbaar manier geres- taureerd. De sloop van een hangar

uit de 20de eeuw heeft anderzijds de oorspronkelijke buitengevels van de aloude poort en de aanpalende schuur opnieuw aan het licht gebracht.

Geraadpleegde bronnen

Geschiedenis van de zusters dominicanessen Engelendale, Assebroek en Brugge, Brugge, s.d.

'Een zeldzaam funerair kunstwerk uit de veertiende eeuw in het Gruuthusemuseum', in: *Informatiebulletin Stedelijke musea Brugge*, april, 1986.

KIMPE W., '700 jaar Engelendale', in: *Jaarboek heemkundige kring "Arsbroeck"*, pp. 62-72.

KIMPE W., 'Uit de geschiedenis van Engelandale', in: *Brugge die Scone*, 1996, 2, pp. 12-15.

SOERS K., 'Assebroek', in: *Archeologische inventaris Vlaanderen*, band IX, Gent, 1987, pp. 172-180.

19. DUDZEELSE STEENWEG201+, PANNEMOLEN

KOOLKERKE

**MONUMENT IN DE
ACTUALITEIT**

**Begeleid bezoek om het uur
op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 17u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 11u00
en van 13u00 tot 17u00**

Langs de Dudzeelse Steenweg, net voor het pompstation en de bedrijfsgebouwen van een garage leidt de Ten Bergeweg naar de vroegere Ter Pannemolen.

De naam van het onooglijke en deels verharde weggetje verwijst naar de wijk met dezelfde naam. De buurtweg voerde vroeger tot aan de Vieringsstraat, aan het nabijgelegen kasteel Ten Berghe. Hoewel het wegeltje nog

steeds in het landschap herkenbaar is, stopt het al bijna een eeuw aan het hoevetje, dat iets verder achter de Pannemolen is gelegen.

De molen zelf was in het verleden rechtstreeks bereikbaar vanaf de Dudzeelse Steenweg. Tot 2010 leidde ter hoogte van nr. 201 een loodrechte dreef naar het molenhuis, een opslagplaats en de molen, maar sindsdien werd het molenhuis gesloopt en vervangen door nieuwbouw en de opslagplaats verbouwd tot woning.

De Pannemolen heeft vermoedelijk de naam te danken aan de plaatsnaam 'Ter Panne', gelegen net boven de Sint-Jozefswijk en verwijzend naar een kleine depressie of lager gelegen gebied. De molen wordt voor het eerst vermeld in de *Ommeloper van Groot-Reygaersvliet* in 1447. De molen lag nog juist binnen het Ambacht van Dudzele en hoorde toen de heer van Dudzele toe. Aanvankelijk ging het om een houten staakmolen op een opgeworpen molenwal. René De Keyser meent de oprichting ervan te kunnen plaatsen tussen 1437 en 1447.

De grond waarop de molen stond bleef eeuwenlang in handen van de heer van Dudzele. De jaarlijkse cijns bedroeg 4 ponden groot courant. De molen zelf was intussen 'geprivatiseerd' en apart op de markt gebracht. Begin 1700 wordt Jan De Keyser eigenaar van de molen en in 1777 was dat een zekere Plasschaert. Later, in 1783, worden vier eigenaars vermeld: Johanna

Logghe, Pieter en Marie De Brauwer en Joseph Plassaert. In de archieven lezen we dat de molen verpacht werd, in die periode aan Lodewijk Verhille.

In maart 1784 wordt de molen door de vier hierboven genoemde eigenaars verkocht aan Joannes Sarlet, fs Pieter, en zijn vrouw Marie Bortoen. Zij verkopen de korenmolen met molenaarshuis dertien jaar later, in 1797, aan Carolus De Vielder. Carolus stamde uit een waar molenaarsgeslacht. Zijn vader, Jan, was een goed bemiddelde molenaar uit Sint-Kruis en meerdere van zijn zonen hadden hun eigen molen.

Rond 1844 overleed Carolus De Vieldere en werd hij opgevolgd door zijn zoon Johannes. De jaren 1845-1850 staan gekend als crisisjaren met prijsstijgingen, hoge werkloosheid, voedselschaarste, algehele uitputting en epidemie-uitbraken. Mogelijk moeten tegen deze achtergrond de installatie van een gort(pel)molen zien. In 1846 betaalde Johannes De Vieldere aan de Gistelse molenmaker Carolus Peel immers 750 frank voor het maken, leveren en plaatsen van een gortmolen. Met het eindproduct, gepelde gerst, werd pap gemaakt. Deze pap gold in povere tijden als basisvoedsel.

Na het overlijden van Johannes De Vieldere, in 1879, kwam de molen in handen van zijn schoonzoon, Ivo Gailliaert. Blijkbaar verkeerde de molen in een deplorabele staat. Kadastergegevens spreken zelfs over "*moulin en partie démolie*". De staakmolen werd inderdaad in 1890 gesloopt en vervangen door de huidige bakstenen bergmolen. Bij de *Société Anonyme de la Tuilerie des deux Nèthes* (Duffel) werden speciaal daartoe 115 550 bakstenen besteld. Met het schip de 'Rapide' bracht schipper Daelen de partij naar de Brugse Dampoort. Vandaar werden de stenen met paard en kar naar Ter Panne gevoerd. De werken waren in 1891 voltooid, zoals ook werd aangegeven op de voorzijde van de houten kap. Een jaar later wist Ivo Gailliaert ook de grond waarop de molen stond aan te kopen.

Waarschijnlijk was dit een van de laatst gebouwde stenen bovenkruisers van Brugge. Eigen aan de traditionele molenbouw bestond deze molen uit een in de molenwal ingebouwde opslagplaats en drie verdiepingen. Enkel de houten kap met de wieken en de staart kon men naar de wind draaien. De opgeworpen molenwal diende vooral het zeilen van de molen.

Door de grote poort werd het graan met paard en kar binnen gebracht. Een deur in de doorgang leidde naar een tweede, vorstvrije ruimte. Op de eerste verdieping was de meelzolder ondergebracht. Hier viel het meel via een pijp van de steenzolder in de

meelschuif. Naast het controleren en bijsturen van het meelproces, verdeelde de molenaar hier het eindproduct in zakken en werden die gewogen. Het eigenlijke maalproces vond plaats op de tweede verdieping, op de steenzolder. Naast het omkaste koppel (maal)stenen draaide hier centraal tot aan de kap de Koning of de verticale as. Deze as zorgde voor aandrijving op verschillende zolders. De luizolder op de derde verdieping herbergde het mechanisme voor het hijsen en dalen van de goederen over de verschillende zolders heen. Onder de houten kap werd de molenas overgebracht op de koning.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de vorstvrije ruimte van de molen door de buurtbewoners gebruikt als schuilplaats bij de bombardementen van de nabijgelegen Brugse haven. De molen werd toen niet geraakt, maar het molenhuis en de omliggende woningen werden wel ernstig getroffen.

Het overlijden van Ivo Gailliaert luidt als het ware het einde van de molen in. Zijn zoon Cyriel Gailliaert en schoonzoon Walter Dhondt-Gailliaert trachten de molen verder uit te baten. De concurrentie met elektrisch aangedreven maalderijen en de openstelling van de binnenhaven voor scheepvaart zorgde vanaf de jaren 1920 voor een dalende belangstelling van zowel klanten als voor uitbaters van de traditionele molen. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij dan ook definitief buiten werking gesteld. Een sneeuw-

storm rukte in 1958 de wieken van de stenen kolos. De schade werd nooit hersteld. Bovendien verwoestte een hevige brand in 1963 het volledige binnenwerk en de houten molenkap.

Terwijl rondom het aantal bedrijfsgebouwen gestaag toenam bleef de uitgebrande molenromp een ruïne. Een project van rond 1990 door de plaatselijke Stedelijke Werkplaats kwam nooit tot uitvoering.

In 2003 werden instandhoudingswerken uitgevoerd door de familie Dhol-

lander. Om verder verval tegen te gaan werd de romp wind- en waterdicht gemaakt, werd het metselwerk hervoegd, kreeg de molen weer ramen en deuren en een nieuw plat dak. Sinds begin 2015 verbouwen de huidige eigenaars de voormalige molen tot een woning. De stad Brugge ondersteunt dit project met een toelage voor het nieuwe schrijnwerk voor ramen en deuren. De molen is 16 meter hoog en heeft onderaan een diameter van 7,75 m.

Moord door de Bende Van Hoe en Verstuyft

De bende Van Hoe & Verstuyft was een gewelddadige roversbende die kort na de Eerste Wereldoorlog actief was rond Brugge en Gent. De bendeleden, jonge mannen afkomstig uit beide steden, hadden gevochten aan het front en vergaarden in de arme nadagen van de oorlog voedsel en geld via diefstal en roofmoord.

In de nacht van dinsdag 18 op woensdag 19 februari 1919 pleegde de bende een roofoverval op de molenaarsfamilie Gaillaert. Cyriel Gaillaert woonde hier samen met zijn vrouw, Emma Braet, en zijn bejaarde vader Ivo. De knecht Kamiel De Soete sliep in de stal naast de woning. Om 2u 's nachts komen de dieven bij het molenaarshuis aan. Bij de nabijgelegen tramstation hadden ze een ladder gestolen om de woning binnen te dringen. Rumor maakte de bewoners wakker. In een mum van tijd waren de belagers in de slaapkamers. In de paniek die daarop volgde werd Emma Braet doodgeschoten. Cyriel kon aan de indringers ontsnappen en riep om hulp. Ook de 72-jarige Ivo Gaillaert werd mishandeld, net als de knecht die in de rechterzijde wordt geschoten. Door al het lawaai sloegen de moordenaars zonder buit op de vlucht. De politie kon later op basis van de kogelhulzen afleiden dat twee Duitse revolvers en een Duits geweer bij de overval werden gebruikt.

36 misdrijven werden aan de bende Van Hoe en Verstuyft toegeschreven. Daarbij vielen 13 doden te betreuren. Pas in 1924 stond de bende terecht voor het Gentse Assisenhof. Van de 35 beschuldigten kregen er 10 de doodstraf (omgezet in levenslang), 9 werden vrijgesproken en de rest kreeg dwangarbeid tussen 12 jaar en levenslang.

Geraadpleegde bronnen:

'De Bende Van Hoe en Verstuyft', in: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 18, 4, 1989, pp. 210-221.

GILTÉ S., VANWALLEGHEM A. & VAN VLAENDEREN P., met medewerking van DENDOOVEN K., *Inventaris van het bouwkundig erfgoed. Provincie West-Vlaanderen. Gemeente Brugge. Deelgemeenten Koolkerke, Sint-Jozef en Sint-Pieters*, [Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen], 2005.

DE KEYSER R., 'De molen van "Ter Panne" en de molenaars sedert circa 1775', in: *Rond de Polderdorens*, XV, 1973, pp. 120-127, 159.

<http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=846>

**20. BUITEN SMEDENVEST 1 &
LANGE VESTING 112,
VOORMALIGE WEVERIJ EN
LANDHUIS VAN DE FAMILIE
VANDEN REECK**

SINT-ANDRIES

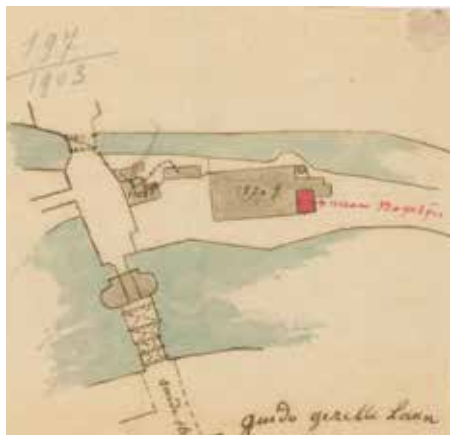
**Begeleid bezoek om het uur
op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 17u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 11u00
en van 13u00 tot 17u00**

Guillaume Vanden Reeck (1815-1899) was zich in 1842 in Brugge komen vestigen. Hij was geboren in Boom als zoon van handelaars. Zijn vrouw, Béatrice Vandenherreweghe (1820-1888), was afkomstig van Jemappes en de dochter van een controleur van douane en accijnzen. Het echtpaar vestigde zich in de Breidelstraat en startte een winkel in hoeden en lakens. Niettegenstaande de moeilijke economische situatie schijnt de zaak in de Breidelstraat goed te hebben gedraaid. In 1845 verhuisde het echtpaar reeds naar een ruim handelspand, Vlamingstraat 9, waar heel wat meer koopwaar werd aangeboden. Tapijten werden er naast zijde, katoen en andere stoffen verhandeld. In de *Au vieux chapelet*, zoals hun handelszaak

heette, was een winkeldochter tewerkgesteld. Op een litho van 1846 die gemaakt en gepubliceerd werd door F. Stroobant in *Monuments et vues de Bruges* is een deel van de winkel te zien. Het middeleeuwse pand is afgewerkt met een 18de-eeuwse bakstenen klokgevel. Aan de gevel is een opvallend uithangbord bevestigd in de vorm van een reuze rozenkrans, als illustratie van de naam van de zaak (de huisnaam was oorspronkelijk *De Halsbrecht* of *Het Pansyser*, wat maliënkolder betekent). Aangemoedigd door het succes van hun oudere broer kwamen Guillaume Vanden Reeck's twee broers en zuster zich eveneens in Brugge vestigen.

In 1852 waagde Guillaume Vanden Reeck samen met zijn schoonbroer Camille Mullier uit Oudenaarde (getrouwd met Adèle Vandenherreweghe, de zus van zijn vrouw) de overstap naar de groothandel. Een groothandel van textiel en tapijten werd ingericht in een magazijn op het Jan Van Eyckplein 1 (het Tolhuis) en er werd gestart met een winkel op de Burg. Het echtpaar verhuisde naar de Burg en doekte de winkel in de Vlamingstraat op.

In 1855 was de familie voldoende kapitaalkrachtig om een nieuwe zaak te bouwen in de één van de belangrijkste handelsstraten van die tijd, de Zuidstandstraat, vlakbij het kersverse spoorwegstation. Als architect spraken ze Isidoor Alleweireldt (1824-1892) aan. Twee huizen met trapgevels werden gesloopt en vervangen door

een 'modern' winkelpand, de huidige nummers 21-23. Als een van de weinige gebouwen in de straat telde het vier bouwlagen. Het vierkante volume van 14 bij 11 meter werd afgedekt met een schilddak. Aan de kant van de Korte Vuldersstraat werd een magazijn gebouwd. Eigen aan architect Alleweirelt is de eclectische stijl met verwijzingen naar de Italiaanse renaissance en Second Empire invloeden. Interessant is het concept als tweewoonst: twee laterale trappenhuizen leidden naar de woonsten van respectievelijk de familie Van den Reeck en Mullier met rijk gestoffeerde en bijna identieke salons en erboven de slaapkamers.

Later werd Guillaume Van den Reeck beloond voor zijn succesvolle handelsloopbaan met een plaats als bestuurslid in de Kamer van Koophandel in Brugge en Tielt en een zetel als plaatsvervangende rechter van de Rechtbank van Koophandel. In 1868,

op amper 53-jarige leeftijd, trok hij zich terug. Het echtpaar vestigde zich in 1871 in Elsene, hoewel Van den Reeck nog regelmatig zaken in Brugge kwam behartigen.

De weverij (Buiten Smedenvest 1)

In 1859 besloot Guillaume Van den Reeck met zijn schoonbroer een groter vennootschap op te richten, dit samen met H. De Jonge (van de weverij aan de Potterierei), *De Jonghe, Mullier & Co.* Dit nieuwe vennootschap, waarvan Guillaume Vanden Reeck als onderhandelaar optrad, vroeg op 2 oktober 1859 hulp aan het Stadsbestuur voor het opstarten van een katoenen wolweverij door hen bedrijfsterreinen aan de Smedenvest ter beschikking te stellen. Dit terrein lag in de onmiddellijke omgeving van het landhuis dat hij rond dezelfde wist aan te kopen (Lange Vesting 112). Na heel wat discussie kon het vennootschap de terreinen voor een periode van 99 jaar

in erfpacht krijgen. Op de plaats van het vroegere octrooibureau, net langs de straat, werd rond 1861 een huis gebouwd. De oorspronkelijke omheining van het octrooipaviljoen bleef wel behouden en vormt nog steeds de toegang tot de fabriek. De fabriek zelf werd verder van de straat op hetzelfde moment gebouwd. Net als het gebouw aan de straat werd haar kroonlijst versierd met een karakteristiek spitsbogenfries. Met de hulp van een stoommachine van 20 PK kon de ka-

toenweverij met 57 weefgetouwen van start gaan. Deze getouwen werden door 88 jonge meisjes, de goedkoopste arbeidskrachten, bediend. Naast katoen werd er ook wol verwerkt. Zowel het poortgebouw als de fabriek werden in de volgende jaren herhaaldelijk aangepast en uitgebreid. Uiteindelijk werd het complex in 1882 verkocht aan Camille Van Gheluwe. Ernest van Caloen kocht het amper zeven jaar later voor de *Vrije Landbouwers- en Eigenaarsbond* waarvan hij trouwens

een van de stichters was. Vanaf 1890 vormde de voormalige fabriek dan ook de stapelplaats voor meststoffen, veevoeders, zaden en granen van deze coöperatieve van katholieke (groot)ei-genaars, boeren en pachters. Kort na de Eerste Wereldoorlog werd de bond gereactiveerd én doorkruiste daarmee de expansie van de Leuvense Boerenbond. In de loop van de twintigste eeuw wisselde de bergplaats enkele keren van eigenaar tot het in 1997 als tentoonstellingsruimte voor het Cultuurcentrum van de Stad Brugge werd ingericht.

De bakstenen fabriek is uitzonderlijk gaaf bewaard. Enkel de imposante fabrieksschoorsteen is reeds geruime tijd verdwenen. Het rechthoekig hoofdvolume is twee bouwlagen hoog en afgedekt met een zadeldak. De gevels zijn in de beste Brugse tradities versierd met doorlopende spitsboogfriesen. In haar architecturale vormgeving is ze een typisch voorbeeld van een 19de-eeuwse fabrieksruimte. Binnenin wordt de ruimte overkraagd met troggewelven op smeedijzeren I-balken die zelf steunen op gietijzeren kolommen. Door te werken met metalen onderdelen was de fabriek veel veiliger in geval van brand dan gelijktijdige industriële panden waarin nog veel houten onderdelen werden verwerkt. Brand was in een textiel fabriek niet ongewoon. De vloeren waren meestal doordrenkt met olie waarmee de machines werden gesmeerd en bovendien werkte men nog bij licht van kaarslantaarns en olielampen. De

bouwwijze met gietijzeren kolommen maakte het tevens mogelijk om zonder binnenmuren te werken zodat ruime werkateliers werden gecreëerd. In de fabriek Vanden Reeck verdelen twee rijen van acht gietijzeren kolommen de 28 meter lange ruimte in drie beuken. Kleine getoogde vensters zorgen voor de lichtinval.

Het landhuis (Lange Vesting 112)

Net voor de uitbouw van de weverij wist het echtpaar Vanden Reeck-Vandenherreweghe een *maison de campagne* te verwerven. In de industriële 19de eeuw was het immers 'bon ton' om naast de stadswoning een buiten-goed net buiten de stad te bezitten. Dergelijke buitenplaatsen lagen vaak net aan of boden zicht op het nog onbezoedeld en dus heilzaam pastoraal leven. Veelal waren de omgangsvormen er ook gemoedelijker dan in de burgerlijke stad. Het landgoed werd niet permanent bewoond maar enkel op zondag of andere verlofperiodes aangedaan.

Zoals bij de meeste 19e-eeuwse buitenverblijven werd ook dit gebouw voorafgegaan door een lusttuin of *plaisiertuin*. De tuin werd rond de Belgische Omwenteling aangelegd op een voormalig bastion aan de Smedenpoort in opdracht van Jacobus Glorieux-Rolin. Jaques Glorieux was een welvarende zeepzieder en olielager. Zijn Kattemolen stond aan de overzijde van de Smedenvesten, ter hoogte van de Beenhouwersstraat. Wat later, iets voor 1847, liet hij de neoclassicis-

tische villa bouwen. Zijn stadswoning was naast de groothandel van Vanden Reeck aan het Jan Van Eyckplein gelegen. Na het overlijden van Jacques Glorieux in 1858 werd het buitengoed verkocht aan het echtpaar Vanden Reeck-Vandenherreweghe.

Het vrijstaande landhuis heeft een vierkante plattegrond en telkens drie, telkens lager wordende bouwlagen en wordt afgedekt door een tentdak. De witgepleisterde gevels zijn naar de vier windstreken georiënteerd en vormen een opvallend element in de groene omgeving. De gevels tellen telkens vijf traveeën. De zuidelijke hoofdgevel en de noordgevel zijn met hun dakkapel identiek, maar de noordelijke vensters zijn begrijpelijkerwijs overwegend blind uitgevoerd. Bijzonder is het klokketorenje dat het dak bekroont en de toenmalige kuierende bewoners voor spijs of drank naar het landhuis riep.

Het gebouw is in een sobere neoclassicistische stijl gebouwd. Imitatievoegen versieren de benedenverdieping. De vensters op de bovenverdieping hebben witbeschilderde gietijzeren borstweringen. Het geheel wordt echter verminkt door de westelijke uitbouw uit de jaren 1970.

Ondanks het sober voorkomen is het interieur interessant. Op de centrale middengang sluit haaks het trappenhuis aan. De houten trap heeft een zwartmarmeren aanzettrede en wordt geaccentueerd door een met pal-

metten versierde trappaal en houten stijlen. In het salon achteraan op de benedenverdieping is nog een beige-marmeren volutenschouw met klauwen in Lodewijk Filips stijl bewaard gebleven. Ook hier en daar is fraai plafondlijstwerk en stucwerk te zien met rozetten en putti die vruchten- en bloemenkorven dragen. Let ook op het sluitwerk aan de ramen in de vorm van een vrouwelijke herme.

Rond 1873 werd het landhuis doorverkocht aan Jules Valckenaere en in 1888 kwam het in bezit van de familie Retsin. De familie Retsin was betrokken bij de hofbouw en had, waar zich nu de Stedelijke Groendienst situeert, ook veel serres gebouwd. Het pand bleef lange tijd bekend onder de naam huis Retsin. Het werd op 19 juli 1921 door het Brugse stadsbestuur aangekocht voor 99.950 frank als woonhuis voor de directeur van de Stedelijke Groendienst. Sinds enkele jaren heeft vzw BruggePlus er haar gezellige thuishaven.

Geraadpleegde bronnen

SAB, bouwaanvragen, 47/1850, 49/1855, 60/1861, 197/1903, 363/1908.
BEERNAERT B., e.a., 'Lange Vesting 112, huis Vanden Reeck', in: *Metaal, Open Monumentendag Brugge*, 2001.

**21. MOERKERKSE
STEENWEG 192,
KERKHOF VAN SINT-KRUIS**

SINT-KRUIS

**Begeleid bezoek om het uur;
op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 17u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 11u00
en van 13u00 tot 17u00**

Amper heeft men via de Kruispoort Brugge verlaten of wat verder op de Moerkerkse Steenweg duikt het karakteristieke silhouet van de kerk van de Heilige Kruisverheffing en Sint-Jozef op. Het neogotisch gebouw is een realisatie van de Kortrijkse architect Pierre Nicolas Croquison (1806-1887). De kerk, waarvan de eerste steenlegging op 28 juni 1853 plaats vond, wordt nog deels omgeven door een kerkhof. De begraafplaats is echter veel ouder dan de kerk. Niet enkel archivalische bronnen staven dat, maar ook de vondst in 1874 van een gemetseld en beschilderd graf van omstreeks 1300,

een graftype dat later nog in verschillende andere Brugse kerken zou opduiken.

Het scheelde weinig of het volledige kerkhof van Sint-Kruis had in de jaren 1980 plaats geruimd voor een parking.

Door toedoen van de Brugse Commissie voor Graftekens kwam het toenmalig stadsbestuur op haar beslissing terug en kon het perceel achter het hoogkoor, met de oudste en merkwaardigste graftekens, behouden worden. Enkel aan de west- en noordkant verruilde men de graven voor tijdelijke staanplaatsen voor Koning Auto.

Een kerkhof is een open boek voor lokale geschiedenis en verrijkt met merkwaardige graftekens, interessant omwille van hun (kunst)historische waarde en/of funeraire symbo-

liek, vormen ze een unieke plek. De oudste tombe van Sint-Kruis wordt toegeschreven aan provinciearchitect Pierre François Buyck en verwijst nog naar het Ancien Régime, meer bepaald naar de heerlijkheid Male met het grafmonument van graaf de Carnin et Staden in plechtstatige neoclassicistische stijl voorzien van uilen en een olielamp, funeraire symbolen bij uitstek. Iets verder vinden we het eerste neogotische grafteken van het land, het graf Dezitter-Pottevyn naar een ontwerp van Jean-Baptiste Bethune (1848) en uitgevoerd door Karel Geerts. De grafsteen van Roskell-Kaye werd in dezelfde stijl ontworpen door een andere neogotische voorman, namelijk Thomas Harper King (1849). Voor de familie de Penaranda tekende dan weer de Brugse architect Louis Delacenserie een imposant grafmonument.

Naast de architecturale en kunsthistorische waarde, primeert ook het feit dat de graven de laatste rustplaats zijn van prominente figuren. Zo is op de godsakker van Sint-Kruis Mary More, overste van het Engels klooster, ter aarde besteld. In hetzelfde graf rust priester Leon De Foere die niet enkel een belangrijke rol speelde bij het ontstaan van België maar ook verbonden was met de kantscholen in Brugge. Onder andere imposante graftekens liggen de gouverneurs Léon Janssens de Bisthoven en Albert Ruzette. De rood marmeren cenotaaf van Léon Visart de Bocarmé legt dan weer de link met de Belgische expeditie

in Mexico (1864-1867).

Bijzonder opmerkelijk is het feit dat vele gedenkwaardige graven van niet-parochianen zijn. Het edict van keizer Jozef II (26 juni 1784) had het begraven in kerken en stedelijke agglomeraties dan wel verboden, het leidde nog steeds tot verzet bij conservatieve Bruggelingen. Het ter aarde bestellen op de Centrale Begraafplaats, ver van de stad én zonder de nabijheid van kerkreliken was voor velen ondenkbaar. De Brugse adel en hogere burgerij kozen dan ook resoluut voor een laatste rustplaats op de kerkhoven van Sint-Pieters en Sint-Kruis, gelegen op wandelafstand van de stadspoorten.

Graven die niet meer in concessie zijn maar waarvan de Commissie voor Graftekens hun (kunsthistorische) waarde hoog inschat tracht men zo goed mogelijk voor het nageslacht te bewaren en dit met de steun van de stad Brugge. Zo werden er de laatste jaren een tiental tombes opnieuw zorgvuldig gerestaureerd en in orde gebracht. De concessiehouders dienen zelf in te staan voor het onderhoud van hun graven, maar merkwaardige grafmonumenten kunnen daarbij in aanmerking komen voor een restauratiepremie (tot 2.500 euro). Twee graftekens van de familie van der Plancke werden op deze manier gered.

Ook de Groendienst draagt haar steentje bij tot het verfraaien van deze dodentuinen. Pesticiden maken sinds enkele jaren plaats voor bodembe-

dekkers tussen de graftekens. Dit oogt niet enkel mooier maar vergemakkelijkt het onderhoudswerk én brengt biodiversiteit met zich mee.

Sinds twee jaar inventariseren een vrijwilliger van de Commissie voor Graftekens en ondergetekende alle merkwaardige graftekens op dit kerkhof. Naast het fotograferen en opme-

ten rapporteert men nauwgezet van elke zerk de bewaringstoestand, de epigrafie, de iconografie en heraldiek en andere gegevens. Eens alles is ingevoerd kunnen de gegevens online door elke geïnteresseerde worden geraadpleegd.

Benoit Kervyn

De Brugse Stedelijke Commissie voor Graftekens

Op gebied van het behoud en de restauratie van haar patrimonium heeft Brugge niet enkel een heel verdienstelijke plaats ingenomen, maar is de stad ook steeds een voortrekker geweest en zeker voor wat de omgang met het funerair erfgoed betreft. Al sinds 1978 voert het stadsbestuur een actief beleid rond het bewaren van graftekens die belangrijk zijn omwille van (kunst) historische waarden.

Naast de Centrale Begraafplaats telt het grondgebied van Brugge nog één begraafplaats en acht kerkhoven die allen beschikken over een merkwaardig funerair erfgoed.

Een belangrijke rol ter ondersteuning van dit beleid gebeurt door de toen opgerichte Stedelijke Commissie voor Graftekens. Dit orgaan, bestaande uit vertegenwoordigers van diverse stadsdiensten (Stadsarchief, Musea, Burgerlijke stand, Dienst Monumentenzorg, Groendienst) en vrijwilligers, inventariseert, onderzoekt en brengt advies uit over het funerair patrimonium. Bovendien kan men met het jaarlijks budget ongeveer tien waardevolle grafmonumenten in ere herstellen.

Omdat Brugge niet zelf kan instaan voor alle graftekens waarvan de concessie vervalt dacht men al gauw aan de overname ervan door particulieren. Voor de Stad én de nieuwe eigenaar betekent dit immers een win-winsituatie. De koper beschikt over een graf dat aanzienlijk goedkoper is dan een nieuw graf. Het monument wordt door de nieuwe eigenaar onderhouden en bij restauratie deels ondersteund met een stadspremie. Op deze manier weet de stad haar waardevol funerair patrimonium op een doordachte wijze te behouden en nieuw leven in te blazen. Uiteraard dienen er welbepaalde regels in acht genomen te worden. Zo dient men niet alleen het oorspronkelijk karakter van het grafteken te behouden, maar moeten de bestaande epigrafieën of teksten leesbaar blijven. De nieuwe gebruiker kan dan bijvoorbeeld met een glazen plaat of op een andere stijlvolle manier een nieuwe tekst op het grafmonument plaatsen zonder dat het oorspronkelijk karakter wordt geschaad. Tegelijk maakt deze praktijk duidelijk dat het monument een tweede leven krijgt. Ondertussen kregen al meer dan 130 merkwaardige graftombes op deze manier een nieuwe gebruiker.

Loopt de grafconcessie nog, maar merkt de Commissie dat het monument niet onderhouden wordt dan herinnert men de eigenaar aan de onderhoudsplicht. In hoogst uitzonderlijke gevallen kan de stad de eigenaar vragen om afstand te nemen van de concessie zodat het monument in handen komt van de stad (en zij de restauratie op zich kan nemen). Enkele jaren geleden werd op die manier het monument de Carnin et Staden op het kerkhof van Sint-Kruis gered.

Een andere doelstelling van de Commissie is het online toegankelijk maken van de diverse Brugse kerkhoven. Elke geïnteresseerde (familie, genealoog, heemkundige, onderzoeker,...) kan in de toekomst op zoek gaan naar een bepaald graf, uitvoerder, beeldhouwer, stijlkenmerken enzovoort. Naast een actuele ligging van alle graven (bijgehouden door de Burgerlijke Stand) zal de website per kerkhof een overzicht bieden van de bewaarde merkwaardige graftekens. Elk waardevolle graftombe krijgt een eigen fiche met een situering op het kerkhof, de beschrijving van het monument, de afmetingen, de epigrafieën, de eventuele aanwezige heraldiek en symboliek, de stijlkenmerken, de gebruikte materialen, de eventuele uitvoerder, en dit alles aangevuld met foto's en beknopte informatie over de begraven personen.

De uitdaging is gigantisch, maar ondertussen zijn de kerkhoven van Sint-Michiels en Dudzele reeds raadpleegbaar op **www.brugge.be/overzicht-begraafplaatsen**.

Om het draagvlak voor en interesse in het funerair patrimonium te verhogen organiseert de Stedelijke Commissie voor Graftekens, met medewerking van de Stad Brugge, de Week van de Begraafplaatsen (eind mei-begin juni). Dit initiatief wordt ondersteund door de Europese Gemeenschap en kent jaarlijks een hoge opkomst. Diverse kerkhoven, of bepaalde thema's rond het funerair erfgoed, staan dan in de kijker.

De Brugse Stedelijke Commissie voor Graftekens heeft al een grote prestatie bereikt inzake inventarisatie, onderzoek, sensibilisering en restauratie, maar er wacht nog heel wat werk van lange adem.

Benoit Kervyn

22. POLDERHOEKLAAN 31, DE FRESCO'S VAN LUC PEIRE

SINT-KRUIS

UITSLUITEND OP RESERVATIE (zie p.197)

De woning Polderhoeklaan nr. 31, maakt deel uit van een tweewoonst, gebouwd in 1951 in opdracht van Marcel Peire, de broer van Luc Peire. Architect van het ensemble is René Van Oyen. Architect René Van Oyen heeft naast restauraties van historische panden, nieuwbouwwoningen in modernistische en landelijke regionalistische stijl ontworpen. De plannen van

Van Oyen zijn op 20 september 1950 gedateerd. De woning werd in 1951 voltooid.

In 1951 voorzag Luc Peire de woonkamer en de slaapkamer, op de verdieping, waar zijn moeder verbleef van interieurschilderingen in frescotechniek, schilderijen op verse en natte kalk. De wandschilderingen "*Evocatie van Vlaanderen*" en "*Zeebrugge '51*" zijn unieke voorbeelden van de frescoschilderkunst in Vlaanderen. Peire had de techniek tijdens zijn reis in Italië in 1947 leren kennen door het bestuderen van de kunst uit het Trecento en het Quattrocento. De techniek had hij op de Balearen in 1950-1951 aangeleerd. Deze werken illustreren duidelijk de frescotechniek. De witte kalklaag (*intonaco*) komt helder door de pigmenten en zorgt voor de typische zachte kleuren. De scheidingslijn tussen de delen (*giornate*) zijn op een subtiele manier verwerkt in het profiel van de Bourgondische vrouw. Peire zou jaren later, bij een bezoek in 1993, aan zijn neef – de huidige bewoner van het huis – de zware houten schouderbak schenken met in gesloten glazen bokalen de restanten van de kleurpoeders waarmee hij in 1951 in Knokke in het ondertussen gesloopte Noordzeehotel aan de Lippenslaan en Sint-Kruis de fresco's had gemaakt. In het interieur van de woning zijn enkele elementen geïntegreerd afkomstig van de ouderlijke woning in de Carmersstraat 5 te Brugge: eikenhouten lambriseringen met mascarons en neogotische briefpanelen in de in-

komhal en een eikenhouten schouw in de voorste slaapkamer op de bovenverdieping, met op de schouwboezem een schildering die Brugge evoceert door de weergave van kerktorens en het Brugse wapenschild met inscriptie SPQB (*Senatus Populus Que Bruggensis*). Het schilderij is van de hand van de Brugse schilder Adolf Decock (Brugge 1906 – 1966).

Fresco's door Luc Peire

In de woonkamer bevindt zich een fresco z.g. "*Evocatie van Vlaanderen*" een schilderwerk, waarin de geschiedenis van de eigen streek opgeroepen wordt door middel van twee Bourgondische dames, een ridder met het wapenschild van Vlaanderen, de middeleeuwse stad en haven, de kerktorens van Damme en gotische bogen. Tijl en Nele, in groot formaat links en rechts uitgewerkt, overstijgen de geografische en historische beperkingen en lijken door houding en stijl verwant met figuren uit de renaissance. Vooral de gestalte van Nele roept door stile-

ring, lijnvoering en coloriet eerder een madonna van Fra Angelico op dan een Vlaamse vrouw.

Deze fresco is duidelijk in twee fasen tot stand gekomen. Dit is af te leiden uit de twee *giornate*. Eerst werd de voorstelling links aangebracht. De giornata-grens volgt mooi het profiel van de Bourgondische dame. Het tweede tafereel (rechterhelft) met voorstelling van de ridder en Nele werd in een tweede fase aangebracht. In de rechterbenedenhoek is de fresco gesigneerd "*L. PEIRE*". In de slaapkamer aan de straatzijde op de verdieping heeft Peire eveneens de frescotechniek toegepast. Het is een tweedelig werk z.g. "*Zeebrugge '51*", een tweeluik als het ware waarvan de delen door een vooruitspringende schoorsteen gescheiden zijn. Tegen de achtergrond van boten met masten en zeilen staat aan de ene kant een visser en aan de andere kant een vissersvrouw. De voor hen uitgestorte producten van de zee, vissen, krab-

ben, een zeester, vormen stilleven. Het fresco *"Zeebrugge '51"* is links onderaan getekend: „Peire 51”.

Stilistisch sluiten vooral de figuren van de Nele-madonna en de vissersvrouw aan bij die van het schilderij *"De Familie Godderis"* (1951). Dit werk wordt beschouwd als een sleutelwerk in de evolutie die de geleidelijke, stapsgewijze overgang betekende van een vereenvoudigde, heldere, overzichtelijke en reeds door strenge constructieve beginselen geordende figuratie tot ruimtelijke, ritmische, zuivere verticale, niet-figuratieve compositie, waarvan *"Marcinelle"* (1956) en *"Het Nieuwe Rijk"* (1956) als eerste voorbeelden kunnen gelden. Details zoals gelaatsuitdrukkingen worden weggelaten. Het verticalisme wordt sterk benadrukt door de masten, zeilen en figuren.

De fresco's *"Evocatie van Vlaanderen"* en *"Zeebrugge '51"* vormen zonder meer een belangrijke stilistische stap in het totale oeuvre van de kunstenaar Luc Peire, een fase gekenmerkt door abstrahering en vereenvoudiging van de figuren en waarbij ook het verticalisme een steeds belangrijker rol zal spelen. Deze stijlevolutie wordt door Jaak Fontier in de tentoonstellingscatalogus van 1995 als volgt omschreven: *"Voor de ontwikkeling van de picturale visie, de verwerving van nieuwe formele inzichten en de groeiende belangstelling voor de muurschilderkunst, waren de reizen naar Italië die Luc Peire tijdens de tweede helft van de jaren*

veertig maakte, van grote betekenis. Niet zozeer het cinquecento als wel het trecento en het quattrocento boeiden hem. De werken van Giotto, Paolo Uccello en Piero della Francesca maken een diepe indruk. Af te lezen van het oeuvre uit de periode 1948-1951 is de aandacht voor de beginselen van de „novus ordo” waarvan Giotto aan de basis lag: de directheid van de uitbeelding, de concrete opvatting van de ruimte, het rustige ritme, de natuurlijke eenvoud, de eenheid van voorstelling en beeldende waarden. Vanuit de bewondering voor Giotto en de Italiaanse muurschildering besloot Luc Peire de frescoschildering aan te leren. Toen zijn broer een woning liet bouwen te Sint-Kruis bij Brugge deed zich de unieke kans voor de pas verworven techniek in dit huis toe te passen. De twee in 1951 beschilderde wanden in het huis zijn zuivere voorbeelden van al fresco, d.i. beschildering op de natte kalk.

Stefanie Gilté

Geraadpleegde bronnen

- GILTÉ S., VAN VLAENDEREN P., met medewerking van DENDOOVEN K., *Inventaris van het bouwkundig erfgoed. Provincie West-Vlaanderen. Gemeente Brugge. Deelgemeente Sint-Kruis*, (Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen), Brussel, 2005.
- PEIRE-VERBRUGGEN J., *De ateliers van Luc Peire* (inleiding, annotaties: Marc PEIRE), Ludion, Gent-Amsterdam, 2001.
- PEIRE M., SOETAERT E., FONTIER J., *Catalogue Raisonné of the Oil Paintings*, Lannoo, Tielt, 2005.

**23. VAARTDIJKSTRAAT 5,
VOORMALIGE ELEKTRICITEITS-
CENTRALE SOCIÉTÉ ANONYME
'LA BRUGEOISE'**

SINT-MICHIELS

**Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 18u00**

Vrij en begeleid bezoek.

In tegenstelling tot de rest van België kwam de industriële ontplooiing van Brugge slechts moeizaam tot stand. De ontwikkeling van La Brugeoise vormde, samen met drukkerij *Société Saint-Augustin Desclée et Cie* en de Gistfabriek, daar één van de weinige uitzonderingen op.

Stamvader Joseph De Jaegher startte in 1851 een ijzerwinkel op de Burg, op de plaats van de huidige galerij 'Ter Steeghere'. Ten laatste in 1855 opende de familie de Jaegher een ijzergieterij in de Raamstraat. Een snelle aanvoer van ijzererts en kolen via de spoorwegen en de stijgende vraag naar ijzer deed immers tal van lokale gieterijen ontstaan, zo ook te Brugge.

Kort na de dood van Joseph De Jaegher, smolt het bedrijf samen met

de *Usines Ferdinand Feldhaus*, uit de aanpalende Gieterijstraat. Ferdinand Feldhaus uit Laken was de schoonbroer van Joseph De Jaegher en goed op de hoogte van de ontwikkelingen in de metaalnijverheid. Naast de ijzergieterij werd een staalgieterij opgericht. In 1891 werd *société anonyme Ateliers de Construction, Forges et Acières de Bruges* opgericht. De gieterij omvatte naast ijzer- en staalgieterijen, een werktuigmakerij, een smidse, een bankwerkplaats, een loods voor de constructie van rollend spoorwegmateriaal, een magazijn, een directeurswoning en vijf arbeiderswoningen.

De *Ateliers* kenden een dermate succes dat het aantal arbeiders tegen 1896 tot 522 was gestegen. De gieterij behoorde daardoor tot een van de grootste metaalbedrijven van het land, maar had binnen de oude binnenstad weinig uitbreidingsmogelijkheden.

Rond de eeuwwisseling vond het bedrijf een betere vestigingsplaats met meer uitbreidingsmogelijkheden, net buiten de oude stad. Onder de nieuwe naam, *société anonyme La Brugeoise*, verrees in Sint-Michiels een uitgebreid complex tussen de spoorwegen en de Gentse Vaart. In 1905 zijn zowel de kantoren als de werkloosden voltooid. 1500 werklieden verdienden hun brood in de grootste fabriek van de stad. Er werd staal gegoten, gewalst en gesmeed. Maar ook de assemblage van de diverse onderdelen tot bijvoorbeeld bruggen, kranen, goederenwagens, etc., gebeurde in het bedrijf.

In 1913 fusioneerde La Brugeoise met *Parmentier, Nicaise en Delcuve* uit La Louvière. De bedrijfsnaam werd dan ook uitgebreid: *La Brugeoise, Nicaise en Delcuve*. Tijdens de oorlogsjaren werd de fabriek als Duits artilleriedepot ingericht en werden er kanonnen en granaten vervaardigd. Als doelwit van de geallieerde luchtaanvallen kwam het machinepark en de bedrijfsgebouwen zwaar gehavend uit de oorlog.

In de daaropvolgende wederopbouwperiode kreeg het bedrijf tal van grote opdrachten binnen. Bruggen en spoorwegen dienden immers snel hersteld en uitgebreid te worden. Ook in het buitenland steeg de faam van het bedrijf. De catalogi uit de jaren 1920 tonen een resem aan bestellingen en realisaties in alle mogelijke

landen. Voornamelijk haar spoorwegmaterieel kende een wereldwijde roem. Naast de goederenwagons werden na de eerste wereldbrand alle mogelijke wagontypes vervaardigd. Tramstellen werden reeds vanaf 1885 in de Raamstraat geproduceerd en in de Vaardijkstraat verder geperfectioneerd.

In 1956 kwam een fusie tot stand met de *Ateliers Métallurgiques de Nivelles en de Brugeoise et Nivelles* - of BN - was geboren. Twintig jaar later fuseeoneerde het bedrijf andermaal, deze keer met *Construction Ferroviaires du Centre*.

Naast kerntaken als de vervaardiging van spoorwegmaterieel leverde het bedrijf ook tal van andere producten zoals containers, kranen, liften sluisen, gespecialiseerd ketelwerk voor kernindustrie en suikerraffinaderijen en precisiemechaniek voor de auto-sector.

Eind jaren 1980 verwerft de Canadese firma Bombardier Inc. 45% en later 90% van de aandelen. Ongeveer tegelijkertijd heeft men de nevenactiviteiten teruggeschroefd en de focus gelegd op de specialisatie, het fabriceren van spoorwegmaterieel. Een van de bekendste opdrachten en realisaties uit die jaren 1990 zijn de rijtuigen voor de Eurostar.

Sinds 1998 is de BN een afdeling van Bombardier Transportation. De Brugse vestiging is een van de grootste industriële sites voor de productie van rollend spoorwegmaterieel in Europa. Met passie, enthousiasme en de nodige flexibiliteit ontwerpt en bouwt het team van meer dan 750 medewerkers elke dag milieuvriendelijke, comfortabele en energiezuinige oplossingen voor vervoer over het spoor.

Eind 2009 werd de oude elektriciteitscentrale verkocht aan Videoline Productions uit Ichtegem. Het beschermde gebouw is sindsdien ingericht als evenementenhal. Een passende herbestemming voor deze arbeiderskathedraal.

La Brugeoise

De Lappersfortstraat op het kruispunt van de Baron Ruzettelaan diende als hoofdingang tot de fabriekssite. Het markante **poortgebouw** dateert uit 1905 en is net als de meeste, oorspronkelijke bedrijfsgebouwen gebouwd in een eclectische stijl met duidelijke verwijzingen naar de Brugse stijlen. De bakstenen schermgevel is symmetrisch opgevat met een centrale spitsbogige toegang voor auto's geflankeerd door voetgangersdoorgangen. Onder de getrapte bekroning is in witte steen de bedrijfsnaam aangebracht. De weg leidde naar de reeds lang verdwenen metalen Lappersfortbrug. Aan de overkant van de Vaart leidde een lange dreef naar het hart van de site, waar rond de portiers- en kantoorgebouwen en uitgestrekte werkplaatsen zijn gelegen.

De **elektriciteitscentrale** of turbine-zaal torent in het begin van de dreef links op. Ze werd gebouwd in 1912, mogelijk naar een ontwerp van architect Etienne Timmerly of Oscar de Breuck. Oorspronkelijk goed zichtbaar vanaf de Baron Ruzettelaan en de Gentse Vaart, gold de kolos als het paradepaardje van het bedrijf. In de eigentijdse reclame werd steevast een foto van de centrale en haar machines weergegeven. De bakstenen balk van 29 bij 51 meter wordt afgedekt door een typisch zadeldak met verhoogde nok. De eclectische gevels van deze industriële kathedraal zijn kunstig opgevat en verwijzen naar de lokale,

Brugse bouwstijlen. Zo is de voorgevel over drie bouwlagen opengewerkt met segment- en rondboogopeningen en worden de puntgevels bekroond met kantelen.

Binnenin zijn echter slechts twee bouwlagen te onderscheiden. Vanuit de gedrongen benedenverdieping, die een deel van de technische installaties bewaart, leidt een gietijzeren trap naar het grootse plateau. Het platform steunt deels op de met cement versterkte gietijzeren zuilen. Opvallend zijn uiteraard de restanten van de turbines en compressoren. De centrale voorzag de fabriek van energie tot 1981! Voorheen bevatte ze twaalf

stoomketels (die stoom leverden aan 14 kg/m³), drie turbinegeneratoren (van 2.400 en 3.500 KW) en twee motorcompressoren van elk 620 PK. Het zijn onder meer die laatste met hun diameter van vier meter die bewaard zijn gebleven. Het controle- en bedieningspaneel bevindt zich hoger in de ruimte en is enkel via de gietijzeren trap te bereiken. De ampèremeters werden hier constant in de gaten gehouden en om elektrocutie tegen te gaan dienden de contacten met speciaal houten gereedschap te worden bediend. De *tableauman* droeg ter bescherming steeds rubberen handschoenen.

Opmerkelijkwijs heeft men de architecturale verwijzingen naar de lokale bouwstijlen ook binnenin doorgetrokken. De bepleisterde wanden worden geritmeerd door monumentale spitsboogarcaden en kleinere spitsboogfriesen. De laagste delen van de wand zijn betegeld met groene geglazuurde tegels. Let ook op de mooi keramische vloertegels. De ijzeren kap bestaat uit meerdelige polonceauspanten. Typisch voor industriële hallen uit die tijd zijn de beglaasde nokken en het verhoogde gedeelte. Ze stonden in voor verlichting en verluchting.

Geraadpleegde bronnen

BEERNAERT B., *Open Monumentendag Vlaanderen. Monumenten van vervoer(ing)*, Brugge, 1994, pp. 55-57.

BEERNAERT B., *Open Monumentendag Vlaanderen. Monumenten & arbeid*, Brugge, 1997, pp. 70-73.

BEERNAERT B., *Open Monumentendag Vlaanderen. De 4 elementen*, Brugge, 2010, pp. 139-144.

**24. STEENKAAI 34,
VOORMALIGE BORSTELFABRIEK
VAN DELHAIZE**

SINT-PIETERS

**Begeleid bezoek om het uur;
open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 17u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 11u00
en van 13u00 tot 17 u00**

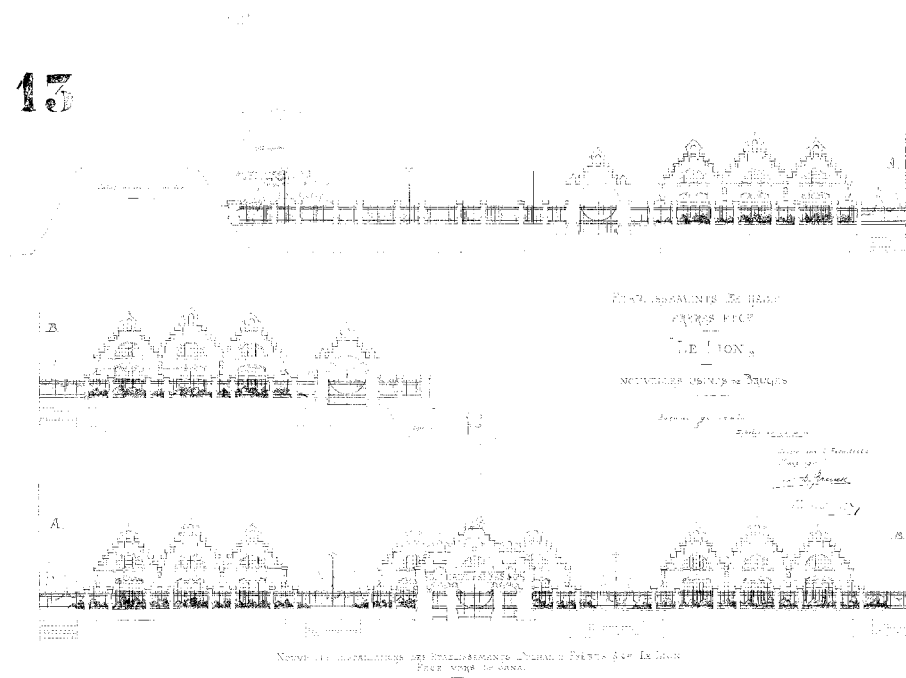
In 1884 vestigde zich een grote borstelfabriek van de Brusselse firma van de gebroeders Delhaize op een perceel tussen de Gistelse Steenweg en de Legeweg. Deze locatie kwam rond de eeuwwisseling in het gedrang door de plannen voor een nieuw spoorwegtraject doorheen Sint-Andries en Sint-Pieters naar Knokke en Blankenberge. Directeur Luc Pouillon moest op zoek naar een nieuwe locatie en koos voor een terrein aan de kruising van het kanaal Brugge-Oostende en de splinternieuwe spoorweg (de vlakbij gelegen Waggelwaterbrug dateert van 1909). Dit gedeelte van de Steenkaai

had een sterke nijverheidsfunctie met onder meer een pottenbakkerij, een blekerij, een ijzergieterij en verschillende opslagruimtes.

In maart 1911 diende architect Oscar De Breuck (Brugge, 1855-1929) een bouwaanvraag in voor een groots industrieel complex. De organisatie oogt erg strikt: vier *allées* en 6 loodrechte *chemins* verdelen de site in twintig vakken waarop vijftien gebouwen en drie reservoirs voorzien worden. Langsheen de huidige Steenkaai wordt de fabriek afgesloten met een hekwerk tussen bakstenen penanten. Naast twee secundaire toegangen is er een centrale hoofdtoegang die bekroond wordt met een liggende leeuw en het opschrift *Delhaize Frères & Cie*. Deze toegang bepaalt de belangrijkste as van het complex waarop het administratief hoofdgebouw en de fa-

13

brieksschouw ingeplant worden.

De toenmalige toegangsweg ter hoogte van de huidige Steenkaai lag op een veel hoger niveau dan het grootste deel van het perceel. Om dit hoogteverschil op te vangen dalen er vanaf *allée I* trappen en hellingen af naar het achtergelegen en lager gelegen gedeelte. De gebouwen langsheen deze *allée* krijgen een volwaardige kelderverdieping die op hetzelfde niveau komt als de achterliggende gebouwen. De gelijkvloerse verdiepingen worden hier onderling verbonden worden met metalen passerelles. Een opvallend element verderop het perceel is het *réservoir* met fontein en een *chateau d'eau et du lavoir*. De architectuur van alle gebouwen is tot

en met de fontein, hekwerk en het schrijnwerk in dezelfde traditionele maar rijke en uiterst verzorgde eclectische stijl met typische Brugse decoratieve elementen zoals trapgevels, ankers, ontlastingsbogen,...

Het project werd door het College van Burgemeester en Schepenen vergund op 5 september 1911, maar bleek helaas te ambitieus. In februari 1913 worden een nieuwe plattegrond en geveltekening bij de vergunning gevoegd. De contouren van het aangepaste, bescheidener project worden met rood potlood op het bestaande en vergunde inplantingsplan geschetst. Twee loodrechte assen blijven behouden (*de allée III* en *chemin IV*) en daarrond worden drie grootschali-

gere fabrieksvolumes en een sanitair blok ingeplant. Het *réservoir* en de fabrieksschouw blijven op dezelfde plaats. Op historisch fotomateriaal zijn de fabrieksschouw en het sanitair blok duidelijk te zien. Beide zijn intussen verdwenen.

Met behulp van het grondplan en het bewaarde fotomateriaal kunnen we

ons een beeld vormen van het productieproces. Het hout kwam vaak toe in volledige stammen. Zij werden op kleine wagons geladen en via een netwerk van rails verplaatst. In verschillende zagerijen werd het hout op het gewenste formaat verzaagd en werden gaten voor de vezels aangebracht. Nadien werd het hout te drogen gelegd. In andere ruimte werden natuurlijke

vezels gesorteerd, gekleurd, ondergedompeld in een stoombad en gedroogd. Ook materialen van dierlijke afkomst zoals varkens- en paardenhaar, veren en zelfs baleinen van walvissen werden gebruikt. Uiteindelijk werden de borstels gemonteerd, gevernist, gepolijst, opnieuw gedroogd en verpakt.

Met de circa vierhonderd arbeiders die hier werkten, kon men tot tien-duizend borstels per dag produceren. Het merendeel was vanzelfsprekend voorbestemd voor de winkels van Delhaize. Na de Tweede Wereldoorlog bleek de fabriek niet langer rendabel en werd het bedrijf overgenomen door de kledingzaak Etam. Later raakte het eigendom meer en meer versnipperd. Op heden treffen we er een bonte mengeling van functies: een dansschool, een christelijke kerkvereniging, een duikclub en verschillende kleinschalige werk- en stapelplaatsen.

Buiten de sloop van de fabrieksschouw, het vroegere sanitair blok en een deel van de noordelijke zijde van het volume langsheen de Kanunnik Duclosstraat, is het complex tot op heden vrij gaaf bewaard gebleven. Opvallend zijn de met tegelpannen afgewerkte trapegevels die bekroond zijn met dakkapelachtige toppen. Het baksteenmetselwerk is versierd met doorlopende banden en neggen in witte geglazuurde baksteen, de lintelen boven de ramen zijn uitgevoerd met I-balken met roosmotieven. De

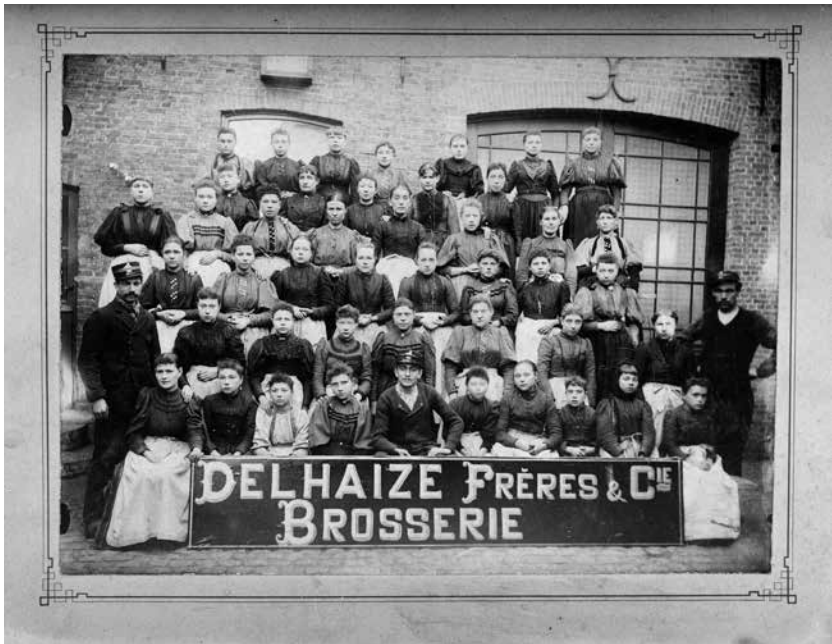
detaillering van het schrijnwerk is uitzonderlijk en komt in het interieur terug bij de sierlijke houten spanten. Aan de zijde van de Steenkaai is de historische gelaagdheid van de site letterlijk af te lezen: doorheen het opschrift 'Etamil' is de liggende leeuw van Delhaize nog steeds te zien.

Joris Nauwelaerts

Geraadpleegde bronnen

Stadsarchief Brugge, *bouwaanvragen*, 368/1912.
 RAU J., *Geschiedenis van de Brugse rand, Sint-Pieters-op-den-Dijk*, Brugge, 1992, pp. 87-89.

INFORMATIE EN ACTIVITEITEN

Informatie vóór Open Monumentendag

Het programma van Open Monumentendag Brugge 2015 wordt vanaf midden augustus verspreid op de geijkte plaatsen in de stad (openbare bibliotheken, Tolhuis, Stadsarchief, In&Uit ('t Zand & Markt), Cultuurcentrum, dienst Communicatie & Citymarketing ...)

Het programma is eveneens vanaf midden augustus raadpleegbaar op **www.bruggeomd.be** en **www.openmonumenten.be**.

Inschrijven voor bepaalde monumenten en/of activiteiten **op reservatie** kan enkel op **www.bruggeomd.be** of in tweede instantie via telefoon 050 47 23 24. Opgelet de inschrijvingsperiode start pas op 31 augustus om 10u00 en eindigt op 10 september om 16u00

Informatie tijdens Open Monumentendag

In&Uit (Concertgebouw)

't Zand 34

Op zaterdag van 10u00 tot 17u00

Op zondag van 10u00 tot 14u00

TENTOONSTELLINGEN

Automatische klokspe- len en beiaarden in Brugge

Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 18u00

Hof van Gistel
Naaldenstraat 7

Frank Deleu wijst ons in deze tentoon-
stelling op die andere, minder, of zelfs
onbekende, automatische klokspe-
len en beiaarden in Brugge. We staan
onder andere stil bij het klokspel van
de Sint-Sebastiaansgilde en het meer
recente, automatische klokspel van
Ver-Assebroek. Naast de beiaard van
het Groot-Seminarie komt ook de bei-
aard van Lissewege aan bod. Het oude
uurwerk van het idyllisch dorp is mo-
gelijk zelfs één van de oudst gekende
van België!

Arthur Vierendeel, de man achter de Scheepsdalebrug

Open op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 18u00

Provinciale Bibliotheek Tolhuis
Jan van Eyckplein 1

vzw Erfgoedforum zoomt in op het le-
ven en werk van de gevierde ingenieur.
Vierendeel bouwde zijn eerste brug in
Avelgem in 1902. Het inspireerde Stijn
Streuvels voor zijn meesterwerk 'de
Teloorgang van de Waterhoek'. Ook
de Brugse Scheepsdalebrug was naar
zijn ontwerp. Rond dezelfde periode
werd het Vierendeelprincipe reeds
wereldwijd toegepast. Zelfs het vroe-
gere World Trade Center in New York
was volgens dezelfde rasterstructuur
opgebouwd.

Demonstratie Monumentenwacht West-Vlaanderen

Zondag 13 september,
doorlopend tussen 10u00u en 18u00

Provinciaal Hof
Markt 3

In de grote hal van het Provinciaal Hof zorgt een infostand met publicaties en een promofilm voor toelichting over de dagelijkse werking van Monumentenwacht. Monumentenwacht West-Vlaanderen demonstreert bij het af dalen van de gevel van het Provinciaal Hof ook hoe een inspectie van vaak moeilijke monumenten in zijn werk gaat.

Passé Composé, het ontstaan van de Gruuthusecollectie

Tentoonstelling tot 3 januari 2016

Gezelmuseum
Rolweg 64

De *Société Archéologique de Bruges* werd precies 150 jaar geleden opgericht. Het nieuwe genootschap stelt zich tot doel om "kunst en historische voorwerpen op te sporen en te verzamelen om ze te bewaren in een museum". Dit vormt het begin van wat nu de huidige collectie van Musea Brugge is. De tentoonstelling in het geboortehuis van Guido Gezelle gunt je een blik achter de schermen van de Société.

500 jaar Café Vlissinghe Santé Santoater...

Tentoonstelling tot 13 december
2015

Volkskundemuseum
Balstraat 43

Met 'Santé santoater...' en in het kader van het feestjaar '500 jaar Café Vlissinghe' duikt het Volkskundemuseum in het Brugs caféleven van weleer. Cafés speelden eeuwenlang een grote rol in het sociale en culturele leven van de stad. Bewoners en bezoekers kwamen er drinken, praten, zaken doen, kaart spelen, bolderen, dansen of samen zingen. In de tentoonstelling illustreren oude prenten, foto's, pamfletten en voorwerpen dit rijke caféverleden. Nagenieten en het caféleven zelf ervaren kan je in de museumherberg "De Zwarte Kat" met een heerlijk streekbiertje of probeer er een van de traditionele cafésporten uit.

500 jaar Café Vlissinghe Mini-expo 500 jaar Café Vlissinghe

Café Vlissinghe
Blekersstraat 2

Zes bijzondere voorwerpen vormen de rode draad van het feestprogramma en vertellen het verhaal van 500 jaar Café Vlissinghe.

Elke object is ook het startpunt voor enkele verdiepende activiteiten voor wie graag nog meer wil te weten komen over het erfgoed en de geschiedenis van Café Vlissinghe.

**Café Vlissinghe, de Kunst Genegen
Fin-de-siècle kunst tussen penseel
en pint**

**Van 28 augustus tot 28 oktober
Exclusieve rondleiding
op zaterdag 12 september
reserveren op www.bruggeomd.be**

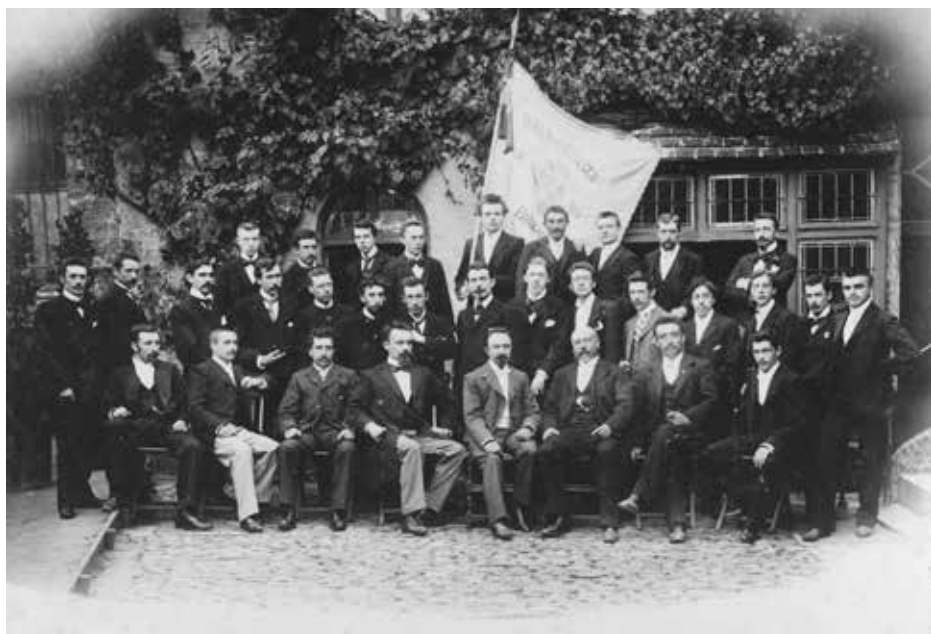
Stadsarchief Brugge
Burg 11A

Op 11 maart 1894 stichtten 11 keurige heren *De Kunst Genegen*, een fin-de-siècle kunstenaarscollectief in Brugge. *"Wij heeten en wij zijn de 'Kunst genegen' en zullen dat ook blijven, totdat wij haar bevorderen kunnen"*.

Als een kring voor (oud-)leerlingen, onderhield *Kunstgenegen* nauwe ban-

den met de Brugse Academie voor Schone Kunsten en haar directeurs, Louis Delacenserie en, vanaf 1910, Flori Van Acker. In een zoektocht naar een vast onderkomen vond de groep in 1897 onderdak in Café Vlissinghe bij brouwer en eigenaar Léon De Meulemeester. Tot vandaag zijn hun sporen terug te vinden in het achterzaaltje – het Museetje – dat zij als lokaal naar eigen smaak mochten inrichten.

In het Brugse Stadsarchief focust de tentoonstelling 'Café Vlissinghe, de Kunst Genegen' op deze bijzondere periode van het café. Enkele werken van de kunstenaars/leden van het collectief, voor deze gelegenheid in bruikleen van het Groeningemuseum, en een historisch luik werpen een nieuw licht op dit kunstgenootschap.

Triennale Brugge 2015 Brugse binnenstad

Nog tot 18 oktober

Elk jaar bezoeken meer dan vijf miljoen mensen Brugge. Wat als zij er ook zouden blijven wonen? Wat als een beschermde historische stad als Brugge plots zou uitgroeien tot een megapolis? Dat is het uitgangspunt van de Hedendaagse Kunst en Architectuur Triennale Brugge 2015.

Dit fictieve scenario brengt tal van mogelijkheden en uitdagingen met zich mee. Kan een kleinschalige stad de dynamiek van een miljoenenstad aan? Maar ook omgekeerd: kan een stad op mensenmaat iets bijdragen aan een nieuwe vorm van stedelijkheid?

Achttien internationale kunstenaars gingen met dit gegeven aan de slag. Ze creëerden nieuw werk dat te zien is in een kunstparcours in de Brugse binnenstad. Ze stellen vragen en reflecteren over de toekomst en het potentieel van de stad, over verstedelijking, burgerschap, wonen en samenleven, economie, energie, ruimte en klank, de waarden die ons sturen...

Drie indoortentoonstellingen tonen het concept 'stad' – in visies, dromen en reële beelden – als een levend, groeiend en evoluerend organisme. Ga op verkenning langs straten en reien, geef ruimte aan je verbeelding en ontdek de stad Brugge zoals je haar nog nooit ervaren hebt.

Meer info: <http://www.triennalebrugge.be/>

TRIENNALE BRUGGE 2015

20 MEI

18 OKT

THEMAWANDELINGEN

Het 'Stubbekwartier'

UITSLUITEND OP RESERVATIE

Ontdekkingstocht doorheen het zogenaamde 'Stubbekwartier'. Aangelegd op het einde van de 19de-eeuw maakte het deel uit van een groter ontwerp van stedenbouwkundige Hermann-Joseph Stübben om Brugge uit te breiden naar het noordwesten. Naast het bekende en residentiële Kristus Koning voorzag hij rechts van de Scheepsdalelaan een wijk voor ambachtelui en ambtenaren met een zone voor goedkope woningen. Het Werfplein, oorspronkelijk voorzien als voorplein van een kerk, vormt nu het hart van deze levendige wijk, terwijl langs het kanaal tal van gebouwen getuigen van het rijke industriële verleden van de wijk.

Het Minnewater en de aders van de stad

UITSLUITEND OP RESERVATIE

Lang geleden was het debiet van de Reie nogal wisselvallig en kon het water bij dooi of overvloedige regenval uit de oevers treden. Naarmate de stad groeide werden deze overstromingen steeds meer een probleem. Al sinds de 13de eeuw wist men de waterhuishouding van de Reie te beheersen door de aanleg van het stuwmeertje, nu beter gekend als het Minnewater. De begeleide wandeling langs de reien vertelt er u meer over de waterhuishouding van de Brugse binnenstad en hoe zij samen met de vele reitjes bepalend waren voor de bloei van de handelstad.

Van het Dampoortcomplex tot de DuPont-site

UITSLUITEND OP RESERVATIE

Eeuwenlang vaarden zeeschepen via het Dampoortcomplex en de Langerei van en naar het Brugse handelscentrum. Pas na 1665 verschoof de eigenlijke haven en de stapelplaatsen zich naar het pas gedolven Handelskom en de bijhorende pakhuizen. De Dampoortsluizen dateren dan weer uit het midden van de 19de eeuw en zorgden voor de betere doorstroming van het vrachtverkeer tussen Oostende en Gent. Hierdoor ontstond ook de huidige ringvaart rond het centrum van Brugge. Aan de Wulfhagestraat was intussen een gist- en alcoholfabriek gesticht die in de loop van de 20ste eeuw zijn grootste roem zou kennen en letterlijk en figuurlijk het wijkbeeld zou bepalen. Het kolossaal bouwwerk is intussen uit het straatbeeld gewist, maar een deel van de fabriek leeft verder in de huidige DuPont-site of is nog herkenbaar in de aanpalende straten.

Stadsapp XPlore Bruges Ontdek Brugge als stad van ambachten en Werelderfgoed

XPlore Bruges is het nieuwe media-platform van de Stad Brugge. Maar liefst acht themaroutes laten je proeven van de rijkdom en diversiteit van het Brugse erfgoed.

De route Handmade in Brugge is gloednieuw en sluit naadloos aan op het aanbod van Open Monumentendag Brugge. Heel wat monumenten in Brugge getuigen van de virtuositeit van ambachtslui uit het verleden.

Maar ook vandaag zijn ambachtelijke makers actief in de stad. De Handmade in Brugge app is opgevat als een mooie wandeling door een verrassend stukje Brugge. Aarzel niet om binnen te wandelen bij de verschillende ateliers en shops. Heel wat monumenten en musea kan je bezoeken op de route.

Ook de route Brugge Werelderfgoedstad is beslist de moeite waard. Laat

je op sleeptouw nemen langs bekende en minder gekende monumenten en plekken, die drijfveren waren voor de erkenning van Brugge als Unesco Werelderfgoed.

Neem je smartphone of tablet bij de hand, download Xplore Bruges, kies voor de routes Handmade in Brugge en Brugge Werelderfgoedstad en ga op stap in Brugge!

Meer info: www.xplorebruges.be

THEMAFIETSTOCHTEN

Sporen naar ons industrieel verleden

ENKEL OP RESERVATIE

Industrie in de Brugse binnenstad? Het lijkt een kwakkel, maar toch, wie goed kijkt vindt nog de littekens van de noeste 19de- en vroeg 20ste-eeuwse industrie in de binnenstad. Sommige fabrieksgebouwen werden zorgvuldig

herbestemd, terwijl andere meedogenloos werden gesloopt. Ontdek op deze tocht vergeten industriële sites, waarom ze uit het stadsbeeld verdwenen of juist door herbestemming een nieuwe toekomst tegemoet gingen.

De binnenhaven van Brugge

ENKEL OP RESERVATIE

Over het ontstaan en de evolutie van de Brugse Zeehaven zijn al veel boeken geschreven. Minder gekend zijn de ingrepen die naar aanleiding van de nieuwe zeeverbinding net buiten de binnenstad werden uitgevoerd. Deze fietstocht neemt je mee naar de infrastructuur van de binnenhaven en haar laatste stenen getuigen, maar heeft het ook over de rol van deze haven tijdens de Eerste Wereldoorlog en haar 'revival' na de oorlog.

THEMALEZING

De tijdmeting in en rond Brugge

Zondag 20 september
(tijd en plaats nader te bepalen;
zie www.bruggeomd.be)

Het is bijna niet te geloven, maar, de ganse geschiedenis van de tijdmeting kunnen we volgen aan de hand van nog bestaande en verdwenen voorbeelden van (monumentale) uurwerken in en rond Brugge.

Lezing door Frank Deleu, stadsbeiaardier

De drijfveren van de Société Archéologique de Bruges en andere Oudheidkundige verenigingen

Zondag 13 september om 15u30

Vriendenzaal
Dijver 12

ENKEL OP RESERVATIE

De *Société Archéologique de Bruges* werd precies 150 jaar geleden opgericht. Het nieuwe genootschap stelde zich tot doel om *"kunst en historische voorwerpen op te sporen en te verzamelen om ze te bewaren in een museum"*. Historicus Timo Van Havere kadert het ontstaan van deze oudheidkundige verenigingen, in het bijzonder deze van de Brugse Société, tegen een bredere, (inter)nationale achtergrond.

Lezing door Timo Van Havere

Wie waren de Kunst Genegen? Over kunstenaars & bierpotten in Café Vlissinghe rond 1900

Donderdag 10 september om 19u00
en zondag 13 september om 11u00

Café Vlissinghe, 't Muzeetje
Blekersstraat 2

ENKEL OP RESERVATIE

Over het genootschap Kunstgenegen of De Kunst Genegen (°1894) was tot voor kort weinig geweten, behalve dat ze hun sporen nalieten in hun vaste herberg, Café Vlissinghe. Recent onderzoek bracht nieuwe gegevens aan het licht omtrent de geschiedenis, activiteiten en bovenal de leden van dit kunstgenootschap in de context van het Brugse fin de siècle. Deze lezing ligt in het verlengde van de tentoonstelling over Kunstgenegen in het Brugse stadsarchief, naar aanleiding van 500 jaar café Vlissinghe.

Lezing door Stefan Huygebaert

OMDJUNIORPROJECT

EN...ACTIE!

Op zondag 13 september
van 14u00 tot 15u45

UTSLUITEND OP RESERVATIE

Cinema Liberty
Kuipersstraat 23

Exclusief voor gezinnen met kinderen
tussen 6 en 12 jaar

Schuif aan voor een ticketje naar het verleden en flits samen met de ont-haaldame, de bioscoopdirecteur, de ouvreuse en de operator naar de kinderjaren van de film. Zij laten je de sfeer opsnuiven van een bioscoop van 100 jaar geleden, tonen je oude

filmpjes in zwart-wit of met de hand ingekleurd en zonder geluid, maar mét pianobegeleiding en heel wat humor. Tot slot mag je kiezen tussen een workshopje 'filmboekje maken', 'slap stick', 'poseren als een filmster' of 'vechten en kussen als in de film'.

Dus toekomstige filmdiva's en *movie maniacs*: wees welkom in Cinema Liberty! We rollen de rode loper voor jullie uit.

Een educatief project in samenwerking met Bruggemuseum en Brugge Plus vzw

Met dank aan Cinematek
CINEMATEK

FILM

Bedrijvig Brugge op pellicule

Op zaterdag 12 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 13 september
van 10u00 tot 13u30
en van 16u00 tot 18u00

Cinema Liberty
Kuipersstraat 23

Doorlopende voorstelling van een
aantal promotiefilmpjes over Brug-
ge en haar industrie uit de periode
1930 - 1980

Met dank aan Cinematek
CINEMATEK

MUZIEK

Slotconcert Play-In**Op zondag 13 september om 15u**

Kiosk
Koningin Astridpark

Exclusief hoornevenement van vzw Mengal Ensemble in samenwerking met een aantal West- en Oostvlaamse muziekacademies (SC Brugge, SAMW Tielt, Lede, Deinze en de MAGO te Gent).

De imposante groep van 40 tot 50 hoornblazers brengen in concert een gevarieerd programma met naast een aantal bekende film-soundtracks, ook meer klassieke werken.

[opgelet! Bij regen wordt het concert verplaatst; zie www.bruggeomd.be]

Muzikale sessies**Op zondagmiddag 13 september**

Optredens in diverse opengestelde monumenten door leerlingen van het Stedelijk Conservatorium
Meer info: www.bruggeomd.be

INHOUD

Woord Vooraf.....	p 3
Inleiding	p 5
1. Blekersstraat 2, Café Vlissinghe in feeststemming.....	p 11
2. Dijver 17, Restauratie van het Hof van Gruuthuse.....	p 19
3. Heilige-Geeststraat 3, Huis 'De Bonde Koe' of de woning van Filibert Huyssens	p 31
4. Professor Dr. Sebrechtsstraat 1, Kapel van de voormalige Minnewaterkliniek.....	p 39
5. Koningin Astridpark, De kiosk	p 45
6. Kruisvest, De Sint-Janshuismolen.....	p 55
7. Kuipersstraat 23, Cinema Zwart Huis, thans cinema Liberty	p 61
8. Mariastraat, De binnenrestauratie van de Onze-Lieve-Vrouwekerk....	p 69
9. Mariastraat 38, Zusterklooster van Sint-Janshospitaal.....	p 77
10. Markt 3, Het Provinciaal Hof	p 85
11. Peperstraat 71, Het kleine Brugse domein van Nicolas de Respaigne	p 93
12. Sint-Jakobsstraat 23, Hôtel Claesman of het huidig Stedelijk Conservatorium.....	p 101
13. Speelmansstraat, Tuin van het Engels Klooster.....	p 111
14. Spiegelrei 13, Voormalig Klein College van Engelse Jezuïeten, nu Gemeenschapsschool	p 117
15. Stationsplein, Het station van Brugge en haar voorlopers	p 125
16. Westmeers 86, Het huis Louis Reckelbus.....	p 131
17. Wulpenstraat, De pakhuizen aan de Handelskom.....	p 141
18. Astridlaan 409, Voormalige kloostersite Engelendale	p 147
19. Dudzeelse Steenweg 201+, Pannenmolen.....	p 155
20. Buiten Smedenvest 1 & Lange Vesting 112, Voormalige weverij en landhuis van de familie Vanden Reeck.....	p 163
21. Moerkerkse Steenweg 192, Kerkhof van Sint-Kruis.....	p 171
22. Polderhoeklaan 31, De fresco's van Luc Peire	p 177
23. Vaardijkstraat 5, Voormalige elektriciteitscentrale Société Anonyme 'La Brugeoise'	p 181
24. Steenkaai 34, Voormalige borstelfabriek van Delhaize	p 188

INFORMATIE EN ACTIVITEITEN	p 194
TENTOONSTELLINGEN	p 199
Automatische klokspelen en beiaarden in Brugge	p 200
Arthur Vierendeel, de man achter de Scheepsdalebrug.....	p 200
Demonstratie Monumentenwacht West-Vlaanderen	p 201
Passé Composé, het ontstaan van de Gruuthusecollectie.....	p 201
500 jaar Café Vlissinghe - Santé Santoater... ..	p 202
500 jaar Café Vlissinghe - Mini-expo 500 jaar Café Vlissinghe ...	p 202
500 jaar Café Vlissinghe - de Kunt Genegen	
Fin-de-siècle kunst tussen penseel en pint.....	p 203
Triennale Brugge 2015.....	p 204
THEMAWANDELINGEN	p 205
Het 'Stubbekwartier'	p 206
Het Minnewater en de aders van de stad	p 206
Van het Dampoortcomplex tot de DuPont-site	p 207
Stadsapp XPlore Bruges	
Ontdek Brugge als stad van ambachten en Werelderfgoed	p 207
THEMAFIETSTOCHTEN	p 209
Sporen naar ons industrieel verleden	p 210
De binnenhaven van Brugge	p 210
THEMALEZINGEN	p 211
De tijdmeting in en rond Brugge	p 212
De drijfveren van de Société Archéologique de Bruges	
en andere Oudheidkundige verenigingen.....	p 212
Wie watern den Kunst Genegen? Over kunstenaars	
& bierpotten in Café Vlissinghe rond 1900	p 213
OMDJUNIORPROJECT	p 215
En...Actie!	p 216
FILM.....	p 217
Bedrijvig Brugge op pellicule	p 218
MUZIEK.....	p 219
Slotconcert Play-In	p 220
Muzikale sessies	p 220

Deze brochure is een realisatie van de Stedelijke Dienst Monumentenzorg en Erfgoedzaken (Dienst Ruimtelijke Ordening)

Redactie en coördinatie

Christophe Deschaumes, erfgoedconsulent

Met dank aan Sofie Baert, Brigitte Beernaert, Joris Nauwelaerts en met speciale dank aan Bernard Schotte voor het onderzoekswerk, Dienst Monumentenzorg
Leentje Gunst, Philippe Mabilde, Maya Schodts, Dienst Patrimoniumbeheer

Lay-out

Linda Bonte, Communicatie & Citymarketing, Stad Brugge

Herkomst foto's

Matthias Desmet, Cel fotografie Stad Brugge

Dominique Provoost

Lieven Coudenys

Peter Bultinck, Stadsarchief Brugge. De historische opnames werden gekozen uit de Beeldbank Brugge (www.beeldbankbrugge.be), waarvan sommige uit de collectie Brusselle-Traen, G. Michiels en J.A. Rau

Stadsplan

Johan Mahieu, Brugge. De OMD aanduidingen zijn van Thomas Wets (Dienst Monumentenzorg en Erfgoedzaken)

Drukkerij

Vanden Broele productions, Brugge

Werkgroep OMD 2015

Brigitte Beernaert (DME), Anne Bontinck (In&Uit Brugge), Patrick Cardinael (ervaringsdeskundige Groen), Christophe Deschaumes (DME), Jan D'hondt (Stadsarchief), Hilde De Bruyne (OCMW-Archief en Patrimonium), Bieke Hillewaert (Raakvlak), Mariette Jacobs (voormalig coördinator OMD-West-Vlaanderen), Benoit Kervyn (Consulent Religieus Erfgoed), Bernard Schotte (DME), Katrien Steelandt (Erfgoedcel Brugge), Ludo Vandamme (Historisch Fonds Openbare Bibliotheek Brugge), Eric Van Hove (Stedenbeleid), Maarten Vansteenhuyse (Groendienst), Katelijne Vertongen (Bruggemuseum)

Verantwoordelijke uitgever

Johan Coens, Stadssecretaris, Burg 12, 8000 Brugge

D/2015/0546/1

2.5€